

LIETUVOS JAUNIMO ĮGALINIMAS

SITUACIJOS ANALIZĖ

ATLIKO:
dr. Remigijus Civinskas
dr. Ilona Tamutienė
dr. Aistė Lazauskienė

Kaunas, 2014

Leidinio autoriai: Remigijus Civinskas, Ilona Tamutienė, Aistė Lazauskienė

Knygos dizaineris: Karolis Daugerdas

Leidinio redaktorė: Ingrida Jotkaitė

Leidiny buvo išleistas bendradarbiaujant šioms institucijoms: Lietuvos jaunimo organizacijų tarybai, Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, Jaunimo reikalų departamentui prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei kitiems Nacionalinės darbo grupės struktūriniam dialogui jaunimo politikos klausimais plėtoti nariams.

„Šis leidinys yra dalinai finansuojamas remiant Europos Komisijai. Šis leidinys atspindi tik autoriaus požiūrį, todėl Komisija negali būti laikoma atsakinga už bet kokį jame pateikiamos informacijos naudojimą“.

ISBN 978-9955-9507-3-8

Brūkšninis kodas: 9789955950738

LIETUVOS JAUNIMO
ORGANIZACIJŲ TARYBA

eurodesk
LIETUVA

JAUNIMO
TARPTAUTINIO
BENDRADARBIAVIMO
AGENTŪRA

Jaunimo reikalų departamentas
prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

ŽINAU
VISKĄ
WWW.ZINAUVISKA.LT

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Turinys

Įvadas	2
1. Jaunimo įgalinimas ir pilietinė įtrauktis: dalyvavimo, savanorystės bei pilietinio įgalinimo aspektai (R. Civinskas)	7
1.1. Konceptai ir teorinės prieigos	7
1.2. Jaunimo įgalinimas teoriniuose bei empiriniuose tyrimuose	17
2. Jaunimo įgalinimo teisiniai pagrindai (I. Tamutienė)	25
2.1. Bendroji jaunimo politika: nepilnametis vs pilnametis	25
2.2. Tikslinės jaunimo politikos reglamentavimas: institucinis, organizacinis įgalinimo aspektas ..	30
2.2.1. Jaunimo įgalinimo principai ir sritys	30
2.2.2. Jaunimo reikalų atstovavimas: institucinis aspektas	30
2.3. Jaunimo įgalinimas per nacionalines programas	32
Jaunimo dalyvavimo ekonomikoje ir užimtume didinimas	36
2.4. Jaunimo pilietinis įgalinimo dalyvaujant organizacijose: institucionalizacija ir teisiniai pagrindai	48
3. Jaunimo įgalinimas dalyvauti viešųjų politikų formavime (R. Civinskas)	48
3.1. Jaunimo politinio įgalinimo dalyvauti viešojoje politikoje konceptualizavimas	51
3.2. Pasinaudojimas viešosios politikos galimybių struktūra: Jaunimo atstovų dalyvavimas LR seimo komisijų bei ministerijų patariamųjų institucijų veiklose	55
3.3. Atstovavimas galimybių struktūroje: praktika, galimybės bei kliūtys	60
4. Jaunimo ekonominis įgalinimas (A. Lazauskienė)	63
4.1. Jaunimo nedarbo situacija ir priemonės nedarbui mažinti	63
4.2. Jaunimo verslumo skatinimas ir verslui palankios aplinkos užtikrinimas	67
4.3. Jaunimo apsirūpinimas būstu	72
Išvados ir rekomendacijos	76

● Įvadas

Lietuvos jaunimo įgalinimas yra pakankamai aktuali problema akademinio ir praktinio (praktinės politikos, viešųjų politikų formavimo-įgyvendinimo, paslaugų teikimo, viešojo intereso ir t. t.), požiūriu. Atlikti tyrimai rodo, kad jaunimas sąlyginai pasyviai įsitraukia į politinį, socialinį bei ekonominį dalyvavimą kaip suprantanti savo problemas grupė. Atrodo, kad dažnai egzistuojantis įsitraukimas yra apspręstas nacionalinių, Europos Sąjungos (ES) sąrangos politikos priemonių skatinimo ar atsakingų institucijų teikiamų paslaugų. Vis dėlto ši hipotetinė prielaida reikalauja nuoseklesnės analizės bei reiškinio ištyrimo.

Tai atlikti leidžia jaunimo įgalinimo sąvokos ir ją papildančių koncepcijų panaudojimas, kuris leidžia į nagrinėjamąjį reiškinį pasižiūrėti analitiškai. Kita vertus, tokia konceptuali prieiga reikalauja įsigilinimo į jaunimo veiklas Lietuvoje iš multidimensinės perspektyvos t. y. žvelgiant per priežastinę, procesinę bei rezultatų perspektyvas. Taip pat reikia atsakyti į klausimus, kiek ši teorinė prieiga yra taikytina atliekant tolimesnius tyrimus, susijusius su galios suteikimu jauniems žmonėms.

Situacijos analizės tikslas – išstudijuoti prielaidas jaunimo įgalinimui teisinės, socialinės – politinės / pilietinės bei ekonominės situacijos aspektais.

Uždaviniai:

1. Atlikti jaunimo įgalinimo sąvokos, koncepcijų analizę bei empirinių tyrinėjimų apžvalgą.
2. Išanalizuoti jaunimo įgalinimo Lietuvoje teisinės (formaliają galimybių struktūrą) prielaidas.
3. Išstudijuoti jaunimo politinio / pilietinio dalyvavimo Lietuvoje situaciją bei galimybes.
4. Išnagrinėti jaunų žmonių ekonominį įgalinimo Lietuvoje situaciją

Tyrimo objektas. Tyrime, analizuojant jaunimo įgalinimą sprendimų priėmimo, nagrinėjamas jaunimo įgalinimas Lietuvos parlamente bei vykdomosios valdžios institucijose. Tikslingai (dėl užsakymo pobūdžio bei tyrimo lygio) atsisakyta nagrinėti Lietuvos jaunimo politikos lauką ir jaunimo dalyvavimą Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje bei jai pavaldžiose institucijose.

Tyrimo koncepcija – atsižvelgiant į užsakomojo tyrimo tikslą siekiama atlikti pirminę analizę conceptualios prieigos įgalinimo aspektu. Jaunimo įgalinimo reiškiniai nagrinėjami tiek analizuojant esamos situacijos priežastis, procesus, tiek galimus sprendimo būdus. Taigi analizė apima ir galimybių interpretavimą. Tyrimas apima tris koncepcines kryptis: socialinį-ekonominį, politinį-pilietinį bei teisinių pagrindų (teoriniu aspektu, teisinių pagrindų, kaip struktūros galimybių jaunimui veikti) analizę. Šias tyrimo kryptis jungia ne tik problematika, koncepciniai, bet ir pilotinio, aprašomojo bei teisinės analizės tyrimo metodologija, kuri padėjo atskleisti šį reiškinį.

Metodologijos pagrindimas

Atsižvelgiant į užsakomojo tyrimo tikslą, naudojama integruota tyrimo metodologija. Tyrimas įtraukia *teisės aktų* bei *kokybinę pirminių ir antrinių duomenų analizę*. Remiantis Lietuvos įstatymais bei teisės aktais analizuojamos jaunimo bei atskirų grupių apibrėžtys, numatytas teisinis reguliavimas bei procedūrinis prieinamumas. Atskleidžiant jaunimo politinį / pilietinį bei ekonominį įgalinimą, studijuojamos ne tik galimybių struktūros (politinės-administracinės, verslo, viešųjų paslaugų sistemos), bet ir prieinamumo daryti įtaką politiniams, administraciniams bei verslo sprendimams. Tam pasinaudota kokybiniu tyrimu panaudojant nestructūruotą individualių interviu būdą. Šiais kokybiniais tyrimais siekta ne iširti gilius priežastinius reiškinio aspektus, išstudijuoti nuomones, bet patikslinti turimą informaciją. Ekspertų atrinkimui esminė sąlyga – darbo patirtis, susijusi su veikla institucijose bei organizacijose (galimybių struktūroje arba atstovaujant jaunimui).

Lentelė 1. Kokybinių fokusuotų interviu pasiskirstymas, vieta, data.

Apskritis, tyrėjas	Ekspertai	Data ir interviu trukmė
R. Civinskas	LR Vyriausybės kanceliarija, Piliečių bei Atviros vyriausybės skyrius, skyriaus vedėja Vida Nagurnaitė	2014-12-16, 20 minučių.
R. Civinskas	LR Seimas, Sveikatos reikalų komiteto biuro vedėja Jolanta Bandzienė	2014-12-16, 15 minučių.
R. Civinskas	LR Seimas, Švietimo ir mokslo reikalų komiteto biuro vedėjas Kęstutis Kaminskas	2014-12-17, 15 minučių
R. Civinskas	Buvęs (201-2014 m.) LR Ūkio ministerijos smuklaus ir vidutinio verslo departamento direktorius, Startuolių verslo globėjas, Mindaugas Danys	2014-12-15, 45 minutės.
R. Civinskas	LR Ūkio ministerija, Smulkiojo ir vidutinio verslo politikos skyrius, vyriausioji specialistė Indrė Andrijauskienė	2014-12-17, 15 minučių
R. Civinskas	LR Ūkio ministerija, Verslo aplinkos gerinimo departamento vadovė Jolita van Otterlo	2014-12-17, 25 minutės
R. Civinskas	VU studentų atstovybės prezidentas Andrius Uždanavičius	2014-12-17, 25 minutės
R. Civinskas	Lietuvos studentų sąjungos prezidentas Paulius Baltokas	2014-12-17, 30 minučių
R. Civinskas	LR Švietimo ministerija, viešųjų ryšių skyriaus vedėja Nomedą Barauskienė	2014-12-16, 10 minučių
A. Lazauskienė	AB „Nordea“ Namų ūkio verslo vystymo projektų vadybininkas Marius Plitninkas	2014-12-17, 15 minučių
R. Civinskas	LR Seimas, Socialinių reikalų ir darbo komiteto biuro vedėja Evelina Bulotaitė	2014-12-17, 15 minučių
R. Civinskas	Jaunimo reikalų departamento direktoriaus pavaduotojas Juozas Meldžiukas	2014-12-17, 15 minučių

Iš viso kokybiniame tyrime dalyvavo 13 ekspertų. Visi interviu buvo atlikti telefoninių pokalbių metu. Respondentų pasirinkimą lėmė keliama tyrimui užsakovų uždaviniai bei jaunimo įgalinimui aktualios sritys ir institucijos, priimančios sprendimus juose. Siekta analizuoti ne tik nuomones, bet ir tikslinti faktus, aiškinantis dalyvavimo pobūdį (pavyzdžiui, jaunimo dalyvavimas politikos formavime ir pan.).

1. Jaunimo įgalinimas ir pilietinė įtrauktis: dalyvavimo, savanorystės bei pilietinio įgalinimo aspektai (R. Civinskas)

Pastaruoju metu sociologiniuose, viešosios politikos bei socialinės psichologijos tyrimuose vis didėja susidomėjimas politiniu įgalinimu, kuriam daro įtaką šios jaunimo amžiaus grupės¹ mažėjantis dalyvavimas bei socialinis kapitalas. Nors pilietybės institutas garantuoja jauniems žmonėms politines teises, jų įgyvendinimas priklauso nuo kasdieninės politinės praktikos, institucionalizuotų dalyvavimo būdų bei sudarytų paskatų. Šioje dalyje analizuojant akademinės studijas bei jaunimo politikos dokumentus apibrėšime įtraukties, įgalinimo, dalyvavimo sąvokas, siedami jas su tiek praktinio pobūdžio reiškiniais, tiek su konceptualia problematika. Taip pat bus nagrinėjami ir empiriniai tyrimai, pagrindžiantys arba paneigiantys teorines prielaidas.

1.1. Konceptai ir teorinės priegijos

Įgalinimas

Siekiant palaikyti jaunimo socialinę, ekonominę, politinę integraciją į visuomenę, ilgą laiką buvo kuriamos prevencinės, galimomis rizikomis pagrįstos jaunimo programos, pavienės iniciatyvos, kurių tikslas – aktyvus jaunų žmonių dalyvavimas visuomenių gyvenime, skatinant sveiką vystymąsi. Nuo šių programų buvo pasukta prie jaunimo įgalinimo².

Jaunimo įgalinimas yra daugialypė kategorija, kuri apima praktinius sprendimo būdus, socialinių sprendimų procesus bei individualius bei kolektyvinius poveikius. Įgalinimo sąvoka yra plačiau naudojama socialinės psichologijos, socialinio darbo, edukologijos, sociologijos bei viešosios politikos tyrinėjimuose, skirtuose jaunimo tematikai. Kita vertus, tokia sąvoka yra ir praktinė kategorija, kuri instrumentuoja politikos įgyvendinimo ar socialinių paslaugų teikimą bei kitas galimas veiklas su jaunu. Trečia, jaunimas nėra išskirtinė atskirties grupė. Taip galima konstatuoti žvelgiant į šios sąvokos naudojimo kontekstus. Įgalinimo sąvoka yra dažnai taikoma kalbant apie moterų, neįgaliųjų, seksualinių mažumų ir t. t. įgalinimą. Tiesa, kiekvienu atveju šios sąvokos naudojimas yra niuansuojamas bei kontekstualizuojamas.

¹ Flanagan, C., Gill, S., & Gallay, L. (2014). Social Participation and Social Trust in Adolescence: The Importance of Heterogeneous Encounters. *Processes of Community Change and Social Action*, Omoto, A. M. Ed. Psychology Press. 149; Flanagan, C., & Gallay, E. (2014). Adolescents' theories of the commons. *Advances in child development and behavior*, 46, 33.

² Jennings, L. B., Parra-Medina, D. M., Hilfinger-Messias, D. K., & McLoughlin, K. (2006). Toward a critical social theory of youth empowerment. *Journal of Community Practice*, 14(1-2), 31-55.

Pastebėtina, kad mokslininkų naudojamos apibrėžtys skirtingai išskiria reikšmes, susijusias su psichologinių ar socialinių sprendimų išryškinimu.

1.1 Lentelė. **Įgalinimo sąvokų apibrėžtys.**

Autoriai	Apibrėžtys
Alsop, Bertlesen, Holland,	Išplėtotos individų ar grupių galimybės priimti pasirinktus sprendimus bei juos pakeisti veiklomis bei siekiamais rezultatais.
Manton	Grupinis dalyvaujamojo pobūdžio procesas, kuriame marginalizuoti individai ar grupės imasi savo gyvenimo kontrolės naudodamiesi savo teisėmis ar reikalingais resursais užtikrina reikšmingų gyvenimo tikslų pasiekiamumą.
Peterson ir kiti.	Socialinio veiksmo procesas, kurio pagalba žmonės gauna didesnę kontrolę, veiksmingumą bei socialinį teisingumą.
Gutierrez	Procesas, kurio metu padidinama asmeninė, tarpasmeninė ar politinė galia, taip, kad individas gali sprendimų/veiksmų pagalba pagerinti savo gyvenimo situacijas.
Adams	Individai, grupės ar bendruomenės gali kontroliuoti aplinkybes siekdami tikslų. Gali padėti sau ir kitiems siekdami maksimaliai pagerinti savo gyvenimus.

Sudaryta remiantis: Alsop, R., Bertelsen, M. F., & Holland, J. (2006). Empowerment in practice: From analysis to implementation. World Bank Publications; Maton, K. I. (2008). Empowering community settings: Agents of individual development, community betterment, and positive social change. American journal of community psychology, 41(1-2), 4-21; Peterson, N. A., Lowe, J. B., Aquilino, M. L., & Schneider, J. E. (2005). Linking social cohesion and gender to intrapersonal and interactional empowerment: Support and new implications for theory. Journal of Community Psychology, 33(2), 233-244; Adams, R. (2003). Social work and empowerment. London: Macmillan.

Kita vertus, iš apibrėžimų yra akivaizdu, kad kalbama apie reiškinių, kuris yra procesas, prasidedantis tikslų suvokimu, tam tikromis veiklomis ir pasibaigia siekiamais rezultatais bei norimais poveikiais (sieklių ir efektų reikšmės yra itin svarbios apibrėžtyse). Apibrėžimuose neesmines takoskyras galima įžvelgti tarp sprendimų procesų.

1.1 paveikslas. Įgalinimo sampratos

Dalis tyrinėtojų išskiria kelias tarpusavyje susijusias įgalinimo dimensijas: 1) pozityvaus savęs suvokimo jausmas; 2) žinių bei gebėjimų kaupimas kritiškai įvertinant politines, socialines aplinkas; 3) resursų bei strategijų kūrimas siekiant asmeninių ar grupinių tikslų³.

Vieni autoriai išryškina individualių ar grupinių sprendimų svarbą, kiti įveda aplinkos kategorijas (kontrolė, gebėjimas kontroliuoti situaciją ir pan.). Tik dalyje apibrėžimų įgalinimas vienareikšmiškai siejamas su politine galia.

Apskritai, jau kelis dešimtmečius praktikai ir akademikai peržiūrinėdami įgalinimo apibrėžimus pastebi, kad įgalinimo kategorija implikuoja autoriteto suteikimą. Ypač praktikai (socialiniai darbuotojai, psichologai, tarptautinių agentūrų darbuotojai ir pan.) nenori, kad apibrėžimuose sumažėtų savipagalbos reikšmė, o ją užgožtų paslaugų tikslinei grupei dalykai. Kita vertus, psichologai (ypač radikalesnių srovių) pernelyg sureikškina įgalinimą, kaip kylantį iš beviltiškumo jausmo, spaudos būsenos ir t. t. Tai reikšmingos priežastys ir sprendimo „veikti“ paskatos, bet jos nevienintelės.

Reiktų pastebėti, kad įgalinimo terminas nėra aptinkamas tik akademiniuose ar siauruose, bet ir specialiuose praktikų diskursuose. Jis gana plačiai naudojamas politikų ar lobistų kaip retorinė priemonė ir dažnai yra siejama su demokratiniu valdymo stiliumi, rūpinimusi atskirties grupėmis. Galiausiai šis terminas yra tapęs ir vadybiniu terminu, naudojamu siauruose kontekstuose kalbant apie darbuotojų didesnę reikšmę įmonėse, jų dalyvavimą organizacijų valdyme ir pan. Įgalinimo terminą pastaruoju metu dažnai naudoja ir profesinių sąjungų atstovai⁴.

Svarbu pastebėti, kad įgalinimo terminas yra tapęs tuščiu retoriniu terminu, praradusiu savo esmines reikšmes. Tad jo vartoseną, kaip pastebi kai kurie tyrinėtojai, turi būti tinkama, paaiškinant pašnekovams bei skaitytojams tikslesnes reikšmes, vengiant įmantraus kontekstualizavimo ar žurnalistinių, politinių-ideologinių arba akademinių klišių⁵. Pavyzdžiui, lietuvių kalboje jaunimo įgalinimo terminą galima pakeisti į „galimybių sudarymas“. Tiesa, jis turi kitą prasminę reikšmę. Į šiuos kontekstus reiktų atsižvelgti siekiant tinkamai operuoti sąvoka.

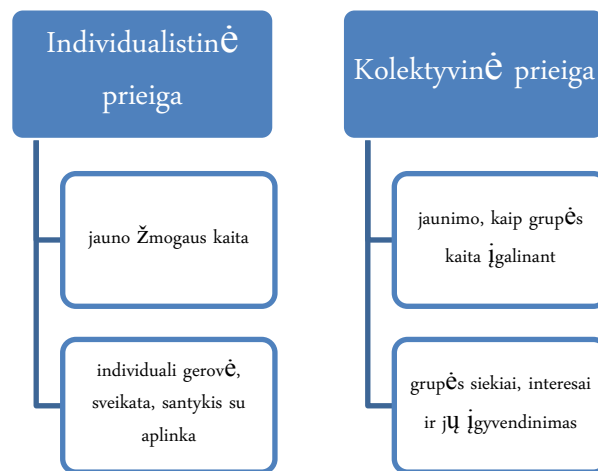
³ Lee, J. A. (2013). *The empowerment approach to social work practice*. Columbia University Press;

⁴ James, W. (2005). Empowering ambiguities. *The anthropology of power: empowerment and disempowerment in changing structures*, 13-27.

⁵ Cornwall, A. (2010). Introductory overview – buzzwords and fuzzwords: deconstructing development discourse, *Deconstructing Development Discourse Buzzwords and Fuzzwords*. Eds. Cornwall A., Eade D., 1-19

Sampratų lygiai

Jaunimo įgalinimas gali būti suprantamas tiek kolektyviniu, tiek individualiu lygmeniu⁶. Tarkime, individualiu lygiu jis gali būti siejamas su gerove, sveikata bei individo santykiu su aplinka. Vis dėlto dažniau įgalinimas yra nagrinėjamas jaunimo, kaip kolektyvinės grupės, aspektu. Tokioje individualistinėje perspektyvoje įgalinimas dažnai suprantamas, kaip tam tikras pokytis. Šiuo atveju įgalinimas yra psichologinis reiškinys, apimantis asmeninės kontrolės sampratas, integruojantis aktyvų gyvenimą bei kritišką socialinės-politinės aplinkos vertinimą⁷.

Paveikslas 1.2 Įgalinimo sąvokos sampratų lygiai

Kalbant apie jaunimą, kaip grupę, dažniausiai analizuojamas politinis įgalinimas bei įtraukimas į bendruomenes. Šioje sampratoje fokusuojamasi į šeimas, organizacijas, įtraukimo struktūras bei procesus. Taip pat šioje perspektyvoje yra aiškinamasi, kokių gebėjimų jauniems žmonėms reikia. Tyrinėtojai bei praktikai dažnai svarsto, kad jaunimo įtraukimas gali pakeisti jų, kaip grupės, gerovę bei sukurti jungiančius tinklus (tarp organizacijų ar organizacijoje) su likusiomis visuomenės grupėmis, taip užtikrinant aukštesnę gyvenimo kokybę.

Svarbu pastebėti tai, kad įgalinimo sąvoka yra naudojama praktiniu ir teoriniu lygiu. Dažniausiai ši sąvoka yra konceptualizuojama ir siejama su jaunimo įgalinimo modeliais.

⁶ Jennings, L. B., Parra-Medina, D. M., Hilfinger-Messias, D. K., & McLoughlin, K. (2006). Toward a critical social theory of youth empowerment. *Journal of Community Practice*, 14(1-2), 31-55.

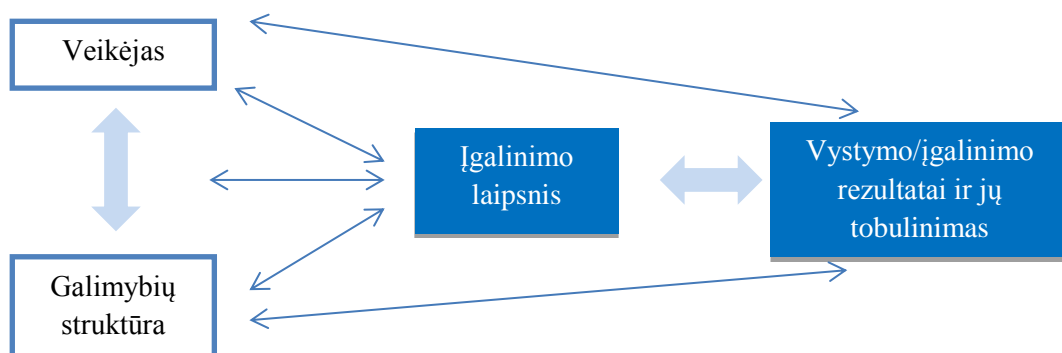
⁷ Speer, P. W. (2000). Intrapersonal and interactional empowerment: Implications for theory. *Journal of Community Psychology*, 28(1), 51-61; Zimmerman, M. A. (2000). Empowerment theory. In *Handbook of community psychology* (pp. 43-63). Springer US.

Poskyrio pabaigoje reiktų atsakyti į klausimą, kuo yra išskirtinis jaunimo įgalinimas. Tai studijuojama rečiau negu tradicinės atskirties grupės, kaip neįgalieji, moterys, mažumos, migrantai ar pabėgėliai. Kita vertus, akademinuose diskursuose dažnai analizuojamos jaunimo įgalinimo dalyvauti bendruomenių veiklose, valdžios sprendimuose (pilietinio įgalinimo), psichologinės kaitos temos. Taip pat galios suteikimo perspektyvoje yra nagrinėjamos jaunų delinkventinio elgesio, seksualinių mažumų, atskirų merginų grupių įgalinimas. Pastaruoju metu Europos politiniuose, viešuosiuose bei akademinuose diskursuose dažnai kalbama apie jaunimo įgalinimą dalyvauti darbo rinkoje. Jaunimo įgalinimo studijose didelis dėmesys teikiamas jaunimo psichologiniam įgalinimui (supratimui, kad jis gali veikti).

Jaunimo įgalinimo konceptualizavimas

Jaunimo įgalinimo sąvokos yra susijusios ir su sociologijos, psichologijos teorijomis, kurios pagrindžia reiškinių bei leidžia jį geriau suprasti. Tokie teoretikai, kaip Antony Giddens⁸ ir jį sekantys, pastebi, kad įgalinimas pabrėžia santykį tarp socialinio veikėjo ir struktūros, kuris yra tęstinėje sąveikoje.

Veikėjas/-ai. Įgalinimo gebėjimai, kaip iliustruota paveiksle (žr. apačioje), susieja veikėją su galimybių struktūra. Šiuo atveju veikėjas (tai gali būti jaunimas kaip grupė ar pavienis jaunuolis) gali pasirinkti tikslingą veiksmą / veikimą.

1.2 Paveikslas. Santykis tarp rezultatų bei įgalinimo

Vis dėlto šis veikėjas negali būti suprantamas kaip autonomiškai veikiantis. Pirmiausiai veikėjus veikia galimybių struktūra (tai galima suprasti kaip institucinį kontekstą), kurioje dalyvaudami veikėjai gali realizuoti savo siekius, o tikslus paversti sprendimais bei veiksmais. Kitaip sakant, tai gali būti veikimo viešojoje politikoje, ekonomikoje, švietimo sistemoje ar paslaugų jaunimui srityse pagrindas. Minėtose srityse,

⁸ Giddens, A. (1984). The constitution of society: Outline of the theory of structure. Berkeley.

aiškinantis teoriją, yra kaip duotybės veikiančios savos galimybių struktūros. Taigi galimybių struktūra nustato savas „žaidimo taisykles“, o faktinis aplinkybių kontekstas lemia veikėjo sėkmę t. y. įgalinimo laipsnį. Svarbu pastebėti, kad įgalinimo laipsnis priklauso nuo veikėjo ir galimybių struktūros sąveikų. Taip pat nuo išteklių, kurie yra panaudojami veikimui. Teoretikai dažnai diskutuoja, kaip apibrėžti bei išmatuoti šiuos išteklius. Taip pat svarstoma, kokie iš jų yra svarbiausi agento veikimui.⁹ Pastebima, kad resursai yra svarbūs veikėjams naudojantis socialinėmis, ekonominėmis galimybėmis,¹⁰ nes jie padeda apsisaugoti nuo grėsmių, netikėtumų ir pan.

Žvelgiant iš metodologinės perspektyvos svarbu pastebėti tai, kad matuojant reikalingus išteklius svarbus yra jų kategorizavimas. Pavyzdžiui, jaunimo dalyvavimui sprendimų priėmimo viešojoje politikoje gali būti svarbus socialinis kapitalas (į jį yra įtraukiamas dalyvavimas nevyriausybinėse organizacijose (NVO), kasdienis domėjimasis politika, dalyvavimas sprendžiant vietos problemas ir t. t.). Tuo metu jaunimo ekonominiam įgalinimui savarankiškai gyventi gali būti reikšmingi finansiniai ištekliai. Daugelis tyrinėtojų pabrėžia, kad dažnai praktikoje yra neatsižvelgiama į psichologinius resursus (pavyzdžiui, gebėjimas įvertinti kitus galimus sprendimus) bei jų panaudojimą, nors tai yra vienas iš svarbiausių veiksnių. Britų tyrinėtojas Russell Sharp pastebi, kad jaunuoliams savęs, kaip veikėjų / agentų, indentifikavimas gali padėti įveikti iššūkius bei adaptuotai panaudoti gynybinius savisaugos mechanizmus.¹¹ Tyrinėtojas atkreipia dėmesį, kad jauniems agentams yra svarbus įsitraukiantis ir motyvuotas mokymasis. Beje, į tai yra nukreiptos ir Vakarų valstybių politika, siekianti jaunuoliams suformuoti savęs, kaip bendruomenių veikėjų, jausmą (mokyklų, vietos, interesų bendruomenių ir pan).¹² Kita vertus, britų mokslininkas pastebi, kad šioms nuostatomis neprieštarauja ir idėjos apie „Didžiosios visuomenės kūrimą (šia metafora paremta Jungtinės Karalystės valdžios politika skatina visuomenės įsitraukimą, dalyvavimą“¹³).

---

⁹ Alsop, R., Bertelsen, M. F., & Holland, J. (2006). Empowerment in practice: From analysis to implementation. World Bank Publications

¹⁰ Van Grinsven, M., & Visser, M. (2011). Empowerment, knowledge conversion and dimensions of organizational learning. *Learning Organization, The*, 18(5), 378-391; Drydyk, J. (2013). Empowerment, agency, and power. *Journal of Global Ethics*, 9(3), 249-262.

¹¹ Sharp, R. (2012). How can educational psychology contribute to enhancing young people's perspective of themselves as agentic in their community, <http://hdl.handle.net/10443/1610>.

¹² Sharp, R. (2014). Ready, steady, action: what enables young people to perceive themselves as active agents in their lives?. *Educational Psychology in Practice*, 30(4), 347-364.

¹³ McIntyre, A. (2006). Activist research and student agency in universities and urban communities. *Urban education*, 41(6), 628-647; Sharp, R. (2014). Min.veik.

Tyrinėtojai pastebi, kad jaunų žmonių, kaip veikėjų, apsisprendimus išplečia:

1) savęs, kaip veikėjų, tapatinimas vystant pozityvią savivertę bei dalinimasis ja su kitais;

2) jauni žmonės turi įtvirtinti savo veikėjo tapatybes diskutuodami apie nepriklausomumą bei įveikdami konfliktą tarp tikslų ir struktūros bei taisyklių;

3) socialinio kapitalo padidinimas suteikia jauniems žmonėms išteklių ir galimybę atlikti vaidmenis;

4) jauni žmonės siekdami tikslų bei nepaisydami spaudimo elgtis konformistiškai turi turėti aiškų norą priimti sprendimus.

Galimybių struktūra. Veikėjo gebėjimas realizuoti galimus sprendimus veiksmingai dažnai priklauso nuo institucinio konteksto t. y. nuo darbo ar gyvenamosios vietos, politinės-administracinės sistemos (jos skirstomos į formalias – įstatymus, institucines sąrangas, viešąsias politikas ar paslaugas ir t. t. bei neformalias – vertybių sistemas, elgesio normas, kuriomis vadovaujasi atskiros grupės). Šios institucinės struktūros lemia žmonių elgsenas bei jų veiklų sėkmes ar nesėkmes.¹⁴

Sociologai dažnai studijuoja vertybinius veiksnius, lemiančius pasirinkimus (dispozicijų, išankstinių nuostatų visumą, kaip, pavyzdžiui, Pierre Bourdieu apibrėžti įpročiai) ir / arba „racionalių pasirinkimų“ grįstus sprendimus, kuriuose yra atsižvelgiama į didžiausią naudą. Nesigilinant į šias teorinių interpretacijų niuansus galima pastebėti, kad šie pasirinkimai dažnai yra grįsti vertybinėmis nuostatomis ar interesais. Pavyzdžiui, formaliosios institucijos (įstatymai, procedūrinės tvarkos valdžios reguliavimas) daro įtaką jaunimo sprendimams, ir į tai aktyvūs šios grupės dalyviai turi atsižvelgti. Kita vertus, radikali atskirų jaunimo grupės nuostatos gali būti stipresnės, tad socialiniai sprendimai bus grindžiami jomis. Empiriniai tyrinėjimai atskleidžia, kad dažnai kyla įtampos tarp formaliųjų ir neformaliųjų institucijų. Tai taikytina toms socialinės atskirties grupėms, kurių gyvenimams mažai tiesioginę įtaką daro teisė, valstybės numatytas reguliavimas bei viešosios politikos, kuriomis teikiamos paslaugos, įgyvendinama kontrolė bei priežiūra.¹⁵ Kai kurios jaunimo grupės galėtų patekti į šią kategoriją.

Pristatytą konceptualaus įgalinimo modelio struktūra yra labai bendra. Tyrinėtojai bei praktikai dažnai išplečia galimybių struktūros, veikėjų bei vystymo rezultatų

¹⁴ Bednar, J., & Page, S. E. (2014). When Order Affects Performance: Institutional Sequencing, Cultural Sway, and Behavioral Path Dependence; North, D. C. (1990). *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge university press.

¹⁵ Alsop, R., Bertelsen, M. F., & Holland, J. (2006) min. veik.

kriterijus.¹⁶ Nagrinėjant kitų teoretikų studijas galima pastebėti, kad galimybių struktūra išskaidoma į politines bei socialines substruktūras. Svarbi kategorija, kuri yra įvedama į galimybių struktūros matavimą, yra **institucinis klimatas**.

Institucinis klimatas sukuria iniciatyvas socialiniam veikimui arba neveikimui. Šis institucinis klimatas apima ir formaliąsias institucijas (įstatymai, taisyklės, reguliaciniai režimai, viešųjų politikų įgyvendinimo procesas ir t. t.). Tuo metu neformaliosios institucijos, kaip socialinis solidarumas, pilietinė visuomenė, tarptautinė organizacija, korupcija ir kt., gali pakeisti oficialiųjų institucijų veikimą. Pavyzdžiui, valdžiai siekiant įgalinti atskiras jaunimo grupes yra svarbu išskirti poįstatyminiuose aktuose neįgalaus jaunimo grupę, kuriai sudaromas išskirtinės sąlygos informuojant (išskirtiniai komunikaciniai kanalai, konsultavimosi būdai ir t. t.). Dažniausiai silpnesnių grupių įgalinimo modeliuose yra naudojami keturi pagrindiniai elementai:

1. *Informavimas ar priėjimas prie informacijos* (apsikeitimas informacija, atliepiantis bei atsakingas valdymas. Kritinės sritys – taisyklės, teisės, valdžių teikiamos paslaugos, kainos ir t. t. Perdavimo būdai ir komunikaciniai kanalai vaidina esminį vaidmenį);
2. *Įtraukimas bei dalyvavimas*. (Atskiros atskirties grupės yra prioritetizuojamos sprendimų priėmimo. Sukuriami konsultaciniai mechanizmai. Atskiroms grupėms modifikuojamas paslaugų teikimas, sudaromos išskirtinės galimybės dalyvauti rinkoje);
3. *Atskaitomybė* (atskaitomybė politikų bei tarnautojų už sprendimus ir viešųjų politikų formavimą bei įgyvendinimą. Išskiriama: politinė, administracinė bei socialinė).

Įgalinimo rezultatų tobulinimas

Įgalinimo rezultatų tobulinimas gali būti suprantamas kaip sritis, per kurią sustiprinamas viešojo valdymo / valdysenos poreikių dimensija. Poreikių dimensija apima įstatymus, poįstatyminius teisės aktus, taisykles bei procedūras, dėl kurių NVO savo nariams ir / ar tikslinėms grupėms veiksmingai atstovauja. Taip yra investuojama į žmones: juos informuojant, mokant, institucionalizuojant dalyvavimo būdus ir pan. Tyrinėtojai ir praktikai

---

¹⁶ Narayan, D.(2005). Conceptual Framework and Methodological Challenges, Narayan-Parker, D. (Ed.). Measuring empowerment: cross-disciplinary perspectives. World Bank Publications; Hegeman-Davis, R. G. (2013). *Conceptualizing empowerment in international development education* (Doctoral dissertation, University of Minnesota).

pastebi, kad tokios įgalinimo veiklos turi būti ilgalaikės ir tęstinės¹⁷. Dažniausiai įgalinimas taikomas šiose penkiose srityse:

- Pagrindinių paslaugų (viešųjų ir privačių) teikimas;
- Vietos valdymo tobulinimas;
- Nacionalinio valdymo tobulinimas;
- Teisingumo ir teisinės pagalbos prieinamumas.

Įgalinimo lygiai. Kaip jau minėta teoriniai konceptai ir modeliai yra dažnai panaudojami praktikų, o dar dažniau – analitikų (tarptautinių organizacijų, agentūrų, politiką formuojančių nacionalinių institucijų) įrankis politikos analizei, veiklų stebėsenai ar kitiems dalykams. Šie dažnai siekia išmatuoti įgalinimą, vadovaudamiesi prielaida, kad tai yra dinaminis, dažnai kintantis reiškinys.¹⁸ Pavyzdžiui, įgalinimo prielaidos lengvatinių paskolų pagrindu gali būti kaip ištekliai, transformuoti į veiksmingą socialinį veiksma suteikiant jaunimui ekonominį savarankiškumą. Arba kitas pavyzdys: investicijos į politinį / pilietinį šveitimą ar prielaidas savišvietai gali būti panaudotos gebėjimui jaunuoliams dalyvauti savivaldybės biudžeto svarstyme. Naujų gebėjimų naudojimas sustiprintų pasitikėjimą, leistų ateityje dalyvauti sprendimų formavime.

Įgalinimo lygių matavimas dažniausiai remiasi dviem indikatoriais:¹⁹

1. Ar yra galimybė priimti sprendimus (pasirinkimo buvimas);
2. Ar grupė / asmuo naudojasi galimybe rinktis (pasinaudojimas pasirinkimu);
3. Koks pasirinkimas leidžia pasiekti pageidaujamų rezultatų.

Nagrinėjant jaunimo įgalinimą reikia a) analizuoti, ar galimybės dalyvauti ministerijų / Seimo / Vyriausybės sprendimų priėmimo yra, ar yra sukurtas konsultavimosi su interesų grupėmis mechanizmas; b) ar jaunimui sukurtos galimybės dalyvauti konsultacijose su pareigūnais ir politikais; c) ar jaunimas dalyvauja konsultacijose dėl politinių administracinių sprendimų priėmimo.

Naudojantis šiomis priegomis galima sukurti norimą intervencijų mechanizmą. Taip pat reikia pasirinkti naudingiausias ir veiksmingus matavimo instrumentus. Jie gali būti parenkami atsižvelgiant į veikėją bei galimybių struktūrą. Toliau belieka išskirti stebėjimui svarbius veiksnius bei sukurti stebėjimo sistemas.

Įgalinimo sritys

¹⁷ Alsop, R., Bertelsen, M. F., & Holland, J. (2006) min. veik.; Narayan, D.(2005) min.veik..

¹⁸ Samman, E., & Santos, M. E. (2009). Agency and Empowerment: A review of concepts, indicators and empirical evidence (draft paper) <http://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/OPHI-RP-10a.pdf>.

¹⁹ Alsop, R., Bertelsen, M. F., & Holland, J. (2006) min. veik.

Teorinė prieiga leidžia įsigilinti į reiškinių, tačiau šis analizės lygmuo negali atsakyti į visus galimus klausimus. Tarkime, galima klausti, kiek asmens ar grupės veiksmingi pasirinkimai ir siekiai priklauso nuo užsiėmimų. Pavyzdžiui, studentai siekia įgalinimo norėdami gauti sprendimo teisę universiteto kolegialiuose sprendimo priėmimo procesuose. Kitas pavyzdys: studentai surengia piketą, kuriuo siekia atkreipti universiteto vadovybės dėmesį į dviračių prie aukštosios mokyklos statymo ir apsaugos problemas.²⁰ Šiuose pavyzdžiuose atskleisti skirtingi veikimo / užsiėmimo būdai. Taigi analizuojant ir matuojant įgalinimą, reikia atsižvelgti į įgalinimo proceso (kaip socialinio veiksmo) sritis.

Dauguma teoretikų pastebi, kad yra svarbu išmatuoti politinio, ekonominio bei socialinio įgalinimo sąlygas numatant galimo dalyvavimo būdus. Taip pat įgalinimo studijose yra išskiriamos trys dalyvavimo sferos:

- valstybė, kurioje asmuo ar grupė yra pilietiniai veikėjai;
- rinkos gyvenimas, kuriame asmuo arba grupė yra ekonominiai veikėjai;
- visuomenė, kurioje asmuo yra socialinis veikėjas.²¹

Galima klausti, kaip įgalinimas gali būti sąryšyje su kita sritimi. Vienareikšmiško atsakymo nėra. Tarkime, jaunimas, kuris nėra įgalintas darbo rinkoje, gali susidurti ir su mažu įgalinimu viešojo valdymo srityje. Kita vertus, įgalinimas vs neįgalinimas atskirose srityse nėra būtinai dėsningas. Šias sąsajas svarbu atrasti viešosios politikos analizėje numatant problemas, keliant hipotezes tyrimuose ir pan.

Pastebėtina, kad įgalinimo studijose yra išskiriamos tam tikros įgalinimo dimensijos pagal galios pobūdį (žr. lentelę).

1.2 lentelė. Skirtingos įgalinimo dimensijos

Ekonominis įgalinimas	Politinis įgalinimas	Žmogiškasis bei socialinis įgalinimas
Ekonominis įgalinimas siekia suteikti žmonėms įgūdžius, galimybes bei išteklius, kurie užtikrintų saugias bei tvarias pajamas. Kai kurios	Gebėjimas organizuoti, analizuoti bei mobilizuotis. Kolektyvinis veiksmas reikalingas bendriems pokyčiams. Tai dažniausiai	Įgalinimas kaip multidimensinis socialinis procesas, kuris žmonėms padeda kontroliuoti savo gyvenimus. Tai procesas

²⁰ Narayan, D.(2005), ten pat.

²¹ Dažnai šios didžiosios sritys yra tipologizuojamos į siauresnes. Pavyzdžiui, išskiriant viešą valdymo/valstybės sritį skaidant ją į teisingumą, politiką bei paslaugų teikimą. Rinka yra skaidoma į darbo, prekių ir privačių paslaugų ir prekių be t.t.

<p>sampratos orientuojasi į išteklių bei pajamų prieinamumą.</p>	<p>teisėmis grįsta prieiga, t. y. piliečių įgalinimas siekiant savo teisių.</p>	<p>įtvirtinantis žmonių galią keisti savo gyvenimus, bendruomenes pagal tai, kas jiems yra reikšminga.</p>
--	---	--

Sudaryta remiantis: Piron, L. H., & Watkins, F. (2004). DFID Human Rights Review: A review of how DFID has integrated human rights into its work. DFID; Alsop, R., Bertelsen, M. F., & Holland, J. (2006). Empowerment in practice: From analysis to implementation. World Bank Publications.

Taip pat kartais dar yra išskiriama kultūrinio įgalinimo sąvoka į dažniausiai siejant su mažumų teisėmis naudotis kultūra, kaip išėties pagrindu.

Apibendrinant įgalinimo modelį. Aptarus modelio konceptus, jų sąveikas galima klausti: „Kodėl jį verta naudoti praktikams?“ Atsakymą galima grįsti taikymo argumentais.

Visų pirma, šis modelis yra plačiai naudojamas tarptautinių organizacijų bei jų agentūrų mokslininkų ir darbuotojų. Pavyzdžiui, jį jau seniai plačiai taiko Pasaulio banko analitikai ir programų-projektų valdytojai tobulindami kaip tyrimo įrankį bei derindami su juo praktines veiklas²². Taip pat jį taikė tokios paramos organizacijos, kaip Jungtinių Amerikos Valstijų tarptautinio vystymo agentūra (US Agency for International Development – USAID), Jungtinių tautų vystymo programa,²³ Švedijos tarptautinio vystymo bendradarbiavimo organizacija (Swedish International Development Cooperation Agency – Sida),²⁴ Vokietijos vystymo ir bendradarbiavimo organizacija (GTZ – German Development Cooperation)²⁵ ir daugelis kitų²⁶. Šį modelį naudoja viešosios politikos analitikai, jų institutai (angl. *thinktank*).

Tarptautinių ir nacionalinių agentūrų ekspertai į įgalinimą žvelgia per moterų ir mergaičių veikimo procesus. Kitose analitikų studijose susitelkiama į įgalinimo rezultatų analizę. Pastebėtina, kad daugumoje studijų analitikai susitelkia į veikėjų analizę manydami, kad svarbiausia yra juos išanalizuoti, o galimybių struktūros (t. y. formaliosios, valdžios

²² Empowerment, Poverty and Net <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTPOVERTY/EXTEMPOWERMENT/0,,contentMDK:20245753~pagePK:210058~piPK:210062~theSitePK:486411,00.html>; Alsop, Ruth, ed. Power, rights and poverty: concepts and connections. World Bank Publications, 2005.

²³ Women's Empowerment, <http://www.undp.org/gender/>

²⁴ Discussing Women's Empowerment (2002) – Theory and Practice, Sidastudies no.3

²⁵ The World of Words at GTZ',

http://www.gtz.de/en/publikationen/begriffswelt-gtz/en/include.asp?lang=E&file=2_14.inc.

²⁶ Galima skaičiuoti dešimtimis tarptautinių ir nacionalinių paramos agentūrų tyrimus.

valdymo institucinės struktūros) reformos ar pokyčiai yra kiek antraeiliai.²⁷ Tiesa, dažniausiai tiek agentūrų analitiniai įrankiai, tiek paramos programų konceptualizavimas politikos dokumentuose yra nukreiptas į besivystančių šalių visuomenės grupių įgalinimą. Daug rečiau jose nagrinėjamas Vakarų visuomenių atskirties grupių įgalinimas.

Antra, šį modelį plačiai pradėjo naudoti Europos komisija ir kitos ES institucijos. Ribotos jaunimo politikos galimybės yra tapusios problema, kurios sprendimu remiasi ES jaunimo politikos. ES institucijos pasiūlė Europos būsimos jaunimo politikos strategiją.²⁸ Joje įgalinimas suprantamas kaip „galimybių suteikimas jaunimui – jaunimo galimybių skatinimas, siekiant atnaujinti visuomenę, stiprinti ES vertybes ir prisidėti siekiant jos tikslų“. Tai yra vienas iš dviejų šios politikos tikslų. 2014 m. prasidėjo struktūrizuotas dialogas, kuris 2014–2015 m. fokusuojasi į atskiras jaunimo įgalinimo sritis. Pastebėtina, kad jame įgalinimas yra suprantamas kaip politinis dalyvavimas.²⁹

Trečia, įgalinimas (taip pat ir jaunimo, kaip grupės ar atskirų grupių, bei pavienių klientų) yra suprantamas kaip psichologų, socialinių darbuotojų ir edukologų praktinis darbo įrankis. Jis atliepia anksčiau pristatytą įgalinimo, kaip socialinio veiksmo, modelį, kuris yra dažnai papildomas pristatomais psichologijos ar socialinio darbo metodais, technikomis ir t. t.³⁰ Tokia prieiga leidžia įgalinimą naudoti kaip praktinio darbo konceptą.

Ketvirta, siaurinant sąvoką iki jaunimo politinio / pilietinio įgalinimo, tai galima susieti su politinio dalyvavimo aktualijomis.

1.2 Jaunimo įgalinimas teoriniuose bei empiriniuose tyrimuose

Galios suteikimas jaunimui sulaukė pakankamai plataus akademikų dėmesio (tiesa, kaip jau minėta, ši tema pagal tyrimų, publikacijų apimtį negali prilygti moterų, seksualinių bei etninių, rasinių mažumų, besivystančio pasaulio neturtingų bendruomenių įgalinimo problematikai). Šiame poskyryje trumpai apžvelgiama pagrindinės jaunimo įgalinimo tyrimo prieigos, modeliai bei svarbiausi empiriniai tyrinėjimai.

Jaunimo įgalinimas, kaip socialinio veiksmo procesas, apima kelias dimensijas:

---

²⁷ Pavyzdžiui jį pakankamai plačiai taikė Užjūrio vystymo institutas (Overseas Development Institute) Mosse, D. (2007). Power and the durability of poverty: a critical exploration of the links between culture, marginality and chronic poverty.

²⁸ Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - An EU Strategy for Youth : Investing and Empowering - A renewed open method of coordination to address youth challenges and opportunities, SEC(2009) 545.

²⁹ http://www.it2014youth.eu/wp/EUYC2014_Guiding_framework_final_outcome.pdf

³⁰ Coles, B. (2005). Youth and Social Policy: Youth citizenship and young careers. Routledge; Lee, J. A. (2013). The empowerment approach to social work practice. Columbia University Press; Adams, R. (2008). *Empowerment, participation and social work*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.; Lerner, R. M., & Steinberg, L. (Eds.). (2009). *Handbook of Adolescent Psychology, Individual Bases of Adolescent Development* (Vol. 1). John Wiley & Sons.

1. vertybes, principus (kaip vientisa koncepcija, kuri yra ar gali būti siejama su jaunimo programomis ir iniciatyvos);
2. jaunimo ir suaugusiųjų santykių dinamiką šiose programose;
3. kritinius vertinimus ir jų nulemtus veiksmus, susijusius su socialinio neteisingumo bei nelygybės sprendimais.³¹

Dažniausiai akademinėse studijose akcentuojamas minėtos socialinės politinės dimensijos numato psichologinį bendruomenės narių įgalinimą politinėje veikloje bei aktyvų jų dalyvavimą, gautų išteklių paskirstymą ar dalyvavimą bendruomenės ar grupės sprendimų priėmime.³²

Dažnai jaunimo įgalinimas yra suprantamas, kad jaunimas yra sveikas bei tikras jaunuomenės narys, kurį reikia įgalinti naudojant psichologinius, socialinio darbo ar edukologinius modelius.³³ Tai tarsi oponuoja vertinimams, kuriuose jaunimas iš anksto apibrėžiamas kaip problemiška grupė. Kita vertus, jaunimo įgalinimas yra suprantamas dėl tam tikrų instrumentų. Praktikos lygmenyje jie yra dažniausiai siejami su pagalbos modelių taikymu. Jais siekiama įgalinti jaunimą (tobulinamas procesas) individualiu, šeimos, organizaciniu bei bendruomenės lygiais.³⁴ Tokie pagalbos jaunimui modeliai yra keli pagrindiniai (žr. lentelę apačioje).

1.3 lentelė. **Jaunimo įgalinimo modeliai**

Modelis	Trumas apibūdinimas
Jaunuolių įgalinimo ciklo modelis	Pagrįstas psichologinėmis jaunų žmonių vystymosi teorijomis. Jo tikslas – apibrėžti procesą siekiant sumažinti atsitraukimą (vaidmenų neturėjimą) bei padidinti savivertę. Vystomi jaunų žmonių saitai, gebėjimai per paslaugų bendruomenėse teikimą. Taip pat sudaromos galimybės gauti pripažinimą bei palaikymą iš suaugusiųjų (dažnai taikomi mentorsės instrumentai).
Jaunimo	Tikslas – sustiprinti jaunimo iniciatyvas, orientuotas į priklausomybių,

³¹ Woodall, J. R., Warwick-Booth, L., & Cross, R. (2012). Has empowerment lost its power?. *Health education research*, cys064.

³² James, W. (1999). Empowering ambiguities. *The anthropology of power: empowerment and disempowerment in changing structures*, 13-27.

³³ Hilfinger Messias, D. K., Jennings, L. B., Fore, M. E., McLoughlin, K., & Parra-Medina, D. (2008). Societal images of youth: Representations and interpretations by youth actively engaged in their communities. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 21(2), 159-178.

³⁴ Morton, M., & Montgomery, P. (2011). Youth empowerment programs for improving self-efficacy and self-esteem of adolescents. *Campbell Systematic Reviews*, 7(5); Spencer, G. (2013). *Empowerment, health promotion and young people: a critical approach*. Routledge.

įgalinimo programos modelis	rizikingos elgsenos mažinimą. Tikslas yra orientuotas į jaunimo dalyvavimą bendruomenių veiklose. Modelio esmė – sukurti pozityvius tinklus bei pagrindus reikšmingam jaunimo įsitraukimui į bendruomenės socialinius-ekonominius reikalus. Modelis yra pagrįstas socialinės kontrolės teorija. Šis apima tiek individualų, tiek grupinį įgalinimą. Taikant modelį siekiama atsižvelgti į tai, kad jaunimas yra išteklius ir turi būti įtraukiamas į bendruomenės reikalų tvarkymą.
Tarpsąveikinis partnerystės modelis	Šis modelis buvo sukurtas logitudinio jaunimo dalyvavimo bendruomenėse tyrimo metu, kuris siekė išsiaiškinti, kaip jaunimo vadovai / mentoriai padeda jauniems žmonėms vystyti veiklas ir kurti iniciatyvas. Pagrįstas jaunimo psichologijos teorijomis. Modelio esmė – abipusė pagalba tarp suaugusiųjų ir jaunų žmonių. Esminį vaidmenį vaidina suaugusieji įgalindami jaunos žmonės. Tam yra naudojami patys įvairiausi būdai, pavyzdžiui: pagalba planuojant iniciatyvas, generuojant idėjas (į tolimesnį veiklų įgyvendinimą suaugusieji neįsitraukia, o atsakomybes perleidžia jauniems žmonėms).
Kritinis socialinio įgalinimo modelis	Tikslas – įgalinti jaunimą bendruomenėse sukuriant kritinio, socialinio-politinio vertinimo ir dalyvavimo prielaidas. Pagrįstas tarpdisciplinėmis, kritinėmis teorijomis apie jaunimo įtraukimą į bendruomenių veiklas, viešosios politikos įgyvendinimo programas. Modelis numato ne tik saugių aplinkų sukūrimo svarbą, įsitraukimą į dalyvavimą bendruomenėse, bet ir dalyvavimą sociopolitiniame procese, kurio tikslas yra poveikiai kaitai. Pastaruoju atveju, suprantama, kad jaunimo projektų įgyvendinime yra svarbus kritinis projektų vertinimas, problemų sprendimas. Jaunimas turi mokėti kritiškai vertinti bendruomenių viešųjų reikalų tvarkymo ar kitas problemas bei ilginiui įgauti socialinę atsakomybę. Būtent šis modelis kalba apie jaunimo dalyvavimą konsultacinėmis teisėmis sprendimų priėmimo (pavyzdžiui, svarstymai ir patarimai vietos valdžiai).

Sudaryta remiantis: Chinman, M. J., & Linney, J. A. (2008). Toward a model of adolescent empowerment: Theoretical and empirical evidence. *Journal of Primary Prevention*, 18(4), 393-413; Kim, S., Crutchfield, C., Williams, C., & Hepler, N. (1998). Toward a new paradigm in substance abuse and other problem behavior prevention for youth: Youth development and empowerment approach. *Journal of drug education*, 28(1), 1-17; Cargo, M., Grams, G. D., Ottoson, J. M., Ward, P., & Green, L. W. (2003). Empowerment as fostering positive youth development and citizenship. *American Journal of Health Behavior*, 27(Supplement 1), S66-S79.

Šių modelių apžvalga leidžia suprasti įgalinimo koncepto praktinį realizavimą. Pastebėtina, kad įgalinimas juose yra suprantamas kaip įtraukimas. Jo pagrindu yra vystomi gebėjimai, kaip spręsti problemas, pasiekti rezultatus ir t. t. Daugelyje šių modelių dalyvauja suaugusieji. Tiesa, juose skiriamas suaugusiųjų įtraukimo ar įsitraukimo laipsnis, t. y. vienuose jiems suteikiami reikšmingesni vaidmenys, kituose – mažiau reikšmingi. Pastebėtina ir tai, kad šiuose modeliuose, išskyrus „Kritinį socialinio įgalinimo modelį“, mažai dėmesio yra skiriama politiniam / pilietiniam įgalinimui.

Taip pat reikėtų pastebėti, kad aptarti modeliai yra tinkami taikyti dirbant su jaunesnio amžiaus jaunimu (moksleiviško amžiaus, jaunesniais studentais) ir jie nėra visiškai tinkami dirbant su vyresnio amžiaus žmonėmis, kurie dažnai priskiriami jaunimo kategorijai.

Jaunimo socialinis politinis / pilietinis įgalinimas. Pastaruoju metu jaunimo politiniam įgalinimui yra skiriamas nemažas dėmesys akademinėse studijose.³⁵ Konceptualių požiūriu jaunimo politinis įgalinimas dažnai siejamas su politinės įtraukties, dalyvavimo sąvokomis. Kita vertus, politinis įgalinimas nėra tik akademinio susidomėjimo sritis, tam itin daug dėmesio skiria ir valstybės institucijos, kurdamos specialias politikas³⁶. Jose dominuoja visa eilė priemonių, susijusių su politiniu-pilietiniu mokymu, instituciniu įtraukimu (konsultaciniai mechanizmai, įtraukties projektai). Pavyzdžiui, Skandinavijoje pastaruoju metu didelis dėmesys yra skiriamas žinių ir gebėjimų įtakai politiniuose procesuose. Svarbu pastebėti, kad tai apima ne tik tradicinius įtraukties mechanizmus, pilietinį mokymą mokyklose, interneto priemones, bet ir patrauklius dalyviams įtraukties būdus (demokratijos darbalaukiai, t.y. interaktyvūs sprendimo priėmimo centrai, skirti sprendimų priėmimo simuliacijai. Modeliavimu, simuliacijomis ir pan. yra aiškinama, kaip sprendimai rengiami parlamento komitetuose, ministerijų darbo grupėse ir pan.).³⁷ Kita vertus, akademikai kritiškai žvelgdami į valdžios nuleidžiamas pilietinio mokymo iniciatyvas pastebi, kad jos nėra visuomet veiksmingos, nes įgalinimas realiai nepasiekiamas.

Empiriniai tyrimai rodo, kad jaunimas, nepaisant negatyvių medijų bei suaugusiųjų požiūrio, dažnai save vertina pozityviai.³⁸ Kita vertus, jaunimo įvaizdžiai, vertinimai, tapatybės bei patirtys yra kompleksinės. Tyrinėtojai atskleidžia, kad tai yra per mažai susieta su įsitraukimo į bendruomenes, o kuriamos jaunimo reprezentacijos yra siauros.³⁹

Fragmentuotas, siaurai motyvuotas savęs, kaip veikėjo, galinčio gauti galias, supratimas atsispindi ir atliekamuose tyrimuose. Atlikus tyrimą Italijoje paaiškėjo, kad jaunimas į projektines veiklas įsitraukia tik dėl suinteresuotų veikėjų, kuratorių (nagrinėta 157 jaunimo centrų atvejais). Juolab, kad šis įtraukimas yra skatinamas valdžios, t.y. jis nėra

³⁵ Coles, B. (2005) ten pat; Youniss, J., & Levine, P. (2009). Introduction Policy for Youth Civic Engagement, Youniss, J., & Levine, P. (Eds.). *Engaging young people in civic life*. Nashville, TN: Vanderbilt University Press.

³⁶ Kerr, D., & Cleaver, E. (2009). Strengthening education for citizenship and democracy in England: A progress report. *Engaging young people in civic life*, 235-272.

³⁷ Milner, H. (2009). Youth electoral participation in Canada and Scandinavia. *Engaging young people in civic life*, 187-218.

³⁸ Hilfinger Messias, D. K., ir kt, ten pat.

³⁹ Lekies, K. S., Baker, B., & Baldini, J. (2009). Assessing participation in youth community action projects: Opportunities and barriers. *Community Development*, 40(4), 346-358; Lekies, K. S. (2009). Youth engagement in the community: The ethics of inclusion and exclusion.

savarankiško socialinio veiksmo procesas⁴⁰. Kiti akademikai tai vertina kaip natūralų procesą pastebėdami, kad jaunimo dalyvavimas remiamose programose, projektuose yra logiškai nulemtas kontekstinių veiksnių (alternatyvus jaunuolių įsitraukimas į kitas veiklas ir t. t.) bei jų požiūrių.⁴¹ Pastebima, kad be jaunuolių savęs, kaip veikėjo, indentifikavimo, galios ir intereso suvokimas nėra toks veiksmingas. Priešingai – tuomet jis dažnai suprantamas kaip paslaugos, o jaunuoliai tampa ne aktyviais, motyvuotais veikėjais, o pasyviais paslaugų gavėjais. Kai kurie autoriai vienareikšmiškai kritiškai vertina tokias atskirų (pirmiausiai marginalizuotas) jaunimo grupių programas.⁴²

Jaunimo įgalinimo empiriniai tyrimai Lietuvoje

Jaunimo įgalinimo tyrimų Lietuvos akademiniame diskurse beveik nėra. Pastebėtina, kad įgalinimo studijos (praktinės pagalbos, modeliavimo lygmuo) dažniausiai yra siejamos su kitomis atskirties grupėmis – moterimis, ligoniais, buvusiais nuteistaisiais.⁴³ Kita vertus, visa eilė studijų nagrinėja jaunimo įtraukimą (rečiau konceptualiai įgalinimo perspektyvoje) į darbo rinką.

Dažniausiai jaunimo įgalinimas yra siejamas su jų NVO atstovavimu, pilietine ir politine socializacija.⁴⁴ Kituose tyrimuose fokusuojamasi į jaunimo dalyvavimo problematiką.⁴⁵ Svarbu pastebėti, kad kai kurie tyrimai atskleidžia, kad jaunimas, iš esmės, šias sąlygas pilietiškumui vertina palankiai. Juose akcentuojama, kad piliečiai turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę, nesutampančią su valdžios veiksmais ir t. t.,⁴⁶ jaunimas skatinamas dalyvauti bendruomenei naudingoje veikloje, jauniems žmonėms sudarytos

⁴⁰ Morciano, D., Scardigno, A. F., Manuti, A., & Pastore, S. (2014). An evaluation study of youth participation in youth work: a case study in Southern Italy. *Educational Research for Policy and Practice*, 13(1), 81-100.

⁴¹ Serido, J., Borden, L. M., & Wiggs, C. B. (2014). Breaking down potential barriers to continued program participation. *Youth & Society*, 46(1), 51-69.

⁴² Pearrow, M. M. (2008). A critical examination of an urban-based youth empowerment strategy: The teen empowerment program. *Journal of Community Practice*, 16(4), 509-525.

⁴³ Dirgėlienė, I. (2010). Edukaciniai aspektai socialiniame darbe: bendruomeninio įgalinimo patirtis. *Acta Pedagogica Vilnensia*, (25), 172-180; Petrošius, M., & Dirgėlienė, I. (2014). ĮGALINANTI BENDRUOMENĖ ASMENŲ, GRĮŽUSIŲ IŠ LAISVĖS ATĖMIMO VIETŲ, RESOCIALIZACIJOS PROCESE. *Tiltai*, 63(2), 177-194; Ivanauskienė, V., Liobikaitė, Ž. (2004). Praktinis įgalinimo strategijų taikymas dirbant su moterimi-motina "šeimos užuovėjos" programoje. *Socialinis darbas : mokslo darbai*, 3(2), p. 35-42; Mažeikienė, N., & Juodeikaitė, L. (2012). Vienių motinų įgalinimas taikant biografinį pasakojimą feministiniame socialiniame darbe. *Socialinis darbas: patirtis ir metodai*, 10 (2), 163-191.

⁴⁴ Kėrytė, Ž. (2010). Pilietiškumo konstravimas globalumo kontekste: NVO vaidmens kaita Lietuvoje. *Kultūra ir visuomenė*, (1 (2)), 67-83; Žily, A. (2011). Politinio ir socialinio pasitikėjimo bei dalyvavimo raiška Lietuvos demokratijoje. *Kultūra ir visuomenė*, (2 (1)), 27-47.

⁴⁵ Imbrasaitė, J. (2011). Valdžios institucijų suvokimas ir politiniai veiksmai: parama demokratijai ar masinis protestas?. *Filosofija. sociologija*, (2), 95-105.

⁴⁶ Zaleskienė, I., Suboč V. (2010), Jaunimo socialinis aktyvumas priimant sprendimus. *Socialinis ugdymas*, 12 (23), 72-83; Žiliukaitė, R. (2008). Lietuvos jaunimo socialinės politinės vertybės: savanaudiškumas ir pilietinės veiklos. *Politologija*, (2), 3-22.

palankios galimybės dalyvauti įvairių visuomeninių organizacijų veikloje.⁴⁷ I. Zaleskienės bei L. Žadeikaitės atlikti tyrimai rodo jaunimo pozityvų požiūrį į dalyvavimą (tai yra įgalinimo dalinė prieiga) socialiniuose projektuose. Panašių išvadų yra prieinama ir kituose panašiuose tyrimuose.⁴⁸ Visuose juose pastebima, kad daug aktyvesnės yra merginos.

Kita vertus, dalį jaunimo tyrimų, kuriuos atlieka socialinio darbo tyrėjai, edukologai, galima vertinti kritiškai. Dažniausiai kiekybiniais tyrimams naudojama netinkama metodologija, imtis būna nepatikima arba yra tyrinėjama tik su moksleiviško (vyresniųjų klasių moksleiviai) amžiaus jaunimo grupė.

Apibendrinat galima pastebėti, kad įgalinimo analitinis modelis yra tinkamas jaunimo, kaip socialinės grupės, tyrimams dėl konceptų adekvatumo bei dėsningumų, kuriais remiantis galima formuluoti hipotezes. Tai atskleidžia kiti jaunimo įgalinimo tyrimai. Be to, šis modelis gali būti lengvai suprantamas bei naudojamas ir praktikų. Kita vertus, įgalinimo sąvoka yra grindžiama jaunimo (plačiau kitų grupių – moterų, etninių, rasinių bei socialinių mažumų) įgalinimo (arba jaunimo) politika bei jų priemonių, projektų taikymu. Tai parodo atlikta tarptautinių bei nacionalinių vystymo agentūrų dokumentų bei studijų analizė. Modelio tinkamumą argumentą gali papildyti ir socialinio darbo, edukologijos, socialinės psichologijos modeliai, skirti jaunimo įgalinimui. Šiais praktiniais modeliais yra grindžiamas atskirų jaunuolių ar jų grupių įgalinimas.

Atlikta empirinių studijų analizė parodo, kad Lietuvoje beveik nėra analizuotas jaunimo įgalinimas. Mokslininkai, pastaruoju metu, yra nagrinėję tik kai kuriuos jaunimo įtraukties bei socialinio ir politinio dalyvavimo aspektus. Taigi būtų veiksminga naudojant jaunimo įgalinimo konceptą atlikti sisteminius tiek kokybinius, tiek giluminius tyrimus.

Rekomendacijos: 1) Rekomenduojama viešosios politikos formavime ir įgyvendinime dalyvaujančioms institucijoms (tiek valstybės, savivaldybių, o taip pat ir jaunimo NVO) naudoti jaunimo įgalinimo modelį kaip analitinį instrumentą vertinant, stebint politikos įgyvendinimą. Taip pat įgalinimo sąvokas galima naudoti politikos formavimo kalbėsenose. Tiesa, reiktų atsižvelgti į šios sąvokos kompleksiskumą bei tam pasiruošti.

---

⁴⁷ Zaleskienė, I., & Žadeikaitė, L. (2012). Socialinis Dalyvavimas: jaunimo požiūris. *Socialinis ugdymas*, (20), 63.

⁴⁸ Žukauskienė, R., & Pilkauskaitė-Valickienė, R. (2012). Dalyvavimo mokyklos veikloje raidos trajektorijos vėlyvojoje paauglystėje. *Socialinis darbas*, (11 (1), 197-208; Rekis, D. (2011). Būsimųjų pedagogų socialinis dalyvavimas aukštosios mokyklos gyvenime kaip ugdymo(si) karjerai prielaida. *Tiltai* 3(56): 137–149; Ruškus, J. (2008). Mokiniai, dalyvaujantys neformaliajame švietime. Tyrimo ataskaita. Kaunas.

http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/sb/MOKINIAI_DALYVAUJANTYS_NEFORMALIAJAME_SVIETIME_2008.pdf; Žukauskienė, R., & Pilkauskaitė-Valickienė, R. (2013). Numatomas socialinis dalyvavimas vėlyvojoje paauglystėje, *Socialinis darbas*, (12 (1), 163-174.

2) Rekomenduojama jaunimo įgalinimo vystymo modelius naudoti kaip koncepcinį pagrindą vystant projektus. Jie ypač būtų tinkami ES politikos priemonėmis remiamų projektų pagrindimui, kadangi atlieptų bei būtų suderinami su politikos idėjiniais pagrindimais.

3) Rekomenduojama atlikti gilią bei sistemingą jaunimo įgalinimo analizę, nagrinėjant procesą ir jo prielaidas bei rezultatus kiekybinėmis bei kokybinėmis priemonėmis.

2. Jaunimo įgalinimo teisiniai pagrindai (I. Tamutienė)

Siekiant atskleisti jaunimo įgalinimo teisinius pagrindus, pirmiausiai reikia apibrėžti jaunimo sąvokos taikymą Lietuvos Respublikos teisės aktuose. Jaunimo politiką apibrėžiantis pagrindinis įstatymas yra Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymas⁴⁹, kurio 2 straipsnyje teigiama, kad „**jaunas žmogus – asmuo nuo 14 iki 29 metų**“. Toks jauno žmogaus (toliau - jaunimo) sąvokos apibrėžimas įpareigoja teisiškai į šią grupę žiūrėti iš vaiko teisių ir jauno suaugusio asmens teisių perspektyvos. Pagal **JT vaiko teisių konvenciją**⁵⁰ ir **LR vaiko teisių pagrindų įstatymą**⁵¹ „**vaikas yra asmuo iki 18 m. amžiaus, jei įstatymas nenumato kitaip**“. Todėl atsižvelgiant į šį amžiaus tarpsnį kalbant apie jaunimo įgalinimą reikia kalbėti apie jaunimą kaip apie nepilnamečius ir pilnamečius. Kadangi jaunimas yra viena iš pažeidžiamų visuomenės grupių, kuriai reikia specialių politikos priemonių, valstybė yra priėmusi specialius, šios grupės įgalinimą liečiančius teisės aktus, kurie įpareigoja, sudaryti sąlygas, kad jaunimas dalyvautų visuomeninėje veikloje.

Šiame skyriuje yra apžvelgiama jaunimo politikos principai ir sritys, aptariama jaunimo įgalinimui esminiai bendrieji teisės aktai, pateikiama tikslinės jaunimo grupės kaip atskiros socialinės grupės dalyvavimo ir atstovavimo jos interesų įgalinimą reglamentuojančių teisės aktų bei nacionalinių programų ir jų priemonių apžvalga. Šiuo tikslu 2014-12-01 LR Seimo teisės bazėje buvo atlikta LR Seimo ir LR Vyriausybės priimtų teisės aktų, kurių statusas aktualus, paieška. Raktinis žodis: *jaunimas*. Iš viso surasti 325 teisės aktai, kuriuose minimas jaunimas. Dauguma jų šiandien neaktualūs arba liečia labai specifinius ir siaurus aspektus.

2.1 Bendroji jaunimo politika: nepilnametis vs pilnametis

Šioje dalyje apžvelgiamos teisės aktų nuostatos, kurios susijusios su jaunimo įgalinimu, atsižvelgiant į jaunimo amžių: pilnametis/nepilnametis.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁵² 33 straipsnis įtvirtina piliečių dalyvavimą šalies valdyje, balsavimo teisę, jei jiems yra sukakę 18 m. (34 str.). 56 straipsnis numato, kad Seimo nariu gali būti renkamas LR pilietis ne jaunesnis kaip 25 metų ir nuolat

⁴⁹Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymas, Nr. [X-413](#), 2005-11-22, Žin., 2005, Nr. 144-5238 (2005-12-10).

⁵⁰Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501.

⁵¹Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Žin., 1996, Nr. 33-807.

⁵²Lietuvos Respublikos Konstitucija, Žin., 1992, Nr. 33-1014.

gyvenantis Lietuvoje. **LR politinių partijų įstatymas**⁵³ įtvirtina, kad Politinės partijos steigėjais ir nariais gali būti Lietuvos Respublikos piliečiai, sulaukę 18 metų (5 str.). Taigi, jauni pilnamečiai žmonės gali steigti politines partijas. LR Konstitucijos 35 straipsnis įtvirtina teisę laisvai vienytis į bendrijas, politines partijas ar asociacijas ir profesines sąjungas (50 str.), teisę kritikuoti valstybės įstaigų ir pareigūnų darbą, apskųsti jų sprendimus (33 str.). 36 straipsnis numato teisę rinktis į taikius susirinkimus (be ginklo), streikuoti (51 str.). **LR Asociacijų įstatymas**⁵⁴ numato, kad steigėjais gali būti 18 metų sulaukę veiksnius fiziniai asmenys (4 str.), o asociacijos nariais gali būti nuo 18 metų, jei asociacijų veikla susijusi su vaikų ir jaunimo poreikiais, nariais gali būti ir jaunesni kaip 18 metų asmenys. Už jaunesnius kaip 14 metų asmenis prašymus tapti asociacijos nariais asociacijos įstatuose nustatytam valdymo organui pateikia jų tėvai arba globėjai. (13 str.).

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 139 straipsnio 1 dalimi, kurioje nustatyta kiekvieno Lietuvos Respublikos piliečio teisė ir pareiga ginti Lietuvos valstybę nuo užsienio ginkluoto užpuolimo. Pagal **LR Karo prievolės įstatymo**⁵⁵ 5 straipsnis numato, kad „Karo prievolinkai į nuolatinę privalomąją pradinę karo tarnybą iš neparengtojo kariuomenės personalo rezervo šaukiami nuo 19 iki 26 metų (įskaitytinai), o aukštųjų mokyklų absolventai – iki 38 metų (įskaitytinai). Karo prievolinkai, raštu pareiškę norą, į nuolatinę privalomąją pradinę karo tarnybą šaukiami nuo 18 iki 38 metų (įskaitytinai). Tiesa, antrajame straipsnyje numatyta, kad nuo karo prievolės atleidžiamos moterys, išskyrus tas, kurios raštu pareiškė norą tapti karo prievolinkėmis ir (ar) yra baigusios aukštojoje mokykloje medicinos, slaugos ar akušerijos studijų programas.

LR Konstitucijos 41 straipsnis įtvirtina jauno žmogaus privalomą mokslą iki 16 m., atverdama galimybę nemokamai mokytis valstybinėse ir savivaldybių bendrojo lavinimo, profesinėse aukštesniosiose mokyklose. Tuo tarpu nemokamas mokslas aukštesniosiose mokyklose laiduojamas tik gerai besimokantiems studentams.

LR darbo kodeksas⁵⁶ numato, kad nuo 14 m. amžiaus jaunimas gali dirbti. Tačiau reikia pateikti dokumentus, kad darbas neprieštarauja vaiko interesams (sveikatai, mokslui); „Priimant į darbą nuo keturiolikos iki šešiolikos metų, – gimimo liudijimą, mokyklos, kurioje mokosi, taip pat vieno iš tėvų ar kito vaiko atstovo pagal įstatymą raštišką sutikimą bei vaiko sveikatą prižiūrinčio gydytojo leidimą. Darbdavys turi teisę pareikalauti ir

⁵³Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas, TAR 2014-07-24, i. k. 2014-10476.

⁵⁴Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas, 2004 m. sausio 22 d. Nr. IX-1969.

⁵⁵Lietuvos Respublikos Karo prievolės įstatymo Nr. [XI-1508](#), 2011-06-23, Žin., 2011, Nr. 86-4150 (2011-07-13).

⁵⁶Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, TAR 2014-05-08, i. k. 2014-05188.

kitų įstatymų nustatytų dokumentų.“ (104 str.). Asmenims iki 18 m., pagal Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo nuostatas, taikomas sutrumpintas darbo laikas (145 str.), ne visas darbo laikas (146 str.). Dirbti viršvalandinius darbus neleidžiama skirti: jaunesnius kaip aštuoniolikos metų asmenis; asmenis, kurie mokosi bendrojo lavinimo ir profesinėse mokyklose, nenutraukdami darbo mokymosi dienomis; kai darbo aplinkos veiksniai viršija leistinus dydžius ir kitais įstatymų bei kolektyvinės sutarties nustatytais atvejais (150 str.). Iki 18 m. draudžiama dirbti naktį (154 str.), budėti (155 str.). Jaunesniems kaip aštuoniolikos metų darbuotojams, kurių darbo laiko trukmė yra ilgesnė negu keturios valandos, privalo būti suteikta mažiausiai trisdešimties minučių papildoma pertrauka pailsėti darbo metu, kuri įskaitoma į darbo laiką (159 str.). Kasdieninio nepertraukiamojo poilsio laikas darbuotojams iki šešiolikos metų privalo būti ne trumpesnis kaip keturiolika valandų, o asmenims nuo šešiolikos iki aštuoniolikos metų – netrumpesnis kaip dvylika valandų ir apimti laiką nuo dvidešimt antros valandos iki šeštos valandos (160 str.). Asmenims iki aštuoniolikos metų turi būti suteikiamos ne mažiau kaip dvi poilsio dienos per savaitę (161 str.). Atsižvelgiant į tai, kad jaunimo amžiaus tarpsniu jaunas žmogus mokosi, o kai kurie ir dirba, reikia pažymėti, kad LR Darbo kodeksas numato mokymosi atostogas: stojamiesiems egzaminams į aukštesniąsias ir aukštąsias mokyklas pasirengti ir laikyti – po tris dienas kiekvienam egzaminui; kurie mokosi bendrojo lavinimo mokyklose ar nustatyta tvarka įregistruotose aukštesniosiose ir aukštosiose mokyklose, pagal šių mokyklų pažymas suteikiamos mokymosi atostogos eiliniams egzaminams pasirengti ir laikyti - po tris dienas kiekvienam egzaminui; įskaitoms pasirengti ir laikyti – po dvi dienas kiekvienai įskaitai; laboratoriniams darbams atlikti ir konsultavimuisi – tiek dienų, kiek nustatyta mokymo planuose ir tvarkaraščiuose; diplominiam (bakalauro, magistro) darbui baigti ir ginti – trisdešimt kalendorinių dienų; valstybiniam (baigiamiesiems) egzaminams pasirengti ir laikyti – po šešias dienas kiekvienam egzaminui (181 str.). 210 straipsnyje įtvirtinta, kad darbuotojams, kurie mokosi, laiko stojamuosius egzaminus į aukštesniąsias ir aukštąsias mokyklas, turėdami įmonių siuntimus, už suteikiamas mokymosi atostogas šios įmonės moka ne mažesnę kaip vidutinį darbo užmokestį. Jaunimui taikomi visi darbo saugos reikalavimai, papildomai jaunimui iki 18 m. draudžiama dirbti darbo, kuris fiziškai ir psichologiškai per sunkus; darbo, kuriame naudojamos toksinės, kancerogeninės, mutageninės ar kitos sveikatą veikiančios medžiagos; darbo, kur galimas jonizuojančiosios radiacijos poveikis, kitų sveikatai kenksmingų ir (ar) pavojingų veiksnių poveikis; darbo, kur yra didesnė nelaimingų atsitikimų ar susirgimų profesinėmis ligomis tikimybė, taip pat darbo, kurio dėl nepakankamo atsargumo jausmo ar patirties asmuo saugiai dirbti gali nesugebėti. Vyriausybė tvirtina

asmenų iki aštuoniolikos metų įdarbinimo, sveikatos patikrinimo ir jų galimybių dirbti konkretų darbą nustatymo tvarką, darbo laiką, jiems draudžiamų dirbti darbų, sveikatai kenksmingų, pavojingų veiksnių sąrašą. Vyriausybė nustato asmenų iki aštuoniolikos metų profesinio pasirengimo sąlygas ir tvarką. Asmenys iki aštuoniolikos metų negali vienu metu dirbti daugiau negu vienoje darbovietėje, jei bendra darbo trukmė viršija Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatyme nustatytą darbo trukmę (277 str.).

LR civilinis kodeksas⁵⁷ įtvirtina nepilnamečių nuo 14 iki 18 metų civilinį veiksnumą: Nepilnamečiai nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų sandorius sudaro, turėdami tėvų arba rūpintojų sutikimą. Sutikimo forma turi atitikti sudaromo sandorio formą. Sandoriai, sudaryti be atstovų pagal įstatymą sutikimo, galioja, jeigu tokį sutikimą atstovas pagal įstatymą duoda po sandorio sudarymo. Nepilnamečiai nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų, turi teisę savarankiškai disponuoti savo pajamomis bei turtu, įgytu už šias pajamas, įgyvendinti autorių teises į savo kūrinius, išradimus, pramoninį dizainą, taip pat sudaryti smulkius buitinius sandorius. Tačiau esant pakankamam pagrindui, teismas gali vaikų globos (rūpybos) institucijos ar kitų suinteresuotų asmenų pareiškimu apriboti ar atimti iš nepilnamečio nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų teisę savarankiškai disponuoti savo pajamomis bei turtu. Nepilnamečiai nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų patys atsako pagal savo sutartines prievoles (2.8 str.).

Pagal LR civilinio kodekso 3.14 straipsnį jaunimas nuo 18 m. turi teisę sudaryti santuoką, tačiau „neturinčio aštuoniolikos metų asmens prašymu teismas supaprastinto proceso tvarka turi teisę sumažinti tokio asmens santuokinį amžių, bet ne daugiau kaip dvejais metais. Nėštumo atveju teismas gali leisti tuoktis asmeniui, nesulaukusiam šešiolikos metų. Teismas, sprenddamas klausimą dėl santuokinio amžiaus sumažinimo, turi teismo posėdyje išklausti norinčio tuoktis nepilnamečio tėvų, globėjų ar rūpintojų nuomonę ir atsižvelgti į jo psichinę bei psichologinę būklę, turtinę padėtį ir svarbias priežastis, dėl kurių būtina sumažinti santuokinį amžių. Nėštumas – svarbi priežastis sumažinti santuokinį amžių. Kai sprendžiamas klausimas dėl santuokinio amžiaus sumažinimo, valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija privalo pateikti išvadą dėl santuokinio amžiaus sumažinimo tikslingumo ir ar tai atitinka nepilnamečio interesus.“ 2.9 straipsnis įteisiną galimybę tapti visiškai veiksniu „Nepilnametis, sulaukęs šešiolikos metų, jo tėvų, globos (rūpybos) institucijų, jo rūpintojo ar jo paties pareiškimu gali būti teismo tvarka pripažintas visiškai veiksniu (emancipuotas), jeigu yra pakankamas pagrindas leisti jam savarankiškai įgyvendinti visas

⁵⁷Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, TAR 2014-10-03, i. k. 2014-13599.

civilines teises ar vykdyti pareigas. Visais atvejais, kad nepilnametis būtų pripažintas visiškai veiksniumi, reikalingas paties nepilnamečio sutikimas. Tačiau „teismas gali nepilnamečio tėvų, rūpintojo ar globos (rūpybos) institucijų pareiškimu panaikinti tokį visiško veiksnumo pripažinimą, jeigu nepilnametis, savarankiškai įgyvendindamas savo teises ar vykdydamas pareigas, daro žalos savo ar kitų asmenų teisėms ar teisėtiems interesams“ (2.9). Kitais atvejais jaunimas įgyja visišką veiksnumą, kai baigiasi tėvų teisės ir pareigos, t.y. vaikui sulaukus pilnametystės (3.160 str.).

Nepilnametis jaunimas turi teisę **dalyvauti užtikrinant jo teises, ypač išreikšti savo nuomonę, kai sprendžiami jam svarbūs klausimai**. Civilinis kodeksas numato galimybę, jei vaikas mano, kad tėvai pažeidinėja jo teises, jis turi teisę savarankiškai kreiptis gynybos į valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją, o nuo keturiolikos metų – ir į teismą (164 str.). Nepilnametis, sukakęs šešiolika metų, gali pats savo vardu sudaryti asmens sveikatos priežiūros paslaugų sutartį ir atlikti tiesiogiai su šia sutartimi susijusius teisinius veiksmus (6.726 str.). Pacientas iki šešiolikos metų negali būti gydomas ar jam teikiama kita asmens sveikatos priežiūra ar (ir) slauga prieš vieno iš jo tėvų ar jo atstovo pagal įstatymą valią, jeigu įstatymų nenustatyta kitaip. Jeigu pacientas iki šešiolikos metų pagal savo amžių ir išsivystymą gali teisingai vertinti savo sveikatos būklę ir siūlomą gydymą, jis negali būti gydomas prieš jo valią, jeigu įstatymų nenustatyta kitaip. Įstatymai gali numatyti atvejus, kai asmens sveikatos priežiūrai atlikti yra būtinas nepilnamečio paciento vieno iš tėvų ar jo atstovo pagal įstatymą rašytinis sutikimas (6.729 str.). Vis tik, jei „pacientas nėra sukakęs šešiolika metų, sveikatos priežiūros paslaugų teikėjo pareigos atsiranda nepilnamečio tėvams arba paciento globėjui (rūpintojui). Nepilnametis, nors ir yra sukakęs šešiolika metų, tačiau negali būti laikomas sugebančiu protingai įvertinti savo interesus, išskyrus atvejus, kai pacientas, dėl kurio gebėjimo protingai vertinti abejojama, yra pasiekęs pilnametystę ir jam yra nustatyta globa (rūpyba) arba paskirtas globėjas (rūpintojas). Tokiu atveju pareigos yra vykdomos rūpintojui ar globėjui (6.744 str.).

LR administracinių teisės pažeidimų kodekso⁵⁸ 12 straipsnis įtvirtina, kad „administracinė atsakomybė traukiami asmenys, kuriems iki administracinio teisės pažeidimo padarymo sukako šešiolika metų“. Už nepilnamečių nuo keturiolikos iki šešiolikos metų padarytus pažeidimus administracinė atsakomybė traukiami tėvai arba globėjai (rūpintojai). Nepilnamečiams iki 18 m. gali būti skirtos visos administracinės nuobaudos, tačiau tik ne daugiau kaip pusė baudos, numatytos LR administracinių teisės pažeidimų

⁵⁸Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas, Žin., 2012, Nr. 113-5737 (2012-09-29).

kodekse (24 str.). Jeigu nepilnametis neturi savo turto ar jo dalies bendrojoje nuosavybėje, bauda išieškoma iš jo tėvų arba globėjų (rūpintojų) (314 str.). Jei pilnametis padaro administracinę teisės pažeidimą, sunkinanti aplinkybė yra „į teisės pažeidimą įtrauktas nepilnametis“ (32 str.).

Jaunimo nuo 14 iki 18 m. amžiaus sąvokos naudojimas bendruose valstybės teisės aktuose įgalinimo prasme yra ypač svarbus, nes numato šios amžiaus grupės asmenų įtraukimą į jiems svarbius sprendimų priėmimus, sąlygas dirbti, ginti savo teisių apsaugą. Be to, numatyta, kad nuo 14 m. iki 16 m. administracinė atsakomybė už tokio amžiaus asmens padarytą teisės pažeidimą atsako jo tėvai (teisėti globėjai), tačiau nuo 16 m. asmuo jau yra traukiamas administracinė atsakomybė pats.

Pilietinis dalyvavimas per asociacijas yra galimas, bet su išlygomis, kad tai daryti gali, jei asociacijose dalyvauja ir suaugę. Tačiau politinis dalyvavimas teisiškai įgalintas tik nuo 18 m. amžiaus. Tik nuo 18 m. galima balsuoti, steigti politines organizacijas arba būti jų nariu. Seimo nariu gali būti renkamas LR pilietis ne jaunesnis kaip 25 m. ir nuolat gyvenantis Lietuvoje. Tikslinga būtų diskutuoti dėl teisinės galimybės jaunimui politiškai dalyvauti jaunesniame amžiuje.

2.2. Tikslinės jaunimo politikos reglamentavimas: institucinis, organizacinis įgalinimo aspektas

2.2.1. Jaunimo įgalinimo principai ir sritys

Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymas yra kertinis jaunimo politiką reglamentuojantis teisės aktas, kuris „nustato jaunimo politikos įgyvendinimo principus, jaunimo politikos įgyvendinimo sritis, jaunimo politikos įgyvendinimo organizavimą ir valdymą“ (1 str.). Šiame įstatyme „Jaunimo politika – kryptinga veikla, kuria sprendžiamos jaunimo problemos ir siekiama sudaryti palankias sąlygas formuoti jauno žmogaus asmenybei bei jo integravimuisi į visuomenės gyvenimą, taip pat veikla, kuria siekiama visuomenės ir atskirų jos grupių supratimo bei tolerancijos jauniems žmonėms“ (1 str.).

Sąlygas sudaryti turi tiek tėvai, globėjai, tiek atsakingos institucijos. „LR Konstitucijoje, LR tarptautinėse sutartyse, įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytomis sąlygomis jauno žmogaus tėvai ar kiti jo atstovai pagal įstatymą, valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, asociacijos, kiti fiziniai ir juridiniai asmenys turi laikytis šių nuostatų:

1) sudaryti sąlygas jaunam žmogui naudotis visomis Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse, įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytais jaunimo teisėmis bei laisvėmis;

2) užtikrinti, kad kiekvienas jaunas žmogus turėtų lygias su kitais jaunais žmonėmis teises ir nebūtų diskriminuojamas dėl savo arba savo tėvų ar kitų jo atstovų pagal įstatymą lyties, amžiaus, tautybės, rasės, kalbos, tikėjimo, pažiūrų, socialinės, turtinės, šeiminės padėties, sveikatos būklės ar kokių nors kitų aplinkybių;

3) sudaryti sąlygas jaunam žmogui turėti tinkamą socialinę aplinką;

4) sudaryti sąlygas kiekvienam jaunam žmogui visapusiškai ugdytis ir realizuoti save, taip pat pasirinkti priimtinausią dalyvavimo visuomenėje formą“. Šio įstatymo 3 straipsnyje apibrėžti jaunimo politikos įgyvendinimo principai:

1) pariteto – valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos bei jaunimo organizacijos yra atstovaujamos po lygiai;

2) subsidiarumo – sprendimai, susiję su jaunimu, turi būti priimami tuo lygmeniu, kuriame jie yra efektyviausi;

3) tarpžinybinio koordinavimo – valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, sprendamos su jaunimu susijusius klausimus, bendrauja ir bendradarbiauja tarpusavyje;

4) dalyvavimo – su jaunimu susiję klausimai sprendžiami jaunimui dalyvaujant ir derinant su jaunimu ar jaunimo organizacijų atstovais;

5) informavimo – valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos bei jaunimo organizacijos informuoja jaunimą jam aktualiais klausimais priimtina ir prieinama forma;

6) savarankiškumo – jaunimas pats renkasi veiklos sritį, formuoja jos tikslus, aktyviai joje dalyvauja ir atsako už tikslų įvykdymą;

7) savanoriškumo – jaunimas dalyvauja pasirinktoje jaunimo veiklos srityje savo noru ir niekieno neverčiamas;

8) savivaldos – jaunimas savo veikloje nustato šios veiklos tikslų įgyvendinimo būdus, formą, atsakomybę ir įvertinimą;

9) bendravimo ir bendradarbiavimo – Lietuvos jaunimo organizacijos bendrauja ir bendradarbiauja su Lietuvos ir užsienio jaunimo organizacijomis, valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis, kitais fiziniais ir juridiniais asmenimis.

Šis įstatymas išskiria šias jaunimo politikos įgyvendinimo sritis: pilietiškumo ugdymo ir karo prievolės atlikimo; švietimo, mokymo, mokslo, studijų ir ugdymo; neformalaus ugdymo; darbo ir užimtumo; apsirūpinimo būstu; laisvalaikio, poilsio, kūrybos ir kultūros; socialinės ir sveikatos apsaugos; sveikatingumo, kūno kultūros ir sporto; narkomanijos ir kitų

priklausomybės formų prevencijos; nusikalstamumo prevencijos; kitose įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytoje srityse (4 str.).

2.2.2. Jaunimo reikalų atstovavimas: institucinis aspektas

Jaunimo politikos formavime centrinį vaidmenį vaidina **LR Seimas**, kurio sudėtyje yra suformuota **Sporto ir jaunimo reikalų komisija**, kurios vienas iš pagrindinių uždavinių yra rūpintis valstybės jaunimo politikos formavimu ir įgyvendinimu. Realizuodama šį uždavinį Komisija nagrinėja jaunimo švietimo, mokymo, mokslo, studijų, ugdymo, neformalaus ugdymo, savivaldybių darbo su jaunimu, socialinius ir jaunimo sveikatos apsaugos klausimus; nagrinėja šaukiamojo amžiaus jaunimo problemas ir kaimo jaunimo problemas; nagrinėja narkomanijos ir kitų priklausomybės formų, nusikalstamumo prevencijos tarp jaunimo klausimus; nagrinėja jaunimo darbo ir užimtumo, apsirūpinimo būstu, jaunų šeimų problemas; nagrinėja prioritetines kūno kultūros ir sporto plėtojimo kryptis, jų finansavimo galimybes ir atsakingų institucijų bei organizacijų veiklą ir veiklos rezultatus; nagrinėja moksleivių, studentų, karių, kitų gyventojų sluoksnių fizinio parengimo veiksmingumą, siūlo jo gerinimo būdus; nagrinėja studentų sporto klubų, aukštųjų mokyklų sporto bazių plėtros klausimus; teikia siūlymus kūno kultūros ir sporto specialistų rengimo, jų kvalifikacijos tobulinimo, materialinės sporto bazės kūrimo, tarptautinio bendradarbiavimo jaunimo ir sporto srityse ir kitais klausimais; palaiko ryšius su kitų šalių parlamentinėmis jaunimo ir sporto reikalų institucijomis, Lietuvos ir užsienio jaunimo ir sporto visuomeninėmis organizacijomis; teikia pasiūlymus Seimui, Vyriausybei ir kitoms institucijoms dėl teisės aktų, reglamentuojančių jaunimo ir sporto reikalus, priėmimo ir tobulinimo; analizuoja jaunimo ir sporto reikalus reglamentuojančių teisės norminių aktų būklę, taip pat ar šie aktai atitinka įstatymų reikalavimus. Komisija į posėdžius renkasi kartą per mėnesį, o esant reikalui sušaukiamas neeilinis posėdis. Reikia atkreipti dėmesį, kad Komisijos posėdžiai paprastai yra atviri. Komisijos posėdžiuose gali būti kviečiami dalyvauti Vyriausybės, ministerijų, kitų valstybės institucijų ar nevyriausybinių organizacijų atstovai.⁵⁹ Atsižvelgiant į šią organizacinę nuostatą galima teigti, kad *de jure* visi jaunimo reikalais suinteresuoti asmenys gali dalyvauti posėdžiuose.

LR Seime ne tik jaunimo politikos klausimais dirba ne tik Sporto ir jaunimo reikalų komisija, bet ir kiti. Pavyzdžiui, Socialinių reiklų ir darbo komitetas svarsto atitinkamoms jaunimo politikos sritims priklausančius klausimus. Šis komitetas vykdo

⁵⁹<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.1573E40738EB>

parlamentinę kontrolę jaunimo užimtumo klausimais. Pranešime spaudai teigiama, kad „2014 m. birželio 4 d. posėdyje Socialinių reikalų ir darbo komitetas po svarstymo pritarė Užimtumo rėmimo įstatymų projektams Nr. XIIP-789, Nr. XIIP-1429, kuriais siekiama sudaryti bei užtikrinti būtinas sąlygas jaunimui nuo 16 iki 29 metų įgyti praktinių darbo įgūdžių savarankiškai sudarant dvišales darbo įgūdžių įgijimo ar savanoriškos praktikos sutartis su darbdaviais.⁶⁰ Šios savanoriškos praktikos formos jaunimui įsigaliojo nuo 2015 sausio 1 d.⁶¹

Jaunimo politikos pagrindų įstatymas reglamentuoja jaunimo politikos organizavimą ir valdymą. **Socialinės apsaugos ir darbo ministerija jaunimo politikos įgyvendinimo priežiūrą ir kontrolę.** Šios ministerijos struktūroje, t.y. Šeimos ir bendruomenių departamente veikia Vaikų ir Jaunimo skyriai, veikla tiesiogiai susijusi su jaunimo politikos formavimu ir įgyvendinimu⁶². Ypač reikšmingos jaunimo politikos įgyvendinimui agentūros prie ministerijos. **Jaunimo reikalų departamentas**, kuris „rengia ir įgyvendina valstybės jaunimo politikos programas ir priemones, analizuoja jaunimo ir jaunimo organizacijų būklę Lietuvoje, koordinuoja valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų veiklą jaunimo politikos srityje, vykdo kitą veiklą, susijusią su jaunimu ir jaunimo organizacijomis (7 str.). Prie Jaunimo reikalų departamento iš valstybės institucijų, įstaigų ir Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos deleguotų atstovų lygiateisės partnerystės pagrindu sudaroma visuomeniniai pagrindais veikianti **Jaunimo reikalų taryba**. Jaunimo reikalų tarybos sudėtį ir jos nuostatus socialinės apsaugos ir darbo ministro teikimu tvirtina Vyriausybė. Tarybos sudėtyje yra 7 jaunimo organizacijų ir 7 valstybės institucijų ir įstaigų deleguoti atstovai. Jaunimo reikalų taryba nagrinėja svarbiausius jaunimo politikos klausimus ir teikia pasiūlymus Jaunimo reikalų departamentui dėl jaunimo ir jaunimo organizacijų reikmes atitinkančios jaunimo politikos įgyvendinimo. Tarybos sprendimai Departamentui yra patariamąjį, rekomendacinio pobūdžio⁶³. Atsižvelgiant į tarybos sudėtį, galima teigti, kad vietos savivaldos lygmens ši taryba neatstovauja.

Jaunimo pilietinio įgalinimo kontekste ypatingą vietą užima **Lietuvos jaunimo organizacijų taryba** (toliau – LiJOT) – didžiausia nevyriausybinė jaunimo organizacija Lietuvoje, kurios pagrindinis tikslas – vienyti Lietuvos jaunimo organizacijas ir joms atstovauti. LiJOT taip pat atstovauja jaunimo interesus, prisideda prie jaunimo politikos

⁶⁰ http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=8893&p_d=148400&p_k=1

⁶¹ <http://www.socmin.lt/lt/naujienos/pranesimai-spaudai/isigaliojo-naujos-savanoriskos-c8a3.html>

⁶² Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2013 m. vasario 13 d. įsakymas Nr. A1- 57 „Jaunimo skyriaus nuostatai“.

⁶³ LR Vyriausybės nutarimas dėl Jaunimo reikalų tarybos sudėties ir jos nuostatų patvirtinimo, TAR 2014-06-13 i. k. 2014-07582.

formavimo ir įgyvendinimo, plėtoja tarptautinius ryšius, teikia informaciją jaunimui bei vykdo jaunimo lyderių ugdymą.⁶⁴ **Jaunimo tarptautinio bendradarbiavimo agentūra** įsteigta LIJOT bei buvusios valstybinės reiklų tarybos iniciatyva., kuri atveria jaunimui tarptautinio dalyvavimo galimybių plėtrą, Erasmus plus programos įgyvendinimą.

Jaunimo politikos švietimo ir neformalaus ugdymo srityje didelį vaidmenį vaidina LR švietimo ir mokslo ministerija bei jos pavaldume esančios agentūros, atsakingos už jaunimo švietimą, mokslą ir studijas.

Vietos savivaldos lygmenyje jaunimo politiką formuoja ir įgyvendina savivaldybių tarybos ir administracija. Šiame lygmenyje jaunimo politikos įgyvendinimo funkciją padeda atlikti **savivaldybės jaunimo reikalų koordinatorius**. Jis yra valstybės tarnautojas. Savivaldybės tarybos sprendimu gali būti sudaroma nuolatinė (tarybos kadencijos laikotarpiui) ar laikinoji (atskiriems klausimams nagrinėti) savivaldybės jaunimo reikalų taryba. Savivaldybės jaunimo reikalų tarybos nuostatus tvirtina savivaldybės taryba. Savivaldybės jaunimo reikalų taryba sudaroma pariteto principu iš savivaldybės institucijų ir įstaigų bei jaunimo organizacijų atstovų. Jaunimo organizacijų atstovus į savivaldybės jaunimo reikalų tarybą deleguoja **regioninė jaunimo organizacijų taryba**.⁶⁵ Jei nėra suformuotos regioninės jaunimo organizacijų tarybos, jaunimo organizacijų atstovams apribotas kelias patekti į savivaldybės jaunimo reikalų tarybą.

2.3. Jaunimo įgalinimas per nacionalines programas

Dėmesys jaunimui LR Vyriausybės programoje. Vyriausybės programoje ypatingas dėmesys skiriamas jaunimo politikai, o jaunimo nedarbo mažinimas yra vienas iš prioritetų 2014 m.⁶⁶

Vyriausybės programoje jaunimo politikai teikiamas ypatingas dėmesys:

„150. Sukursime ir įgyvendinsime pirmojo gyvenimo starto programą jauniems žmonėms, kuri apimtų sklandų jauno žmogaus perėjimą iš švietimo sistemos (prieinamas profesinis mokymas ir aukštasis mokslas) į savarankišką profesinę karjerą (lengvatinės paskolos, karjeros pradžios pagalba, pirmojo būsto įsigijimo programos), prieinamą socialinį būstą.

151. Remsime jaunimo nevyriausybinių organizacijų veiklą, taip pat jaunimo iškeltas iniciatyvas užimtumo, švietimo ir socialinės integracijos srityse.

152. Atversime valstybės institucijų duris jaunimo profesinio darbo praktikai, reikalingai kompetencijai įgyti. Peržiūrėsime viešųjų darbų programą, kad ji būtų tinkama

⁶⁴<http://www.lijot.lt/lt/>

⁶⁵Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymas, Nr. [X-413](#), 2005-11-22, Žin., 2005, Nr. 144-5238 (2005-12-10).

⁶⁶LR Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 metų veiklos prioritetų, 2013 m. spalio 9 d. Nr. 931, Vilnius.

jaunimo užimtumui užtikrinti, nevyriausybiniams organizacijoms įtraukti.

153. Atsižvelgdami į jaunimo ir valstybės institucijų atotrūkį, aktyviau skatinsime jaunimą dalyvauti pilietiniame ir politiniame gyvenime.

154. Sukursime daugiau švietimo ir užimtumo galimybių jaunimui. Skatinsime kurti jaunimo centrus, kuriuose sau palankią erdvę rastų kuo platesnis jaunų žmonių ratas.

155. Taikysime atvirojo darbo su jaunimu principą. Sieksime, kad jaunimo centrai, klubai, iniciatyvos būtų remiamos visoje Lietuvoje.

156. Stiprinsime jaunimo užimtumo politiką regionuose, ypač daug dėmesio skirdami mažiau galimybių turinčiam jaunimui. Kursime naujas programas, kurios leis mažiau galimybių turinčiam jaunimui: neįgaliesiems, gyvenantiems skurde, patiriantiems socialinę atskirtį, būti aktyvia visuomenės dalimi, siekdami, kad būtų sustabdytas skurdo ir socialinės atskirties plitimas iš kartos į kartą.

157. Efektyviau ir veiksmingiau panaudosime ES fondų (ypač Europos socialinio fondo) lėšas jaunimo užimtumui skatinti.

158. Mažinsime jaunimo nedarbą, siekdami, kad kuo daugiau jaunimo įgytų reikalingų žinių ir profesinių įgūdžių, remsime jų mokymą, skatinsime jaunimo verslumą.

159. Skatinsime jaunų specialistų migraciją į labiau nuo didžiųjų miestų nutolusias savivaldybes, tokiu būdu kursime darnios regioninės plėtros politiką.

160. Imsimės aktyvių veiksmų, kad būtų sustabdyta jaunimo emigracija. Palaikydami jaunimo judumą patirčiai pasisemti, akiračiui praplėsti, taip pat judumą pagal įgyvendinamas europines programas ir skirdami tam reikiamus išteklius, kartu sudarysime tinkamas gyvenimo ir darbo sąlygas jauniems žmonėms mūsų šalyje, atkursime valstybės ir jaunimo tarpusavio pasitikėjimą.

161. Peržiūrėsime jaunimo vasaros poilsio programas, ypač daug dėmesio skirsime neorganizuotam ir neformalioms grupėms priklausančiam jaunimui, pasiūlysime jiems priimtinos formos veiklos užimtumui didinti.

162. Reguliariai atliksime jaunimo užimtumo tyrimus ir remdamiesi jų rezultatais tikslinsime jaunimo užimtumo politikos kryptį.

163. Tęsime ir tobulinsime programas, skatinančias pilietiškumo ir visuomenės solidarumo vertybių ugdymą.

164. Skatinsime sveiką gyvenseną, mėgėjų sportą kaip jaunimo užimtumo formą, sukurdami tam reikalingą infrastruktūrą.

165. Parengsime naujas programas, užtikrinsiančias, kad mažiau galimybių turintis jaunimas, taip pat neįgalieji nepatirtų socialinės atskirties ir taptų aktyvia visuomenės dalimi.

166. Pasisakydami tik už profesinę ir savanorių karo tarnybą, kartu sieksime, kad didelė dalis jaunimo savanoriškai galėtų įgyti krašto gynybai reikalingų įgūdžių. Plėtosime savanorišką jaunimo tarnybą.

167. Gerinsime šalies demografinę padėtį, kurdami reikalingą infrastruktūrą – vaikų darželius, sudarydami galimybę tėvams dirbti ne visą darbo dieną, skatinsime keisti darbdavių požiūrį į tėvystės įsipareigojimus ir jaunas šeimas.

168. Užtikrinsime palankias sąlygas jauniems žmonėms kurti savo verslą.

169. Vykdsime vaikų, paauglių ir jaunimo žalingų įpročių ir nusikalstamumo prevenciją.⁶⁷

⁶⁷LR Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos, 2012 m. gruodžio 13 d. Nr. XII-51, Vilnius.

Jaunimo dalyvavimo ekonomikoje ir užimtume didinimas

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. vasario 26 d. patvirtintame nutarime Nr. 204 „Dėl užimtumo didinimo 2014–2020 metų programos įgyvendinimo tarpinstitucinio veiklos plano“⁶⁸ didelis dėmesys skirtas jaunimo užimtumo didinimui. Greta bendrų užimtumo didinimo priemonių numatyta sudaryti galimybes tikslinėms jaunimo grupėms (pavyzdžiui, profesinių mokyklų absolventams, aukštųjų mokyklų technologinių specialybių absolventams ir panašiai) gauti Lietuvoje veikiančių finansų įstaigų, rizikos kapitalo fondų, bendrai investuojančio fondo („Verslo angelų“) atstovų ir verslininkų, sėkmingai išplėtojusių verslą, finansų inžinerijos priemonių pagalbą, bendras praktines konsultacijas verslo pradžios finansavimo (lėšų pritraukimo) klausimais specialiai organizuojuose renginiuose. Šią veiklą įpareigota vykdyti LR ūkio ministerija.

Darbo rinkos reikmėms didinti, ir jo uždavinių įgyvendinimui numatytos priemonės profesinio mokymo darbo vietose, profesinio mokymo įstaigose tobulinimui, absolventų integravimui į darbo rinką schemas sukūrimui ir įgyvendinimui bendradarbiaujant su darbdaviais, teisinių sąlygų aukštųjų mokyklų studentams atlikti ne tik praktiką, kuri yra studijų proceso dalis, bet ir papildomą praktiką, kurios metu jie galės įgyti papildomų kompetencijų ar konkrečiai darbo vietai būtinų gebėjimų, sudarymu; programos, skirtos suteikti absolventams profesinius įgūdžius ir kompetencijas, pagal konkrečios darbo vietos poreikius bei darbo vietos ar verslo kūrimo įgūdžius parengimu ir įgyvendinimu; verslumo ugdymo integravimu į pradinio, pagrindinio bei vidurinio ugdymo, profesinio mokymo, aukštojo mokslo ir suaugusiųjų švietimo sistemas. Be to, numatyta socialinio dialogo su mokymo įstaigomis, darbdaviais, savivaldybėmis, vietos bendruomenėmis, nevyriausybiniomis organizacijomis ir kitais socialiniais partneriais plėtojimu, kaip numatyta priemonėje „Socialinio dialogo skatinimas“, karjeros dienų mugių organizavimu regionuose, įtraukiant ir supažindinant darbdavius ir konkrečių specialybių atstovus su paklausiomis profesijomis, darbo rinkos situacija, prognozėmis ir įsidarbinimo galimybėmis. Siekiant laisviems darbo ištekliams integruoti į darbo rinką ir joje išlaikyti, numatyta eilė veiksmų, skirtų specialistams dirbantiems su jaunimu (kompetencijų tobulinimo programa), formuoti

---

⁶⁸Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. vasario 26 d. nutarimo nr. 204 „Dėl užimtumo didinimo 2014–2020 metų programos įgyvendinimo tarpinstitucinio veiklos plano patvirtinimo“ pakeitimo, 2014 m. gruodžio 3 d. Nr. 1365, Vilnius.

mokinių, pageidaujančių dirbti vasaros atostogų metu, duomenų banką ir informuoti darbdavius; padidinti jaunimo darbo centrų aprėptį – užtikrinti paslaugų teikimą kiekvienoje savivaldybėje; nekvalifikuotą jaunimą siųsti mokytis pagal pirminio darbo rinkos ir profesinio mokymo bendrojo ugdymo programas; skatinti jaunuolius naudotis elektroninėmis paslaugomis, teikiamomis Lietuvos darbo biržos interneto svetainėje; Lietuvos darbo biržos informacinėje sistemoje sudaryti sąlygas jaunimui sužinoti apie darbo pasiūlymus, stažuotes ir praktiką įvairiose vietovėse, regionuose ir šalyse, skelbiamus Lietuvos darbo biržos interneto svetainėje; plėsti aukštos kvalifikacijos specialistų duomenų bazę „Talentų bankas“ (aukštos kvalifikacijos specialistų duomenų bazė interneto svetainėje www.ldb.lt) – įtraukti užsienyje studijuojančius jaunuolius; skatinti darbdavius naudotis šia svetaine ieškant darbuotojų. Už šias veiklas yra atsakinga SADM.

Intensyvios ilgalaikės pagalbos nedirbančiam ir nesimokančiam jaunimui programos tikslas – skatinti jaunimo integraciją į darbo rinką ir / arba švietimo sistemą, teikiant socialinės reabilitacijos ir paruošimo užimtumui darbo rinkoje paslaugas, pasitelkiant nevyriausybinių organizacijų patirtį. Programos tikslinė grupė yra 16–25 metų asmenys, kurie nedirba, nesimoko ir nedalyvauja aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse. Programos įgyvendinimo laikotarpis yra 2013–2015 metai. Ji įgyvendinama 10 Lietuvos darbo biržos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos teritorinių padalinių priskirtose teritorijose. Šios programos numatytam tikslui pasiekti numatyta: su jaunimu dirbančių specialistų (koordinatorių) darbo grupių sudarymas, jų apmokymas, darbo sąlygų jiems sudarymas, koordinatorių darbo organizavimas, socialinės reabilitacijos ir paruošimo užimtumui darbo rinkoje programos adaptavimas tikslinėms jaunimo grupėms; tarpinstitucinio bendradarbiavimo tarp valstybės bei vietos savivaldos institucijų, nevyriausybinių organizacijų bei verslo subjektų organizavimas ir palaikymas; tiesioginis darbas su jaunimu, mobilių paslaugų jaunimui teikimas, siekiant įtraukti ir darbo biržoje neregistruotą jaunimą; padedant jiems integruotis į darbo rinką ir / arba švietimo sistemą. Koordinatoriai rūpinasi jaunimo, nevyriausybinių organizacijų, darbdavių pritraukimu, paslaugų teikimo įgyvendinimu, asmenine pagalba kiekvienam programos dalyviui, pagalba pasiekti švietimo paslaugas ir socialinę pagalbą teikiančias institucijas. Koordinatorių veiklą koordinuoja, metodinę pagalbą jiems teikia koordinatorių vadovas. Šios programos veikloms įgyvendinti numatyta 4 mln. litų.

Su ilgalaikės pagalbos nedirbančiam ir nesimokančiam jaunimui programos tikslais siejasi **Jaunimo garantijų iniciatyva**, kuri numatyta įgyvendinti 2014–2020 metais. Šios iniciatyvos tikslas – užtikrinti, kad visi jaunuoliai iki 29 metų amžiaus per keturių

mėnesių laikotarpį nuo darbo netekimo arba formaliojo mokymosi užbaigimo gautų pasiūlymą dirbti, toliau mokytis, įskaitant pameistrystės profesinio mokymo formą, atlikti praktiką arba stažuotę. Per šią iniciatyvą yra numatyta plėtoti valstybės, vietos savivaldos institucijų, nevyriausybinių organizacijų bei verslo subjektų bendradarbiavimą siekiant integruoti jaunimą į darbo rinką ir /arba švietimo sistemą.

Ekonomikos augimo veikslių programa taip pat prisideda prie jaunimo įgalinimo mokslo, tyrimų ir technologijų plėtros ir inovacijų bei verslumo didinimo srityse. LR Vyriausybės nutarime dėl Ekonomikos augimo veikslių programos priedo patvirtinimo, V skirsnyje (VP2-1.1-šmm-05-v priemonė „Infrastruktūros, skirtos žinių apie mokslinius tyrimus, technologijas ir inovacijas gilinimui ir sklaidai, kūrimas“) nurodoma remiama veikla – infrastruktūros, skirtos žinioms apie tyrimus, technologijas, inovacijas tobulinti ir skleisti moksleiviams ir jaunimui, kūrimas. XIII skirsnyje (VP2-1.4-ŪM-03-K priemonė „Inogeb LT-1“), numatyta priemonė, kurios tikslas – stiprinti Lietuvos inovacijų sistemą siekiant sukurti efektyviai veikiančią žinių ir technologijų sklaidos terpę, kuri skatintų šalies įmones aktyviau plėtoti MTTP ir inovacijų veiklą. Šios priemonės remiamų veiklos aprašyme pabrėžiamas ir jaunimas: modernių technologijų ir inovacijų populiarinimas, visuomenės, ypač jaunimo, kūrybiškumo ugdymas, inovacijų partnerystės skatinimas, inovacijų paramos paslaugų paklausos didinimas (pavyzdžiui, viešo pobūdžio informacinės medžiagos (taip pat garso ir vaizdo) kūrimas, rengimas ir sklaida arba kūrimo, rengimo ir sklaidos organizavimas ar koordinavimas, viešo pobūdžio informacijos portalų, duomenų bazių kūrimas ar jų turinio informacinis palaikymas, dalyvavimas panašią veiklą plėtojančių užsienio ar tarptautinių organizacijų projektuose); IX1 skirsnyje (VP2-2.2-ŪM-02-K priemonė „ASISTENTAS-4“) nurodytoje priemonėje, skirtoje padidinti veikiančių įmonių gyvybingumą ir paskatinti verslumą, akcentuojama informacinių renginių, skatinančių visuomenės, ypač jaunimo ir moterų, verslumą, naujų smulkaus ir vidutinio verslo subjektų steigimąsi ir plėtrą, verslo partnerystės tinklų susidarymą, franšizę, organizavimas.⁶⁹

LR Vyriausybės nutarime „Dėl žmogiškųjų išteklių plėtros veikslių programos priedo patvirtinimo“ XVIII skirsnyje (VP1-1.2-SADM-04-V) priemonės „Parama pirmajam darbui“ tikslas – didinti jaunimo užimtumą, sudarant darbdaviams papildomas finansines paskatas įdarbinti jaunimą. Pagal priemonę remiama pirmą kartą įsidarbinusių, dar nedirbusių pagal darbo sutartį asmenų nuo 16 iki 29 metų, dalies darbo

⁶⁹LR žemės ūkio ministro įsakymas „Dėl Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos priemonės „parama verslo kūrimui ir plėtrai“ supaprastintųjų įgyvendinimo 2011 metais taisyklių (kaimo gyventojų individualiojo verslo kūrimas ir (arba) plėtra) patvirtinimo“.

užmokesčio kompensavimas ne ilgiau kaip 12 mėnesių. XIX skirsnyje numato VP1-1.2-SADM-05-V priemonę „Jaunimo užimtumo ir motyvacijos skatinimas“, kurios tikslas – motyvuoti socialiai pažeidžiamus jaunos žmones integruotis į darbo rinką ir (arba) formaliojo švietimo sistemą – suteikti asmeninių, socialinių, profesinių kompetencijų ir sudaryti sąlygas plėtoti jų socialinį užimtumą ir profesinį aktyvumą. Pagal šią priemonę remiama niekur nedirbančio jaunimo savanoriškos veiklos organizavimas ir vykdymas; intensyvios individualios pagalbos teikimas socialiai pažeidžiamiesiems jauniems žmonėms.

LR žemės ūkio ministro įsakyme „**Dėl Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos** priemonės „parama verslo kūrimui ir plėtrai“ supaprastintųjų įgyvendinimo 2011 metais taisyklių (kaimo gyventojų individualiojo verslo kūrimas ir (arba) plėtra) patvirtinimo“ nurodoma skatinti kaimo gyventojų, ypač jaunimo ir moterų, verslumą.⁷⁰

LR žemės ūkio ministerija pagal **Paramos Lietuvos bitininkystės sektoriui 2014-2016 metų programos** įgyvendinimo taisyklės 5.1 punkte numato teikti techninę pagalbą bitininkams ir jų grupėms, siekiant užtikrinti bitininkystės sektoriaus tvarumą ir plėtrą; skatinti žmonių (ypač jaunimo) susidomėjimą bitininkyste; stiprinti bitininkų asociacijas; teikti paramą organizuojant mokomasias išvykas; pagerinti informacijos perdavimą, tobulinant ir administruojant interneto svetainę bitininkams, remti bitininkų konsultavimą ir bitininkų asociacijų šalies mastu tęstinių (serijinių) leidinių parengimą ir išleidimą; remti bitininkavimo inventorius išsigijimą. Pagal 12.1.2. numatyta galimi pareiškėjai, t.y. bitininkų asociacijos, kurių viena iš veiklos sričių yra švietimas, mokymas ar kvalifikacijos tobulinimas, pagal asociacijos įstatuose numatytus veiklos tikslus, sritis, rūšis, paskirtį, apimtį ir teritoriją – mokymui organizuoti regiono ar šalies mastu (bitininkams, vaikams, jaunimui), mokomajai išvykai organizuoti, šalies bitininkų interneto svetainei tobulinti ir palaikyti, svetainės informacijai atnaujinti, šalies bitininkų konsultacijoms, šalies bitininkų asociacijų tęstiniams (serijiniams) leidiniams parengti ir išleisti. Taigi, pagal šią programą skatinama ir palaikoma jaunų bitininkų veikla.

---

⁷⁰LR žemės ūkio ministro įsakymas „Dėl paramos Lietuvos bitininkystės sektoriui 2014–2016 metų programos įgyvendinimo taisyklių patvirtinimo“ 2013 m. gruodžio 5 d. nr. 3d-819, Vilnius.

Infrastruktūros darbui su jaunimu gerinimas

LR Vyriausybės nutarime „Dėl žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos priedo patvirtinimo“ VII skirsnyje numatyta priemonė VP1-2.2-ŠMM-03-V „Mokymo personalo, dirbančio su lietuvių vaikais, gyvenančiais užsienyje, užsienio šalių piliečių vaikais, gyvenančiais Lietuvoje, ir kitų mokymosi poreikių turinčiais mokiniais, kompetencijų tobulinimas“. Pagal kurią remiama vaikų ir jaunimo socializacijos centruose dirbančių mokytojų ir pagalbos specialistų kompetencijų ugdymas; mokymo personalo, dirbančio su užsieniečių vaikais Lietuvoje ir lietuvių vaikais užsienyje, kompetencijų tobulinimas; gamtos mokslų mokytojų kompetencijų ugdymas. VP1-3.1-ŠMM-07-K priemonė „Parama mokslininkų ir kitų tyrėjų mokslinei veiklai (visuotinė dotacija)“ numato skatinti patyrusių ir jaunųjų mokslininkų tarptautinio lygio mokslinius tyrimus ir mobilumą, taip pritraukti aukšto lygio mokslininkus į Lietuvos mokslinių tyrimų erdvę, stiprinti jos konkurencingumą pasaulyje. Pagal šią priemonę remiama konkursinis Lietuvos tarptautinio lygio mokslininkų finansavimas („grantas“); konkursinis finansavimas („grantas“) aukšto lygio mokslininkams pritraukti ir reintegruoti. XI skirsnyje numatyta priemonė VP1-3.2-ŠMM-02V „žinių apie mokslą ir technologijas gilinimas ir sklaida tarp mokinių ir jaunimo bei lyčių lygybės moksle skatinimas“ kuria sukurti ir realizuoti jaunųjų tyrėjų (moksleivių) atskleidimo sistemą ir lyčių lygybės moksle koncepciją. Remiama mokytojui ir mokiniui (jaunajam tyrėjui) lengvai pasiekiamos informavimo sistemos inicijavimas, sukūrimas ir plėtojimas, pagalba mokytojui – jaunojo tyrėjo vadovui, nacionalinio neformaliojo jaunųjų tyrėjų judėjimo inicijavimas ir plėtojimas; gabių mokinių skatinimas (neformalusis švietimas) įsitraukti į mokslo tiriamąją veiklą; lyčių lygybės moksle skatinimas; mokslo ir technologijų sklaida visuomenėje ir periodinių mokslo leidinių leidyba;.

Priemonės „Bendradarbiavimo tarp valstybinio ir nevyriausybinių sektorių skatinimas“ (VII skirsnis VP1-4.1-VRM-07-V) tikslas – plėtoti integruotą jaunimo politiką nacionaliniu, vietiniu ir tarptautiniu lygmenimis, užtikrinant tarpžinybinio ir tarpsektorinio bendradarbiavimo plėtrą. Pagal šią priemonę remiamos iniciatyvos ir priemonės, skirtos bendradarbiavimui tarp valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, plėtojant jaunimo politiką regionuose, užtikrinti ir didinti asocijuotų jaunimo organizacijų struktūrų ir jaunimo reikalų tarybų veiklos efektyvumą; teisės aktų projektų, analizių ir rekomendacijų dėl jų tobulinimo rengimas; tarpžinybinis ir tarpsektorinis bendradarbiavimas, plėtojant jaunimo politiką savivaldybėse; bendradarbiavimo principų diegimo skatinimo priemonės, skirtos pasidalyti patirtimi arba perimti gerosios praktikos pavyzdžius; metodinės ir informacinės

medžiagos parengimas ir sklaida; gerosios praktikos sklaida, konferencijų, seminarų, organizavimas ir dalyvavimas juose; jaunimo politikos savivaldybėse kokybės vertinimo sistemos rengimo ir įgyvendinimo veiklos; studijos ir tyrimai, reikalingi priemonės remiamoms veikloms vykdyti; mokymas ir kvalifikacijos tobulinimas, remiami tiek, kiek jų reikia priemonės veikloms įgyvendinti.

LR Vyriausybės nutarimu „Dėl Sanglaudos skatinimo veiksmų programos priedo patvirtinimo“ numatyta priemonė, kurios tikslas modernizuoti mokyklas – atnaujinti technologijų, gamtos mokslų, menų ir kitų mokslų mokymo priemones ir įrangą (įskaitant organizacinę techniką), sukurti sąlygas mokiniams pasirinkti mokymosi kryptį, atitinkančią įvairius jų polinkius bei poreikius ir galimybes išlikti švietimo sistemoje, sudaryti jaunimo mokyklose tinkamą aplinką įvairiapusiam ugdymui – bendrojo ugdymo, iki profesinio mokymo, papildomojo ugdymo tikslams pasiekti, atsižvelgiant į tai, kad šiose mokyklose mokosi mokiniai, turintys mokymosi motyvacijos, socializacijos problemų.⁷¹

Nacionalinė jaunimo politikos 2011–2019 metų plėtros programa

Strateginis tikslas – sukurti palankią aplinką (sąlygas) jauno žmogaus vertingam gyvenimui ir saviraiškai Lietuvoje. Šiam strateginiam tikslui pasiekti yra numatyti penki programos tikslai ir kiekvienam jų uždaviniai.

2.1 Lentelė: Nacionalinė jaunimo politikos 2011–2019 metų plėtros programos tikslai

Tikslas	Uždaviniai
1. Užtikrinti įvairaus jaunimo poreikius atitinkančią socialinės apsaugos, švietimo ir sveikatos sistemų plėtrą	užtikrinti geresnes jaunimo užimtumo galimybes, sudarant palankias sąlygas jaunimui dalyvauti darbo rinkoje, skatinamas ekonominis ir socialinis verslumas, kuriamos geresnės sąlygos jaunimui apsirūpinti būstu; skatinamas jaunimo sveikatingumas ir fizinis aktyvumas.
2. Ugdyti sąmoningą, pilietišką, patriotišką, brandžią, kultūringą ir kūrybingą jauno žmogaus asmenybę, gebančią būti aktyvia įvairialypės visuomenės dalimi.	plėtoti neformalųjį ugdymą, siekiant formalaus ir neformalaus ugdymo integracijos, skatinti jaunimo kūrybiškumą bei aktyvų jaunų žmonių dalyvavimą visuomeniniame gyvenime;
3. Išplėtoti ir koordinuoti darbo su jaunimu sistemą bei užtikrinti jaunimo užimtumo infrastruktūros plėtrą.	parengti ir įdiegti jaunimo darbuotojų rengimo sistemą, plėtoti esamas ir kurti naujas jaunimo užimtumui palankias erdves, suteikiant daugiau galimybių socialinę atskirtį patiriančiam jaunimui;
4. Sudaryti palankias sąlygas nuosekliai ir kokybiškai jaunimo ir su jaunimu dirbančių organizacijų veiklai, siekiant	užtikrinti reikiamą paramą jaunimo ir su jaunimu dirbančioms organizacijoms, gerinant jų organizacinius gebėjimus,

⁷¹LR Vyriausybės nutarimas „Dėl Sanglaudos skatinimo veiksmų programos priedo patvirtinimo“, 2012 m. lapkričio 28 d. Nr. 1419.

aktyvesnio jaunimo į(si)traukimo į organizuotą veiklą.

skatinant jaunimą aktyviau dalyvauti vietos bendruomenių gyvenime, savanoriškoje veikloje;

5. Užtikrinti tarpžinybinį ir tarpsektorinį bendradarbiavimą, plėtojant darnią, faktais ir žiniomis grįstą jaunimo politiką.

plėtoti tarpžinybinį ir tarpsektorinį bendradarbiavimą vietos, nacionaliniu ir tarptautiniu lygmenimis, užtikrinti nuoseklią jaunimo padėties stebėseną, tuo remiantis formuluoti jaunimo politiką, sukurti jaunimo informavimo ir konsultavimo sistemą.

Lentelė sudaryta remiantis: Nacionalinė jaunimo politikos 2011–2019 metų plėtros programa

LR SADM ministro įsakymu yra patvirtintas Jaunimo politikos plėtros programos 2014–2016 metų priemonių planas, kuriame numatyta priemonės, finansavimas ir už jų įgyvendinimą atsakinga institucija⁷². Priemonių plane kiekvienam iš penkių programos tikslų uždaviniui numatyta atitinkamas veiksmas. Tačiau ne visiems veiksams yra numatytas finansavimas, kuris įgalinimo prasme vaidina vieną iš esminių vaidmenų. Žvelgiant į veiklų finansavimą, galima matyti, kad šios plėtros programos priemonių plane už didžiąją daugumą veiklų, kurioms numatytas finansavimas, yra atsakingas Jaunimo reikalų departamentas prie LR SADM ir SADM ministerija. Tačiau jaunimo politikos plėtrai atitinkamoms pagal kompetenciją veikloms vykdyti finansiškai yra įgalinta: Švietimo ir mokslo ministerija, Žemės ūkio ministerija, Kultūros ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Užsienio reikalų ministerija, Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, Kūno kultūros ir sporto departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Susisiekimo ministerija, Teisingumo ministerija ir Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės nors ir įrašyti kaip jaunimo politikos plėtros programos priemonių įgyvendintojai, bet į priemonių planą 2014–2016 m. nei prie finansuojamos, nei prie nefinansuojamos veiklos kaip atsakingi vykdytojai neįtraukti⁷³.

Nacionaline jaunimo savanoriškos veiklos programa siekiama sudaryti sąlygas jauniems žmonėms dalyvauti savanoriškoje veikloje ir įgyti asmeninių, socialinių, profesinių kompetencijų ir darbo patirties, taip padedant jiems pasirinkti profesiją, reintegrotis į formaliojo švietimo sistemą ir (arba) pasirengti įsilieti į darbo rinką. Tikslui realizuoti iškelti du uždaviniai: 1)remiantis Europos Sąjungos programos „Veiklus jaunimas“ Europos savanorių tarnybos modeliu sukurti ir įgyvendinti jaunimo savanoriškos veiklos modelį Lietuvoje; 2)skatinti jaunimo savanorišką veiklą, įtraukiant jaunus žmones į jų

⁷²Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2013 m. gruodžio 4 d. įsakymas Nr. A1-661

⁷³LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl Nacionalinės jaunimo politikos 2011–2019 metų plėtros programos įgyvendinimo 2014–2016 metų veiksmų plano patvirtinimo“, 2013 m. gruodžio 4 d. Nr. A1-661, Vilnius.

poreikius atitinkančias veiklas bei motyvuojant įgyti darbo įgūdžių, asmeninių, socialinių, profesinių kompetencijų. Šios programos tikslinė grupė yra nedirbantys jauni žmonės nuo 16 iki 29 metų, kurie įgalinimai savanoriškai veiklai pasirinktoje akredituotoje organizacijoje. Programa įgyvendinama 2013–2015 metais. Savanoriškoje veikloje jaunimas gali dalyvauti iki 6 mėnesių ne mažiau kaip 20 val. per savaitę. Tačiau nacionalinė savanoriškos veiklos programa pirmiausia buvo skirta savanoriškos veiklos juridinės ir institucinės aplinkos sukūrimui, t.y. tvarkos aprašo parengimui, savanorius priimančių organizacijų akreditavimo tvarkos aprašo parengimui⁷⁴ ir įgyvendinimui, mokymų ir konsultacijų savanorius priimančioms organizacijos organizavimas, koordinuojančių organizacijų mentorystės paslaugų teikimas savanorius priimančioms organizacijoms; mokymų savanorišką veiklą vykdančiam jaunimui organizavimas, informavimas ir konsultavimas, įsitraukimo į savanorišką veiklą skatinimas, informuojant apie galimybes; jaunų žmonių savanoriškos veiklos organizavimas bei įgytų kompetencijų tvarkos aprašo parengimas⁷⁵. Šioms veikloms ir savanorius priimančių organizacijų duomenų bazei sukurti ir prižiūrėti yra numatytas finansavimas. Programa įgyvendinama finansuojant projektą valstybės projektų planavimo būdu Europos socialinio fondo lėšomis pagal 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programą. Programai įgyvendinti skirtos lėšos sudaro 4mln. litų. Už Programos įgyvendinimą atsakingas vykdytojas – Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Šios programos rezultatas – įkurta jaunimo savanoriška tarnyba⁷⁶, kurios veikla tiesiogiai susijusi su jaunimo savanorystės įgalinimu.

„Erasmus+“ - 2014–2020 m. ES švietimo, mokymo, jaunimo ir sporto programa⁷⁷ yra viena svarbiausių programų įgalinanti jaunimo judumą. Pagrindiniai programos tikslai nukreipti į jaunų žmonių kompetencijų tobulinimą neformalaus ugdymo metodais; jaunų žmonių dalyvavimo demokratiname gyvenime skatinimą; jaunimo darbo kokybės Europoje ir už jos ribų gerinimą; jaunus žmonių turinčių mažiau galimybių įtraukimą; prisidėjimą prie jaunimo politikos reformų vietiniu, regioniniu ir nacionaliniu lygmenimis (įrodymais/rodikliais paremta politika; neformalaus ugdymo pripažinimas; gerosios praktikos sklaida). Programa remiasi trimis pagrindiniais veiksmiais:

⁷⁴Savanorius priimančių organizacijų akreditavimo tvarkos aprašas. Jaunimo reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Direktoriatas 2013 m. rugsėjo mėn. 30 d. įsakymu Nr. 2V-105-(1.4).

⁷⁵Įgytų kompetencijų į(si)vertinimo vykdant savanorišką veiklą tvarkos aprašas, Jaunimo reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Direktoriatas 2014 m. vasario mėn. 10 d. įsakymu Nr. 2V-29-(1.4).

⁷⁶<http://www.buksavanoriu.lt/jst>

⁷⁷2013 m. gruodžio 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1288/2013, kuriuo sukuriamas Sąjungos švietimo, mokymo, jaunimo ir sporto programa „Erasmus+“ (<http://eur-lex.europa.eu/lexuriserv/lexuriserv.do?uri=oj:l:2013:347:0050:0073:lt:pdf>).

1 pagrindinis veiksmas (KA 1). Pavienių besimokančiųjų asmenų judumas: Pavienių asmenų judumas švietimo, mokymo ir jaunimo srityse (Jaunimo srityje: jaunimo mainai, Europos savanorių tarnyba ir Jaunimo darbuotojų mobilumas); Europos savanorių tarnybos didelio masto renginiai

2 pagrindinis veiksmas (KA 2). Bendradarbiavimas inovacijų ir keitimosi gerąja patirtimi tikslais: Strateginės partnerystės projektai švietimo, mokymo ir jaunimo srityse;

3 pagrindinis veiksmas (KA 3). Politinių reformų rėmimas: Struktūrinis dialogas. Jaunimo ir už jaunimo reikalus atsakingų sprendimų priėmėjų susitikimas.(Jaunimo srityje: Struktūrinis dialogas, Europos jaunimo savaitės renginiai, IT įrankiai (pvz., Youthpass)

Jaunimo tarptautinio bendradarbiavimo agentūra Lietuvoje administruoja programos „Erasmus+“ jaunimo sritį („Erasmus+: Veiklus jaunimas“). „Erasmus+“ formaliojo švietimo sritį Lietuvoje administruoja Švietimo mainų paramos fondas.⁷⁸

JAUNIMO PILIETINIO ĮGALINIMO DALYVAUTI ORGANIZACIJOSE INSTITUCIONALIZACIJA IR TEISINIAI PAGRINDAI

Žvelgiant į jaunimo įgalinimą dalyvauti jaunimo politikos formavime ir įgyvendinime, reikia pabrėžti, kad jam sudaryta galimybė tai daryti per jaunimo organizacijas ir su jaunimu dirbančias organizacijas. Jaunimo politikos pagrindų įstatymo pirmasis straipsnis apibrėžia jaunimo organizacijų tipus. **Su jaunimu dirbanti organizacija** – viešasis juridinis asmuo, kurio vienas iš tikslų – į jaunimą orientuota ir jaunimo poreikius tenkinanti veikla. **Jaunimo organizacija** – įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka įregistruota asociacija, kurioje ne mažiau kaip 2/3 narių yra jauni žmonės ir (ar) į kurią įeina ne mažiau kaip 2/3 asociacijų, kurių kiekvienos ne mažiau kaip 2/3 narių yra jauni žmonės. LR Jaunimo politikos pagrindų įstatymo 9 straipsnį jaunimo organizacijos atlieka šias funkcijas: tenkina ir įgyvendina bendrus jaunimo ar atskirų jaunimo grupių poreikius bei interesus; ugdo jaunų žmonių pilietiškumą ir pagarbą šeimai; vykdo jaunų žmonių neformalųjį ugdymą; organizuoja jaunų žmonių užimtumą, sportą, turizmą, kultūrinę bei profesinę veiklą; skatina jaunų žmonių tarptautinį bendradarbiavimą; propaguoja savanorišką jaunimo darbą; užsiima kita veikla, kuri neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims, įstatymams ir kitiems teisės aktams.

Pavienės jaunimo organizacijos savo interesus atstovauja susijungdamos į Lietuvos ir regionines jaunimo organizacijų tarybas, kurios koordinuoja jaunimo organizacijų vienijimą bendradarbiavimo, keitimosi informacija, organizacijų galimybių stiprinimo, pozityvaus

⁷⁸http://www.jtba.lt/erasmus_plius

požiūrio į visuomeninę veiklą formavimo srityse. Jų tikslai yra skatinti pozityvias jaunimo iniciatyvas; skatinti jaunimo savitarpio supratimą ir bendradarbiavimą; skatinti visuomenei ir valstybei naudingą jaunimo veiklą; inicijuoti bei skatinti aktyvų jaunimo dalyvavimą visuomeniniame ir pilietiniame gyvenime; atstovauti jaunimo interesams valstybės ir savivaldybių institucijose ir įstaigose, santykiuose su kitais fiziniais ir juridiniais asmenimis; skatinti jaunimo organizacijų plėtrą regionuose (10 straipsnis).

Siekiant ugdyti ir įgalinti formaliojo švietimo institucijose besimokantį jaunimą, Jaunimo politikos pagrindų įstatymo 12 straipsnis įpareigoja, formaliojo švietimo institucijas sudaryti sąlygas veikti mokinių ir studentų savivaldos institucijoms bei užtikrinti galimybę joms dalyvauti priimant su formaliuoju švietimu susijusius sprendimus.

Šiame ataskaitos skyriuje dėmesys telkiamas ties jaunimo organizacijų steigimo teisiniais pagrindais. Apžvelgiami moksleivių ir studentų pilietinio dalyvavimo organizacijose teisiniai pagrindai bei bendrai jaunimo jungimosi į asociacijas galimybės.

MOKSLEIVIŲ IR STUDENTŲ PILIETINIO DALYVAVIMO NEFORMALIOSE GRUPĖSE IR ORGANIZACIJOSE TEISINIAI PAGRINDAI

Moksleivių pilietinis dalyvavimas organizacijose yra įgalintas per jų dalyvavimą organizacijoje, t.y. esant pasirinktos organizacijos nariais. Asociacijų įstatymas numato, kad steigėjais gali būti 18 metų sulaukę veiksniūs fiziniai asmenys (4 straipsnis), o asociacijos nariais gali būti nuo 18 metų, jei asociacijų veikla susijusi su vaikų ir jaunimo poreikiais, nariais gali būti ir jaunesni kaip 18 metų asmenys. Už jaunesnius kaip 14 metų asmenis prašymus tapti asociacijos nariais asociacijos įstatuose nustatytam valdymo organui pateikia jų tėvai arba globėjai. (13 straipsnis)⁷⁹. Taigi, moksleiviai nuo 14 m. gali patys rašyti asociacijoms prašymus ir tapti jų nariais. Tačiau moksleiviai iki 18 m. negali būti politinių organizacijų nariais⁸⁰. Kalbant apie organizacijas, kuriose moksleiviai gali būti nariais, šios organizacijos steigiasi pagal LR asociacijų įstatymą. Tačiau vaikai gali būti aktyviais paslaugų gavėjais su jaunimu dirbančiose organizacijose, kurios steigiamos pagal LR viešųjų įstaigų įstatymą⁸¹ arba pagal LR biudžetinių įstaigų įstatymą⁸².

⁷⁹Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas, 2004 m. sausio 22 d. Nr. IX-1969.

⁸⁰Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas, TAR 2014-07-24, i. k. 2014-10476.

⁸¹Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymas, TAR 2014-07-23, i. k. 2014-10454.

⁸²Lietuvos Respublikos biudžetinių įstaigų įstatymas, TAR 2014-07-23, i. k. 2014-10458.

Kalbant apie moksleivių įgalinimą reikia pabrėžti, kad **LR švietimo įstatymu**⁸³ nustatyta, kad mokykloje gali veikti mokinių ir jaunimo organizacijos, kurios skatina mokinių dorinį, tautinį, pilietinį sąmoningumą, patriotizmą, puoselėja kultūrinę ir socialinę brandą, padeda tenkinti jų saviugdos ir saviraiškos poreikius. Mokinių ir jaunimo organizacijos savo veiklą grindžia nustatyta tvarka įregistruotais įstatais, jų veikla neturi prieštarauti Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams. Įstatyme pabrėžiama, kad mokykloje veikiančioms mokinių ir jaunimo organizacijoms sudaromos palankios veiklos sąlygos. Šias organizacijas gali finansuoti ir kitais būdais jų veiklą skatinti valstybė, valstybinės ir savivaldybės mokyklos – savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija (dalyvių susirinkimas), kitų mokyklų – savininkas (dalyvių susirinkimas) ar kiti fiziniai bei juridiniai asmenys. Pagal šio įstatymo nuostatas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose plėtojama jaunimo organizacijų veikla.

Mokyklose veikia nemažai neformalių grupių, kurios atlieka daug naudingos **pilietinio dalyvavimo veiklos. Jos dažniausiai organizuojamos pagal neformalaus ugdymo programas**, dažniausiai už šią veiklą yra atsakingas vienas iš direktoriaus pavaduotojų, bet gali būti ir kitas darbuotojas. Pilietinio dalyvavimo įgalinimas mokyklose grindžiamas vadovaujantis LR švietimo įstatymo 60 straipsniu, kuris nurodo į savivaldą. Mokyklos savivalda grindžiama švietimo tikslais, mokykloje vykdomomis švietimo programomis ir susiklosčiusiomis tradicijomis. Mokyklos savivaldos institucijos kolegialiai svarsto mokyklos veiklos ir finansavimo klausimus ir pagal kompetenciją, apibrėžtą mokyklos įstatuose, priima sprendimus, daro įtaką vadovo priimamiems sprendimams, atlieka visuomeninę mokyklos valdymo priežiūrą. **Mokyklos savivaldos institucijų įvairovę, jų kompetenciją ir sudarymo principus įteisina mokyklos įstatai.** Taigi, kokiais pagrindais veikia mokinių pilietinį ir politinį dalyvavimą įgalinančios neformalios grupės mokyklose, tokios kaip mokyklos mokinių sąjunga ar mokinių parlamentas, ar mokinių taryba, ar kitos, apibrėžia mokyklos įstatai. Tipiniu atveju mokinių pilietinis įgalinimas mokyklose yra institucionalizuotas per klasės seniūno rinkimus, seniūnų susirinkimus, mokinių parlamentą arba mokinių taryba, dalyvavimą mokyklos tarybos veikloje, dalyvavimą regioninėse ar centrinėse mokinių savivaldos klausimais dirbančiose neformaliose veiklos grupėse ar projektuose, tokiose kaip **Lietuvos moksleivių sąjunga** ar **Lietuvos mokinių pralamentas**. Pastarosios turi savo regioninius filialus. Lietuvos moksleivių sąjunga turi asociacijos

---

⁸³Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas Nr. [XII-398](#), 2013-06-20, Žin., 2013, Nr. 73-3655 (2013-07-09).

statusą, o Lietuvos mokinių parlamento darbą įgalina asociacija „Pilietinių iniciatyvų centras“. Mokiniai į parlamentą patenka rinkimų pagrindu.

Žvelgiant į **profesinių mokyklų moksleivių** dalyvavimo įgalinimą, *de jure* jie turi tas pačias galimybes kaip ir bendrojo lavinimo mokyklose besimokantis jaunimas.

Aukštųjų mokyklų savivaldos ypatumus nustato Mokslo ir studijų įstatymas⁸⁴, kuris pabrėžia, kad aukštosios mokyklos studentų interesams atstovauja studentų atstovybė. Studentų atstovybę sudaro visuotinio studentų susirinkimo (konferencijos) išrinkti studentai. Studentų atstovybė savo veikloje vadovaujasi Asociacijų įstatymu ir kitais teisės aktais, aukštosios mokyklos statutu ir visuotinio studentų susirinkimo (konferencijos) patvirtintais studentų atstovybės įstatais. Studentų atstovybės įstatuose turi būti nustatyta studentų delegavimo į aukštosios mokyklos valdymo organus tvarka. Studentų atstovai dalyvauja valdymo organų veikloje sprendžiamojo balsu teise. Studentų atstovybė turi teisę gauti informaciją ir paaiškinimus iš aukštosios mokyklos ir jos padalinių visais studijų klausimais. Jei aukštojoje mokykloje studentų atstovybės nėra, į aukštosios mokyklos visuotinį studentų susirinkimą (konferenciją) aukštosios mokyklos fakultetų studentai deleguoja atstovus, balsų dauguma išrinktus fakultetų studentų visuotiniuose susirinkimuose (konferencijose). Visuotinis studentų susirinkimas (konferencija) yra teisėtas, jei jame dalyvauja daugiau kaip pusė visų studentų (visų delegatų). Visuotinio studentų susirinkimo (konferencijos) sprendimai laikomi priimtais, jei už juos balsuoja daugiau kaip pusė dalyvavusių studentų.

Aukštoji mokykla aukštosios mokyklos tarybos nustatyta tvarka remia studentų atstovybę ir kitas studentų organizacijas, skiria patalpas ir lėšų jų veiklai finansuoti, taip pat skiria lėšų studentų kultūros, sporto ir visuomeninei veiklai. Studentų atstovybė turi teisę išreikšti savo nuomonę visais studentams rūpimais klausimais ir aukštosios mokyklos statuto nustatyta tvarka pareikalauti dar kartą apsvarstyti aukštosios mokyklos valdymo organų priimtus sprendimus. Studentų atstovybė atsiskaito už aukštosios mokyklos skirtas lėšas aukštosios mokyklos statuto ir studentų atstovybės įstatų nustatyta tvarka.

Nacionaliniu mastu studentai savo interesus atstovauja per **Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų atstovybių sąjungą** (sąjungas), nes Mokslo ir studijų įstatymas numato, kad aukštųjų mokyklų studentų atstovybės gali jungtis į asociacijas ar kitas sąjungas įstatymų nustatyta tvarka. Lietuvos studentų atstovybės ir jų sąjunga⁸⁵ (sąjungos) gali

---

⁸⁴Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas, TAR 2014-06-19, i. k. 2014-07838.

⁸⁵ Šiuo metu Lietuvoje veikia tik Lietuvos studentų sąjunga. Įstatymas numato galimybes veikti ir daugiau sąjungų, tačiau šiuo metu egzistuoja viena.

dalyvauti studentų tarptautinių organizacijų veikloje. Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų atstovybių sąjunga (sąjungos) teikia siūlymus Seimui ir Vyriausybei, organizuoja bendrus visos šalies studentų renginius, koordinuoja vienijamų aukštųjų mokyklų studentų atstovybių veiklą. Lietuvos studentų atstovybių sąjungos (sąjungų) veiklai skiriama lėšų iš valstybės biudžeto⁸⁶.

2.4 Jaunimo pilietinis įgalinimo dalyvaujant organizacijose: institucionalizacija ir teisiniai pagrindai

Jaunimo organizacijos steigiasi ir veiklą vykdo pagal Asociacijų įstatyme⁸⁷ įtvirtintas nuostatas. Asociacijų steigėjais gali būti tik 18 m. sulaukęs jaunimas. Turi būti ne mažiau kaip 3 steigėjai. Asociacija apibrėžiama kaip savo pavadinimą turintis ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas – koordinuoti asociacijos narių veiklą, atstovauti asociacijos narių interesams ir juos ginti ar tenkinti kitus viešuosius interesus. Reikia pažymėti, kad asociacijos pavadinime gali būti žodžiai „asociacija“, „visuomeninė organizacija“, „susivienijimas“, „konfederacija“, „sąjunga“, „draugija“ ar kiti žodžiai, tačiau visos jos veikia pagal tą patį Asociacijų įstatymą.

Jei jaunesni nei 18 m. asmenys be suaugusiųjų neturi galimybės įsteigti asociacijos, tai jei yra **įgalinti būti nariais**. Pilietinis jaunimo įgalinimas vyksta ne tik per organizacijas, kurios turi jaunimo organizacijos statusą. Nuo 14 metų jaunimas gali pats pateikti prašymus būti asociacijos nariais (13 straipsnis). Būdami nariais jie įgyja pilietines teises ir pareigas organizacijoje. Kaip pavyzdys gali būti viena iš didžiausių jaunimo organizacijų „Lietuvos moksleivių sąjunga“. Jos nariais gali būti pilnametis ir nepilnametis jaunimas. Prezidentu gali būti renkamas asmuo, kurio amžius jo rinkimų metu yra ne mažiau 16 metų ir ne daugiau kaip 25 metų.

Teisiškai jaunimas yra įgalintas dalyvauti bet kurios kitos asociacijos veikloje, nes narystė pagal Asociacijų įstatymą nuo 14 m. amžiaus nėra ribojama, jei asociacijos pagrindinė veikla susijusi su moksleivio domėjimosi sritimi, jis yra įgalintas dalyvauti atitinkamoje asociacijoje. Tačiau reikia pabrėžti, kad ne visos asociacijos vienodai lanksčiai apibrėžia reikalavimus narystei. Pavyzdžiui Lietuvos entomologų draugija įstatuose teigia, kad „tikruoju nariu gali būti kiekvienas Lietuvos Respublikos pilietis, pritariantis Draugijos

⁸⁶Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas, TAR 2014-06-19, i. k. 2014-07838.

⁸⁷Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas, 2004 m. sausio 22 d. Nr. IX-1969.

tiksłams, pripažįstantis šiuos įstatus, dalyvaujantis Draugijos veikloje ir laiku mokantis nario mokesį. Naujus narius priima visuotinis narių susirinkimas, pateikus prašymą Draugijos prezidento vardu, gavus vieną draugijos nario rekomendaciją, užpildžius stojančiojo anketą ir sumokėjus stojimo bei nario mokesčius.⁸⁸ Taigi, šios asociacijos veikloje gali dalyvauti ir moksleiviai. Tačiau, kai kurių kitų asociacijų, kaip pavyzdžiui „Laipiojimo sporto centro“ nariais gali būti 18 metų sulaukę veiksnius fiziniai ir juridiniai asmenys, pateikę vadovui prašymą įstoti į Asociaciją, įsipareigoję laikytis įstatų reikalavimų ir visuotinio susirinkimo nustatyta tvarka sumokėję nustatyto dydžio stojamąjį mokesį⁸⁹.

Apibendrintai galima teigti, kad jaunimo pilietinis įgalinimas dalyvauti organizacijose *de jure* susiduria su amžiaus apribojimais. Jaunimui nuo 14 metų iki 18 m., jei asociacijos veikla nėra tiesiogiai susieta su vaikų ir jaunimo poreikių tenkinimu, gali kilti problemų dėl narystės. Be to, iki 18 m. jaunimas be pilnamečių pagalbos negali įsteigti ir asociacijos, įmonės. Tiksliau *de jure* tokia galimybė yra, nes LR civilinis kodeksas⁹⁰ civilinį veiksnio galimybę atveria suteikdamas emancipuoto asmens statusą, t.y. jei nepilnamečiai asmenys kai kuriais atvejais gali būti pripažinti veiksniais (emancipuoti). Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 2.9 straipsnį nepilnametis, sulaukęs šešiolikos metų, jo tėvų, globos (rūpybos) institucijų, jo rūpintojo ar jo paties pareiškimu gali būti teismo tvarka pripažintas visiškai veiksniu (emancipuotas), jeigu yra pakankamas pagrindas leisti jam savarankiškai įgyvendinti visas civilines teises ar vykdyti pareigas. Visais atvejais, kad nepilnametis būtų pripažintas visiškai veiksniu, reikalingas paties nepilnamečio sutikimas.

De jure veikliam jaunimui galimybės steigti (jei emancipuotas) organizacijas, dalyvauti jų veikloje yra numatytos. *De facto* nustatyti, su kokiomis kliūtimis susiduria norėdamas naudotis *de jure* numatytomis galimybėmis, kaip efektyviai gali dalyvauti, ar ne per sunki finansinė, administracinė našta, reikėtų atskiro mokslinio tyrimo.

Apibendrinimas

⁸⁸<http://www.entomologai.lt/istatai/>

⁸⁹<http://therock.lt/istatai/>

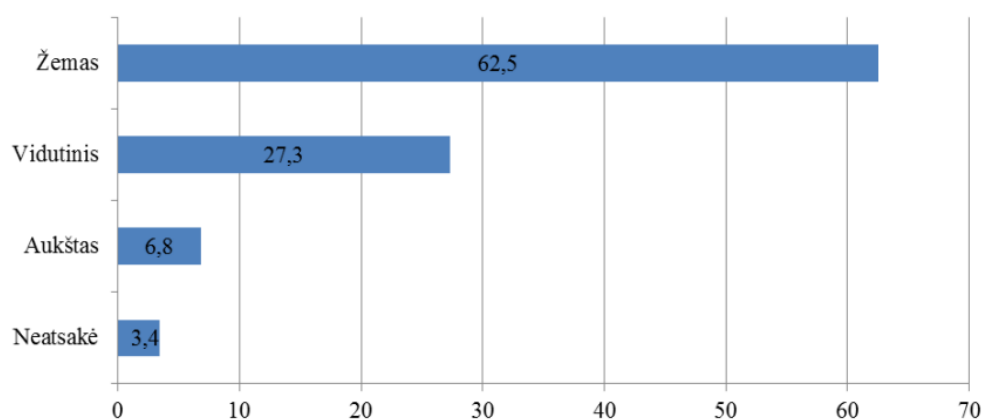
⁹⁰Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, TAR 2014-10-03, i. k. 2014-13599.

Apžvelgus jaunimo dalyvavimo įgalinimui skirtus teisės aktus galima teigti, kad bendruose teisės aktuose yra numatyta jaunimo nuo 14 iki 17 m. amžiaus pilietinis dalyvavimas nors ir su tam tikrais apribojimais. Šio amžiaus tarpsnio jaunimas gali dalyvauti asociacijų veikloje, priimti jų gyvenimą liečiančius sprendimus (nors ir su apribojimais) tokius kaip dirbti, nesimokyti (nuo 16 m.), sudaryti santuoką, finansinius sandorius. Nuo pilnametystės jaunimas naudojasi visomis teisinėmis galimybėmis, kuriomis naudojasi ir visi suaugę.

Akcentuotina, kad jaunimas nuo 14 m. iki 18 m. praktiškai nėra įgalintas politiniam dalyvavimui. Politinio dalyvavimo galimybė įstatymiškai atveriamą tik nuo 18 m. amžiaus. Žvelgiant į valstybines programas, kurios mini jaunimą kaip tikslinę grupę, ypatingas dėmesys skiriamas jaunimo kaip pažeidžiamos grupės, ypač darbo rinkoje įgalinimui. Tačiau skiriama daug dėmesio jaunimo interesus atstovaujančių, su jaunu dirbančių organizacijų tarpinstituciniam bendradarbiavimui didinti, infrastruktūros tobulinimui. *De jure* jaunimas yra įgalintas pilietinio, socialinio ir ekonominio įgalinimo aspektais. Tačiau *de facto* situacija nebūtinai turi sutapti su *de jure*. Reikėtų analizuoti kaip patenkinamas poreikis, koks prieinamumas prie programose numatytų priemonių.

3. Jaunimo įgalinimas dalyvauti viešųjų politikų formavime (R. Civinskas)

Jaunimo politinis/pilietinis įgalinimas yra viena iš svarbiausių galių suteikimo formų. Šis procesas gali apimti tiesioginį jaunimo kaip rinkėjų dalyvavimą per atstovaujama politinę sistemą, tiek netiesioginį dalyvavimą politikoje (viešojoje bei praktinėje politikoje ar savo interesų atstovavimą mitinguose, piketuose, organizuojant plebiscitus ir t.t.) bei viešajame administravime. Atlikti tyrimai bei aktualizuojamos viešojo diskurso aktualijos rodo, kad jaunimo dalyvavimas valdžios sprendimų priėmime yra pakankamai aktuali problema. Pirmiausiai jis yra žemo lygio nagrinėjant dalyvavimo rinkimuose aspektu. Dar mažesnis jis yra kai kalba apie jaunimui aktualias švietimo, jaunimo, socialinių reikalų bei kitas politikas. Tai atskleidžia ir Mokinių ir studentų pilietinės galios indekso augimo duomenys. 2013 m. jis buvo 46,0, o 2014 m. padidėjo neženkliai iki 46,7. Panašias išvadas galima daryti remiantis 2012 m. atliktu tyrimu (žr. paveikslą)⁹¹

3.1 paveikslas. Jaunimo pasiskirstymas pagal politinio – pilietinio aktyvumo rodiklį

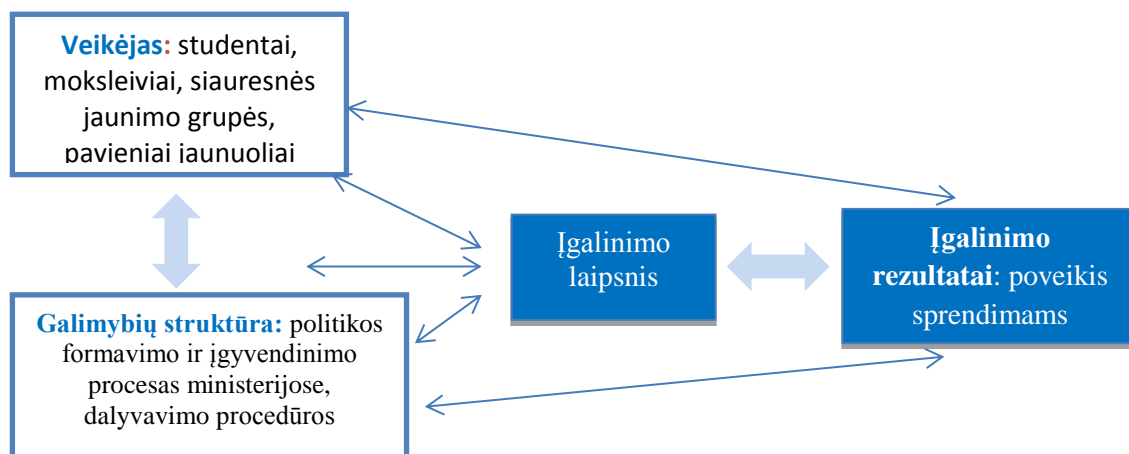
Kaip minėta šie dalykai yra svarbūs, jaunimui kaip grupei siekiant susivokti, kad jie neturi pakankamai politinių, socialinių ar ekonominių galių. Kita vertus, šioje situacijos analizės dalyje, bus nagrinėjamas jaunimo dalyvavimas (per jaunimo atstovus) viešųjų politikų

⁹¹ Dauguma (62,5 proc.) patenka į grupę jaunuolių, kurių politinį - pilietinį aktyvumą galima apibūdinti kaip žemą, nes jie beveik nesidomi partijų veikla ir šalies politiniu gyvenimu, 27,3 proc. patenka į vidutinio ir tikrai 6,8 proc. – aukšto politinio - pilietinio aktyvumo grupes. Tiesa, aplinkos politinio - pilietinio aktyvumo rodiklis rodo, kad jaunimą galima sudominti sudominti politikos temomis (Jaunimo problematikos tyrimų palyginamoji analizė. Vilnius, 2012, http://www.jrd.lt/uploads/JAUNIMO_PROBLEMATIKOS_TYRIMU_%20REZULTATU_PALYGINAMOJI_ANALIZE_2012.pdf).

formavime. Šioje analizėje bus pasinaudota jaunimo įgalinimo⁹² koncepcine prieiga, analizuojant ne tik faktinį jaunimo dalyvavimą, bet ir dalyvavimo institucionalizavimą (formas, būdai, procedūros). Siekiant išsiryškinti jaunimo įsitraukimą į politikos formavimą pasirinktos švietimo, socialinių reikalų bei paramos jaunimo verslo kūrimo rėmimo politikos⁹³. Nagrinėjant dalyvavimą siekta analizuoti tiek jaunimą atstovaujančių organizacijų (kolektyvinis įgalinimas atskirų grupių, dažniausiai studentų, moksleivių ir pan.), tiek pavienių jaunų žmonių įsitraukimą.

3.1 Jaunimo politinio įgalinimo dalyvauti viešojoje politikoje konceptualizavimas

Kaip jau ir minėta šios studijos pirmoje dalyje jaunimas (pavieniai jauni žmonės ar jų grupės suvokdami savo kaip grupės arba asmeninę atskirtį, problemas) siekia pasinaudoti galimybių struktūra įtakodami valdžios sprendimus bei siekdami įgalinimo. Nagrinėjamoju atveju galimybių struktūra yra LR Seimas bei ministerijos atsakingos už politikos formavimą bei atskirus įgyvendinimo dalykus (žr. paveikslą apačioje). Žvelgiant siauriau, tai apimtų institucinius elementus (atstovavimo institucijos konsultuojantis ar konsultuojant, derinant, gaunant informaciją ir t.t.), dalyvavimo reglamentus (teisės aktais apibrėžtos procedūros, sprendimų priėmimo reglamentavimas) bei neformalias praktikas (nusistovėję informavimo būdai, ryšiai su atskiromis organizacijomis ir t.t.).

3.2 Paveikslas. Jaunimo įgalinimo procesas dalyvaujant viešojoje politikoje

⁹² Ši prieiga leido atsisakyti tik siaurai advokataavimo ar lobistinės veiklos analizės. Joje yra dažnai susitelkiama pernelyg siaurai į lobistinės veiklos strategijas, taktikas, interesų atstovavimo būdus bei gebėjimus. Be to, ji atskleidžia institucinio atstovavimo formas.

⁹³ Jaunimo politikos, kaip atvejo atsisakyta dėl to, kad ši politika institucionalizuota tiek formavimo, tiek atstovavimo aspektu jaunimui.

Kita vertus, galimybių struktūra apima ir neformalius elementus susijusius su politikų tarnautojų vertybinėmis nuostatomis, požiūriais į jaunimą. Visa tai galima pavadinti viešųjų politikų, kaip galimybių struktūros instituciniu klimatu.

Dalyvavimo šiose politikose modelis apima tris pagrindines formas

1. *Apsikeitimas informacija bei dalyvavimas*. Kritinės sritys politikų formavime – problemų iškėlimas, informacija apie problemų svarstymus, kvietimai konsultuotis dėl politikos dokumentų (įstatymai, teisės aktai, strategijos, programos) rengimo, galimybė pateikti siūlymus dėl politikos dokumentų, dalyvavimas nariu kolegialiose tarybose ir darbo grupėse, dalyvavimas stebėjimo teisėmis. Kritinės sritys politikų įgyvendinime – informacija apie programinių priemonių įgyvendinimo, konsultavimas/-is dėl programos priemonių įgyvendinimo. Perdavimo būdai ir komunikaciniai kanalai vaidina esminį vaidmenį).
2. *Politinė bei administracinė atskaitomybė jaunimui*⁹⁴.

Jaunimas dalyvavimas viešųjų politikų procese nėra tik savitiksliis dalykas.

Pirmiausia, jaunimo grupės (o faktiškai juos atstovaujantys nariai) turi suprasti, kad jų dalyvavimas gali padėti įgalinti grupę arba asmenį. Kartu tas dalyvavimas turi būti kritiškai įvertintas prieš imantis veiksmų, o taip pat yra svarbus ir siekiamų tikslų suvokimas.

Pastebėtina, kad šis atstovavimas yra kiek panašus į NVO advokatavimą (angl. advocating) arba lobizmą savo pobūdžiu. NVO atsižvelgdamos į viešosios politikos proceso pobūdį renkasi veiklos metodus. Viešosios politikos formavimo procesą galima suskaidyti į keturis pagrindinius etapus:

1. problemos suvokimas ir jos įvardinimas;
2. problemos įtraukimas į darbotvarkę
3. politikos formavimas;
4. politikos sprendimų priėmimas.

Nuo šių politikos etapų pasirinkimo priklauso ir advokatavimo (atstovaujamosios grupės interesų gynimas veikla). Tuo tarpu metodų pasirinkimą lemia gebėjimai bei numatyta strategija. Ypatingai reikšmingi yra advokatavimo veikla užsiimančių jaunuolių gebėjimai įtakoti valdžios sprendimus. Suprantama, kad jaunimo organizacijų atstovai nėra profesionalūs lobistai, o savanoriškai dalyvaujantys šiose veiklos jauni žmonės. Didžiąją dalimi interesų atstovavimo gebėjimus gali įgyti tik praktikoje. Tiesa, kažkiek juos sustiprina

⁹⁴ Alsop, R., Bertelsen, M. F., & Holland, J. (2006) min. veik.; Narayan, D.(2005) min.veik..

socialinių bei politinių mokslų studijų metu gautos žinios, kolegų patarimai ir pa., Taip pat interesų atstovavime nemažiau svarbūs yra ir resursai bei jų tinkamas panaudojimas. Be abejo, finansiniai ištekliais jaunimo organizacijos negali girtis. Taigi tenka pasitelkti savo narius, dažnai savanorius. Vis dėlto trūkstamos politikos analitikų, teisininkų paslaugos vargiai bau ar gali būti kompensuojamos tik jaunatviškomis iniciatyvomis. Tokios problemos yra išskiriamos ir vakariečių akademikų studijose skirtose panašiai problematikai⁹⁵.

Nagrinęjant viešojo intereso atstovavimą viešųjų politikų formavime galima pastebėti Lietuvoje, kad buvo siekiama institucionalizuoti NVO dalyvavimą valdžios institucijose. Visai eilę iniciatyvų siūlė NVO legislatyvinėse ir vykdomosiose institucijose dar nuo 1995 metų⁹⁶ Konsultavimasis su piliečiais naują svarbą įgavo prieš kelis metus Lietuvoje išpopuliarėjus viešosios valdysenos idėjoms. Tai ypatingai akivaizdu buvo nagrinėjant XV-ios bei XVI osios vyriausybės idėjas susijusias su informacijos išviešinimo politika (ypatingai aktyviai taikė Teisingumo ministerija, kaip koordinatorė 2009-2012 m.) bei Atviros vyriausybės idėjomis⁹⁷. Be to, pilietiškumo ugdymas įtrauktas į Pilietiškumo ugdymas yra vienas iš svarbiausių Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ švietimui keliamų tikslų⁹⁸.

Pastaraisiais metais vyriausybė peržiūrėjo esamų procedūrų, susijusių su visuomenės dalyvavimu viešojo administravimo procese supaprastinimą ar naujų, prieinamesnių piliečiams kūrimą. 2013 m. gruodžio 19 d. priimtas NVO įstatymas. Jis nustatė NVO informacijos teikimo ir konsultacijų su įvairiomis organizacijomis ir institucijomis mechanizmą⁹⁹. Taip pat numatytos ir kitos iniciatyvos apibrėžiančios Viešojo valdymo

⁹⁵ Chabanet, D. (2014). Between youth policy and employment policy: the rise, limits and ambiguities of a corporatist system of youth representation within the EU. *JCMS: Journal of common market studies*, 52(3), 479-494; Tonge, J., & Mycock, A. (2010). Citizenship and political engagement among young people: the workings and findings of the youth citizenship commission. *Parliamentary Affairs*, 63(1), 182-200.

⁹⁶ Lietuvos nevyriausybinų organizacijų bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis bei įstaigomis (2006), studija. http://www.3sektorius.lt/forum9/lt/docs/researches/lietuvos_nevyriausybinu_organizaciju_bendradarbiavimas_su_valstybes_ir_savivaldybiu_institucijomis_bei_istaigomis.pdf; Šilinskytė, A. (2013). Nevyriausybinų organizacijų veikla ir vaidmuo Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas*, (12 (2), 326-338.

⁹⁷ Šis sumanymas yra labai gražus. Vis dėlto jo institucionalizavimas nedavė norimų rezultatų. Tai paaiškėjo kritiškai išanalizavus kelių interviu duomenis. Vyriausybės kanceliarija surinkdama duomenis ir pasiūlymus iš jaunų žmonių persiūsdavo juos svarstymui atsakingoms ministerijoms. Šis būdas buvo svarbus tik tuo, kad pritraukė pavienius jaunus žmones, kurie teikdavo pasiūlymus atskirais klausimais (Interviu su LR Vyriausybės kanceliarijos, Piliečių bei Atviros vyriausybės skyriaus vedėja).

⁹⁸ Seimo 2012 m. gruodžio 13 d. nutarimu Nr. XII-51, numatyta valstybės valdymą nuosekliai artinti prie Lietuvos Respublikos piliečių poreikių tenkinimo. Siekiama nuosekliai modernizuoti viešąjį sektorių įtraukiant piliečius į valdymo procesus, atkurti viešojo valdymo institucijų veiksmingumą, didinti jų veiklos skaidrumą ir atvirumą (Atviros Vyriausybės reikšmė Lietuvoje, http://www.lrv.lt/bylos/veikla/viesosios%20konsultacijos/Lietuvos_OGP_veiksmu%20planas_konsultacijos.pdf)

⁹⁹ Į šį įstatymą įtrauktas informavimo principas numatantis apskaitimą informacija aktualiais klausimais. Įstatyme numatyta pareiga valstybės įstaigoms ir institucijoms konsultuotis su NVO, o taip pat derinti veiklas

institucijų konsultavimasis su visuomene. Už jų įgyvendinimą yra atsakingą LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija bei LR Švietimo ir mokslo ministerija. Pastarosios planuojamos veiklos priemonės sietinos su jaunimu. Vis dėlto be gilesnės analizės įvertinti šių priemonių veiksmingumą yra pakankamai sudėtinga dėl to, kad minėtos priemonės dar tik yra rengiamos, o jų praktinis įgyvendinimas kelia rimtų abejonių.

3.2 Pasinaudojimas viešosios politikos galimybių struktūra: Jaunimo atstovų dalyvavimas LR seimo komisijų bei ministerijų patariamųjų institucijų veiklose

Jaunimo įgalinimas dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose LR Seime.

Jaunimo organizacijų lobistinio pobūdžio veikimas Seime, kaip atskleidžia kokybinių duomenų analizė, yra prioritetinis. Viena vertus dėl to, kad šioje institucijoje yra tvirtinamos daugelis viešųjų politikų. Kita vertus, įsitraukimas yra aiškiai apibrėžtas procedūromis bei dažnai grįstas nusistovėjusia praktika. Advokataudami jaunimo organizacijų atstovai stebi įstatymų leidybos procesą nagrinėdami nesunkiai viešai prieinamus teisės aktų projektus bei teikdami pasiūlymus. Dažniausiai jie tiesiogiai bendradarbiauja siekdami palankaus problemos sprendimo su Seimo nariais arba dalyvauja atsakingų komisijų darbe¹⁰⁰.

Dalis jaunimo organizacijų atstovų jau seniai dirba su Seimo nariais bei komitetais, į šį darbą įsitraukia ir pavienės organizacijos. Pagrindė jaunimas stengiasi paveikti viešųjų politikų formavimo sprendimus socialinių reikalų bei švietimo srityse. Tai rodo jų aktyvus dalyvavimas atsakingų Seimo komitetų posėdžiuose. Kita vertus, tyrimas leido nustatyti, kad kartais jaunimas įsitraukia ir į nepagrindinių, mažiau aktualių politikų sritis. Pavyzdžiui, jaunimo atstovai aktyviai dalyvauja alkoholio vartojimo draudimų reikalų problemų ir teisės aktų projektų svarstymuose. Suinteresuotuos jaunimo organizacijos šioje seka Sveikatos reikalų komiteto posėdžių darbotvarkes ir įsitraukia kai svarstomi minėti klausimai¹⁰¹. Pastebėtina, kad jaunimo įsitraukimui tiek teikiant siūlymus (tai dažniausiai daroma naudojantis pasiūlymų dėl LR teisės aktų projektų sistema. Dažniausiai visiems teikusiems pasiūlymus komitetų darbuotojai rekomenduoja dalyvauti komiteto posėdžiuose.

---

bei bendradarbiauti. Tiesa, tiek principais, tiek normos nenumatė aiškesnio bendradarbiavimo įgyvendinimo. Nebuvo išskleistas ir platesnis NVO įtraukimas į viešųjų reikalų sprendimus. (LR Nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas, 2013 gruodžio 19 d. Nr.XII-717).

¹⁰⁰ Interviu su LR Seimo Sveikatos reikalų komiteto biuro vedėja; LR Seimo Švietimo ir mokslo reikalų komiteto biuro vedėju; LR Seimo socialinių reikalų ir darbo komiteto biuro vedėja.

¹⁰¹ Interviu su LR Seimo Sveikatos reikalų komiteto biuro vedėja.

Leidimai patekti į Seimą išduodami neribojant norinčių. Pastebėtina tai, kad į posėdžius įsitraukia ir šiaip svarstomu klausimu susidomėję jaunuoliai¹⁰².

Patariamiosios ministerijų struktūros. Jaunimo interesų atstovavimas vykdomosios valdžios lygiu gali būti įgyvendinamas keliais institucionalizuotais būdais. Jis gali prasidėti LR Vyriausybėje. LR Vyriausybė yra sukūrusi kelis institucionalizuotų mechanizmų susijusių su pasiūlymu priėmimu be persiuntimu kitoms atsakingoms vykdomosios valdžios institucijoms. Vis dėlto daug veiksmingesnis interesų atstovavimui yra dalyvavimas įtakojant sprendimus ministerijose. Ministerijos turi kelias patariamuosius organizacinius darinius: kolegijas, tarybas bei darbo grupes. Toliau bus pabandyta aptarti kiekvieną iš padalinių galimo arba faktinio jaunimo įsitraukimo aspektais.

Kolegijos. LR Ministerijų vykdomųjų funkcijų įgyvendinime egzistuoja ir patariamoji funkcija. Taip yra įgyvendinamos viešosios valdysenos idėjos apimančios piliečių įtraukimą, bendradarbiavimą tvarkant ministerijų reikalus. Jos padeda ministerijoms priimti sprendimus viešųjų politikų formavimo ir kitose srityse¹⁰³. Įvairių sričių specialistai susiburti į šį darinį gali išsakyti savo poziciją bei diskutuoti atskirais klausimais. Kolegijos sprendimai yra neprivalomi vykdyti ministrui¹⁰⁴. Lietuvos teisės mokslininkai dažnai kolegijų veiklą laiko neveiksminga dėl personalinės atsakomybės sumažėjimo ministrui, dirbtinio demokratijos išryškavimo¹⁰⁵.

Svarbu pastebėti, kad Jaunimo atstovai patenka į kai kurių ministerijų kolegijų sudėtį. Tiesa, jų atstovavimas atskirose ministerijose yra skirtingas. Interviu metu dalyvavo vienas respondentas, kuris įeina į ministerijos sudėtį. Jo nuomone yra svarbu, kad jaunimui sudarytos galimybės būti įtrauktiems į šiuos darinius. Vis dėlto, jo manymu yra svarbesnių institucijų, kuriose interesai atstovaujami veiksmingiau¹⁰⁶. Pastebėtina ir tai, kad į kolegijas gali būti įtraukti pavieniai jaunimo atstovai. Jie gali neatstovauti jaunimo grupių, o tai interesų atstovavimo aspektu nėra veiksminga.

¹⁰² Pavyzdžiui nemažo susidomėjimo sulaukė 2014 m. svarstomas socialinis modelis. Jo svarstymų komitete metu dalyvavo visa eilė socialinių mokslų studentų. Aišku, tai neprisideda prie jaunimo įgalinimo.

¹⁰³ Patariamoji institucija (taryba, darbo grupė ir pan.), gali tik patarti ir neturi teisės spręsti. Jos svarsto strateginius ir tarpšakinius klausimus. Ministerijų funkcijų daugėjant kuriasi patariamiosios institucijos, kurioms būdinga ne tik skirtingi pavadinimai, bet ir skirtinga sudarymo tvarka. (Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas, Žin., 1994, Nr. 43-772)

¹⁰⁴ Dažniausiai, kaip numato Vyriausybės įstatymas ir ministerijų nuostatai kolegijos nariai yra ministras (kolegijos pirmininkas), viceministrai ir ministerijos kancleris. Į kolegijos sudėtį gali būti įtraukiami kiti ministerijos ir kitų institucijų atstovai. Kolegijos narių skaičių nustato ir kolegijos personalinę sudėtį ir darbo reglamentą tvirtina ministras. Jis taip pat teikia klausimus kolegijai svarstyti (Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas, Žin., 1994, Nr. 43-772).

¹⁰⁵ Bakaveckas, A. (2007). Lietuvos vykdomoji valdžia. Leidykla Eugrimas; Bakaveckas, A. (2003). LR Ministerijos: jų steigimo ir veiklos praktiniai aspektai. Jurisprudencija, 41(33), 118-129.

¹⁰⁶ Interviu su VU studentų atstovybės prezidentu.

3.1 lentelė. Ministerijų kolegijų sudėtis ir jaunimo atstovai

Švietimo ministerija	Sveikatos apsaugos ministerija
22 nariai.	47 nariai.
Jaunimo atstovai - 2. (VU studentų atstovybės pirmininkas; Lietuvos moksleivių sąjungos prezidentas)	Jaunimo atstovas – 1 (aukštosios mokyklos studentas, rezidentas).

Lentelė sudaryta remiantis: Ministerijų kolegijų sudarymų įsakymais.

Apskritai, atlikti tyrimai atskleidžia, kad ministerijų kolegijų veiklos veiksmingumas priklauso nuo ministrų požiūrių į jas. Be to atlikti tyrimai rodo, kad kolegijos yra dažnai politizuojamos selektyviai skiriant dalį jų narių, keliolikos ar keliasdešimties atstovų dariniuose būna sunku priimti sprendimus. Be to, kolegijų darbu nesuinteresuoti ministerijų atstovai, nes juose pakartotinai svarstomi klausimai aptarti darbo grupėse ar kitais lygiais. Be to, kolegijų veikla atskirose ministerijose nunyksta nevykdant posėdžių (t.y. jos faktiškai neveikia) ar jų veikimas yra imituojamas.

Svarbu pastebėti ir tai, kad kolegijas yra įtraukiami vadinamieji partneriai pagal sritis (t.y. įvairios NVO), tačiau jos atrankos principas nėra aiškus. Skirtingai negu į tarybas, į šias institucijas ministras įtraukti suinteresuotų veikėjų neprivalo. Taigi darytinas apibendrinimas, kad kolegija nėra pati veiksmingiausia atstovybė. Vis dėlto, jaunimo organizacijos siekdamas nuolatinio atstovavimo (informavimo gavimas, konsultavimasis) turėtų siekti teisės deleguoti savo atstovus tiek į ministerijų kolegijas, tiek į kolegijas Vyriausybės įstaigų.

Tarybos. Tarybos yra skirtos atskirų sričių politikos klausimų svarstymui. Daug svarbesnės viešosios politikos formavimui yra sudarytos tarybos, pavyzdžiui Švietimo ir mokslo ministerijoje (toliau – ŠMM) - Aukštojo mokslo taryba, Lietuvos švietimo taryba, Bendrojo ugdymo taryba, Profesinio mokymo taryba; Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje (toliau – SOCMIN) - Neįgalųjų reikalų tarybos, Trišalė taryba, Lietuvos socialinio darbo taryba, Jaunimo metodinės taryba, Pensininkų reikalų taryba, Tarpžinybinės vaiko gerovės tarybos, NVO taryba ir kitos; Ūkio ministerijos - Lietuvos smulkiojo ir vidutinio verslo taryba, Inovatyvios ekonomikos taryba, Investicijų patarėjų taryba, ir kt. Pastebėtina, kad šios tarybos dažniausiai vykdo patariamąją funkciją atskirų politikų formavime bei įgyvendinimo priežiūroje¹⁰⁷. Jaunimo atstovai yra įtraukti tik į kelias Tarybas, dažniausiai ŠMM. Dar dažniau jie dalyvauja kaip kviestiniai svečiai. Interviu metu aiškėjo, kad itin reikšminga yra jaunimo grupių interesų atstovavimo aspektu Lietuvos švietimo

¹⁰⁷ Dalies tarybų veiklos nuostatuose fiksuojami ir kiek platesni įgaliojimai. Dažnai Tarybos yra įpareigtos ne tik teikti konsultacines funkcijas, bet ir telkti suinteresuotas šalis diskutuojant viešosios politikos klausimais, atlikti politikos analizes (ekspertizes)

taryba¹⁰⁸. Joje nuo studentai turi du nuolatinius atstovus bei kartais dalyvauja atskiri jaunimo atstovai kaip svečiai¹⁰⁹. Interviu metu buvo pastebėta, kad studentų ir moksleivių interesus advokataujančios organizacijos turi nemažą įdirbį tarybų, specialių komisijų veiklose, o taip pat dirbdamos su ministerijos vadovybe ar administracijos darbuotojais¹¹⁰. Tarkime darbą ŠMM bei SOCMIN jie įvertino, kaip stiprybę. Vis dėlto, galima pastebėti, kad kai kuriose ŠMM, bei visos SOCMIN, Ūkio ministerijos tarybose jaunimo atstovų nėra¹¹¹. Klausimas, ar jų reikėtų. Dalis respondentų pastebėjo, kad tarybos, kaip institucijos nėra tinkamos interesų atstovavimui, nes sudarytose darbo grupėse problemos sprendžiamos daug veiksmingiau¹¹².

Darbo grupės. Darbo grupės, kaip veiklos organizavimo būdas yra tinkamas siekiant pritraukti reikiamas žinias. Kartu jos ministerijose atlieka interesų raišką. Kita vertus, galima pastebėti, kad darbo grupių sudarymas yra reglamentuotas. (darbo grupės dažniausiai yra sudaromos ministro įsakymu). Pastebėtina tai, kad darbo grupės sukuriamos ministerijų iniciatyva. Jose gali dalyvauti atskiri ekspertai, NVO atstovai bei pačių ministerijų atstovai. Nors darbo grupių veikla yra ribota laike, jų indėlis į viešosios politikos formavimą yra nemažas. Atlikta sisteminė ŠMM bei Sveikatos apsaugos ministerijos (toliau SAM) darbo grupių analizė atskleidė, kad jos sudaromos dėl konsultacijų, problemų sprendimo, kompromiso ieškojimas, įrodymų ir pagrindimų nustatymo, informacijos sklaidos bei politinės atsakomybės pasidalinimo¹¹³. Tyrimai atskleidžia, kad universitetų ir mokslo institutų atstovai yra į darbo grupes kviečiami aktyviausiai, kaip galintys politikas pagrįsti argumentais. Taigi darbo grupės veikia pirmiausia kaip ekspertinės nuomonės pažinimo instrumentas. Tuo tarpu atskirų interesų atstovavimas yra itin fragmentuotas. Kokybinis tyrimas rodo, kad studentų ir moksleivių organizacijos pasinaudojusios advokataavimo įdirbiais gali būti pakviečiamos įsitraukti į darbo grupes¹¹⁴. Kontaktus ir įdirbį šiose interesų

¹⁰⁸ Interviu su VU sąjungos prezidentu; Interviu su Lietuvos studentų sąjungos prezidentu.

¹⁰⁹ Analizuota, pagal Lietuvos švietimo tarybos svečiai.

¹¹⁰ Interviu su VU sąjungos prezidentu; Interviu su Lietuvos studentų sąjungos prezidentu.

¹¹¹ Tarkime net ir tose, kurios susijusios su jaunimo įgalinimo sritimis, pavyzdžiui Bendrojo ugdymo taryboje, Profesinio mokymo taryboje, Aukštojo mokslo taryboje, NVO taryba (ar buvusi NVO reikalų koordinavimo komisija)

¹¹² Interviu su Jaunimo reikalų departamento direktoriaus pavaduotoju.

¹¹³ Nors darbo grupėms kaip pagrindinė funkcija priskiriama informacijos valdymo funkcija, o interesų raiška yra tik tarsi lygiagreti satelitinė funkcija, darbo grupių sudėties pokyčių tendencija skirtingais metais rodo, kad suinteresuotųjų vaidmuo visgi yra neišnaudojamas, nors ir dedama konkrečių pastangų suinteresuotuosius įtraukti ir su jais bendradarbiauti. (Mikulskienė, B., & Pitrenaitė-Žilėnienė, B. (2013). Savivaldybių intereso atstovavimas vyriausybės lygiu: bendradarbiavimo tinklų analizė Švietimo ir mokslo ministerijoje; Interesų raiška viešojo valdymo institucijose: švietimo ir sveikatos sektorių darbo grupių veiklos palyginamoji analizė (2013). Mokslo studija).

¹¹⁴ Interviu su VU studentų sąjungos prezidentu; Interviu su Lietuvos studentų sąjungos prezidentu; Interviu su Ūkio ministerijos smuklaus, Verslo aplinkos gerinimo departamento vadovė; Interviu su buvusiu Ūkio ministerijos SVV departamento direktoriumi.

srityse turi jaunimo NVO dirbančios ŠMM. Tuo tarpu, Ūkio ministerijoje dalyvavimas darbo grupėse yra atsitiktinis. Interviu metu respondentas pastebėjo, kad įsitraukti į programų aktualių jaunimui svarstymą nori ir atsitiktinės, pavienės organizacijos (jis interviu metu jas tarsi lygino su kompetentingai jaunimą advokataujančiu LIJOT organizacija). Pasak respondento: „kai kurių organizacijų, dažnai smulkių, atstovai dalyvaudami posėdžiuose nori tik pasirodyti, užsidėti antpečius, kurie yra reikalingi jų tolimesnei karjerai“¹¹⁵. Kita vertus, respondentai pastebėjo, kad dalyvavimas darbo grupėse yra veiksmingesnis už atstovavimą tarybose ar kolegijose. Tiesa, ne visos ministerijos noriai įtraukia jaunimo atstovus į darbo grupes, net jiems pareiškus susidomėjimą.

Atstovavimas tiesioginio interesų advokatavimo būdu. Kokybinis tyrimas atskleidė, kad jaunimo organizacijos dažnai savo interesus atstovauja pasinaudodamos tiesioginiais kontaktais su Seimo nariais, valstybės pareigūnais bei tarnautojais. Pastebėta, kad jie tam turi tam tikras strategijas. Pavyzdžiui, Lietuvos studentų sąjungos prezidentas pastebėjo, kad aktyviam studentų interesų atstovavimui pasirinko naują ministeriją (stiprų įdirbį jie turėjo vieno ministerijose bei Seime) ir siekdami veiksmingumo konsultavosi (dėl kontaktų, paveikų ir pan.) su kita jaunimo organizacija turinčia joje didesnę įdirbį¹¹⁶. Vilniaus universiteto studentų sąjunga prieš kurį laiką aktyvavo darbą keliose ministerijose, kurių sritis neliečia jaunimo reikalų¹¹⁷. Tai, beje patvirtino ir vienos iš ministerijų atstovai tai aiškiai parodydami Vilniaus universiteto studentų sąjunga kaip lobistinės veiklos pavyzdį¹¹⁸. Keli respondentai pastebėjo, kad mažesnės Jaunimo organizacijos sėkmingai interesus atstovauja buvusių narių pagalba (minėti skautai, AIESEC organizacijos)¹¹⁹. Apskritai negalima išskirti nei vieno formalizuoto arba neformalizuoto jaunimo atstovavimo būdo, visi jie turi savų privalumų ir trūkumų vertinant veiksmingo interesų atstovavimo aspektu. Iš dalies jų tinkamumą apsprendžia LR Seimo, Vyriausybės, ministerijų institucinis klimatas bei didžiąją dalimi neformalus dalykai t.y. atskirų politikų ir tarnautojų požiūriai ir pan.¹²⁰. Be to, būdo pasirinkimas priklauso nuo jaunimo organizacijų išteklių bei pasirinktos jaunimo grupių advokatavimo taktikos. Tai taip pat yra kritiniai veiksniai.

¹¹⁵ Interviu su buvusiu Ūkio ministerijos SVV departamento direktoriumi.

¹¹⁶ Interviu su Lietuvos studentų sąjungos prezidentu.

¹¹⁷ Interviu su VU studentų sąjungos prezidentu.

¹¹⁸ Interviu su LR Ūkio ministerijos SVVV politikos skyriaus specialiste.

¹¹⁹ Interviu su Jaunimo reikalų departamento direktoriaus pavaduotoju Juozu Meldžiuku.

¹²⁰ Tai pastebėjo bei akcentavo dauguma respondentų.

3.3 Atstovavimas galimybių struktūroje: praktika, galimybės bei kliūtys

Nagrinėjant jaunimo organizacijų dalyvavimą galimybių struktūrose reikia atkreipti dėmesį į naudojamų resursų, atstovavimo klausimus bei įvertinti kliūtis šiame procese.

Informacijos prieinamumas. Kokybinio tyrimo dalyviai, ministerijų bei LR seimo komitetų darbuotojai pastebėjo, kad dalis informacijos apie Tarybų, Seimo komitetų darbotvarkes yra skelbiama internete ir tuo naudojasi jaunimo organizacijos¹²¹. Nuomonę, kad informacijos prieinamumas nėra kliūtis dalinai patvirtino ir respondentai, jaunimo organizacijų atstovai. Tiesa, pastebėtina tai, kad valstybės įstaigos bei institucijos siekdamos didesnio jaunimo organizacijų įsitraukimo išplatina informaciją siūsdamos kvietimus. Respondentai minėjo, kad tai nėra nuolatinė praktika. Ji nėra apibrėžta griežtomis procedūromis bei tvarkomis. Seimo komiteto biuro vedėjai pastebėjo, kad kviečia dalyvauti į posėdžius jaunimo atstovus, kurie teikia pasiūlymus dėl įstatymų projektų.

Dalyvavimas konsultuojantis: resursai. Kaip jau minėta jaunimo interesų atstovavimas nemaža dalimi priklauso nuo institucinio klimato bei neformalių dalykų. Vis dėl to nemažiau svarbūs yra ištekliai, kuriuos gali panaudoti jaunimas. Dauguma nacionaliniu mastu dirbančių organizacijų (respondentai išskyrė penkias pagrindines šioje srityje dirbančias organizacijas¹²²) turi po kelis narius, kurie yra atsakingi už jaunimo advokatavimą. Jie aišku dirba savanoriškais pagrindais ir gebėjimus yra suformavę praktikoje, kuri paprastai nėra labai ilgalaikė¹²³. Visi respondentai patvirtino, kad šie ištekliai yra minimalūs, tad jaunimo atstovavimas yra orientuojamas į lobizmą svarbiausiose srityse.

Dalyvavimas konsultuojantis: gebėjimai

Jaunimo organizacijos nėra galinčios kompetentingai atstovauti interesus teikdamos politikos rekomendacijas (pvz. politikos memorandumus), negali atlikti politikos analizės ir pan., nes yra dažniausiai nekompetentingos¹²⁴. Tai pastebėjo ir ministerijų tarnautojai, konstatuodami, kad jaunimo pasiūlymai dėl rengiamų teisės aktų būna nepagrįsti, neparuošti ar neišbaigti. Tiesa, respondentai taip teikdami darė išlygas. Dalis jų pastebėjo,

¹²¹ Interviu su LR Vyriausybės kanceliarija, Piliečių bei Atviros vyriausybės skyrius, skyriaus vedėja; LR Seimo Sveikatos reikalų komiteto biuro vedėja Jolanta Bandzienė; LR Seimas, Švietimo ir mokslo reikalų komiteto biuro vedėjas Kęstutis Kaminskas;

¹²² Taip pat pastebėta, kad kartais veikia pavienės siauros veiklos srities jaunimo organizacijos ar vadinamieji „regioninei skėčiai“ t.y. asocijuotos organizacijos.

¹²³ Interviu su Jaunimo reikalų departamento direktoriaus pavaduotoju Juozu Meldžiuku; Interviu su Lietuvos studentų sąjungos prezidentu; Interviu su VU studentų sąjungos prezidentu.

¹²⁴ Interviu su Lietuvos studentų sąjungos prezidentu; Interviu su VU studentų sąjungos prezidentu; Interviu su buvusiu Ūkio ministerijos SVV departamento direktoriumi;

kad kai kuriais (pavyzdžiui švietimo politikos) klausimais šios kompetencijos yra pakankamai stiprios. Interviu metu pastebėta: „aš jau galiu lygiavertiškai diskutuoti švietimo srities įstatymų pakeitimo klausimais“.¹²⁵ Tyrimas patvirtino nuspėjamą hipotezę, kad jaunimo organizacijos negali investuoti į „veiksmingesnį lobizmą“ pirkdami rinkoje politikos analizių, teisės aktų projektų rengimo, kaip tai dažnai daro verslo lobistai. Nors finansinių, intelektualinių bei žmogiškųjų išteklių trūkumas kiek mažina atstovavimo veiksmingumą, atrodo, kad jaunimo organizacijos yra matomos bei pastebimos. Galima daryti prielaidą, kad jų atstovavimas yra kartais veiksmingesnis už savivaldybių¹²⁶ Vis dėlto šios hipotezės įrodymui reiktų gilesnių ir sistematiškesnių tyrimų.

Veiksmingas interesų atstovavimas siekiant jaunimo grupių įgalinimo

Kaip jau minėta kokybinio tyrimo duomenų analizė atskleidžia, kad institucinis klimatas jaunimui yra pakankamai palankus. Dauguma respondentų, ministerijos tarnautojų ir jaunimo konsultacijas viešųjų politikų srityje žvelgė geranoriškai. Vis dėlto, po šiomis tyrimo metu išreikštomis pozicijomis gali glūdėti ir kiti interesai. Tai akivaizdu jaunimo įgalinimą suteikiant jam išskirtinių teisių, paslaugų ar pan. smulkaus verslo kūrimo ir pan. srityse. Pavyzdžiui, respondantai jaunimo, kaip tikslinės grupės išskyrimą remiant pirmojo verslo kūrime vertino rezervuotai ar kritiškai, priešpastatydami lygiateisiškumą, kaip argumentą¹²⁷. Toks požiūris reiškia, kad jaunimui reikia pasitelkti argumentų, kurie įtikintų ir paveikdami sprendimus ir kartu leistų įgalinti jaunimą. Tai aktualu net turint stiprų palaikymą galimybių struktūrose. Antai, ministerijos aukštas pareigūnas, būdamas praeityje jaunimu NVO vadovas (beje ir šiuo metu palaikantis ir remiantis jaunimo verslumą) siekė įtraukti kuo daugiau pasiūlymų iš LIJOT rekomendacijos rengiamai programai. Vis dėlto, kaip pastebėjo jis: „iš aštuonių pasiūlymų, kuriuos įtraukėm į projektą ir stengėmės apginti, po kitų ministerijų pataisymų ir t.t., liko tik du. Aišku tai neblogai, bet kartu parodo, kaip aparate vyksta sprendimai“¹²⁸

Kokybinio tyrimo metu siekta aptarti, kiek atskiros sritys, pavyzdžiui jaunimo kuriamas verslas, Sveikatos apsaugos klausimai ir kitos viešųjų politikos problemos gali būti pagrindas jaunimo įgalinimui. Respondantai, jaunimo atstovai pabrėžė, kad jie patys turi suvokti tai, kaip reikšmingą sritį. Vienas iš respondentų pateikė pavyzdį su planuotų medikų „atidirbimu“ Lietuvos sveikatos įstaigose. Šis paminėtas atvejis mobilizavo ginti studentus ne

¹²⁵ Interviu su VU studentų sąjungos prezidentu

¹²⁶ Interesų raiška viešojo valdymo institucijose: švietimo ir sveikatos sektorių darbo grupių veiklos palyginamoji analizė (2013). Mokslo studija

¹²⁷ LR Ūkio ministerijos SVV aplinkos gerinimo departamento direktore; Interviu su buvusiu Ūkio ministerijos SVV departamento direktoriumi.

¹²⁸ Interviu su buvusiu Ūkio ministerijos SVV departamento direktoriumi.

tik skėtines organizacijas, bet ir siauras profesines. Paminėta, kad kitos sritys gali būti aktualios tačiau ten yra nereikalingas jaunimo įgalinimas arba trūksta resursų¹²⁹.

Apibendrinant galima pastebėti, kad:

1. Jaunimo organizacijų lobistinio pobūdžio veikimas Seime, kaip atskleidžia kokybinių duomenų analizė, yra prioritetinis. Viena vertus dėl to, kad šioje institucijoje yra tvirtinamos daugelis viešųjų politikų. Kita vertus, įsitraukimas yra aiškiai apibrėžtas procedūromis bei dažnai grįstas nusistovėjusia praktika. Advokataudami jaunimo organizacijų atstovai stebi įstatymų leidybos procesą nagrinėdami nesunkiai viešai prieinamus teisės aktų projektus bei teikdami pasiūlymus. Dažniausiai jie tiesiogiai bendradarbiauja siekdami palankaus problemos sprendimo su Seimo nariais arba dalyvauja atsakingų komisijų darbe.
2. Jaunimo interesų atstovavimas vykdomosios valdžios lygiu gali būti įgyvendinamas keliais institucionalizuotais būdais. LR Vyriausybė yra sukūrusi kelis institucionalizuotų mechanizmų susijusių su pasiūlymu priėmimu be persiuntimu kitoms atsakingoms vykdomosios valdžios institucijoms. Vis dėlto daug veiksmingesnis interesų atstovavimui yra dalyvavimas įtakojant sprendimus ministerijose. Ministerijos turi kelia patariamuosius organizacinius darinius: kolegijas, tarybas bei darbo grupes. Veiksmingiausios atstovavimui yra ministerijose sukurtos darbo grupės. Jaunimo organizacijos pasinaudojusios interesų advokavimo įdirbiais gali būti pakviečiamos įsitraukti į darbo grupes. Kontaktus ir įdirbį šiose interesų srityse turi jaunimo NVO dirbančios ŠMM. Tuo tarpu, Ūkio ministerijoje dalyvavimas darbo grupėse yra atsitiktinis. Įsitraukti į programų aktualių jaunimui svarstymą gali ir pastovaus lobistinio darbo nedirbančios organizacijos. Atliktas tyrimas atskleidė, kad dalyvavimas darbo grupėse yra veiksmingesnis už atstovavimą tarybose ar kolegijose. Tiesa, ne visos ministerijos noriai įtraukia jaunimo atstovus į darbo grupes, net jiems pareiškus susidomėjimą.
3. Kokybinis tyrimas atskleidė, kad jaunimo organizacijos dažnai savo interesus atstovauja pasinaudodamos tiesioginiais kontaktais su Seimo nariais, valstybės pareigūnais bei tarnautojais. Pastebėta, kad jie tam turi tam tikras strategijas. Tiesa veiksmingai atstovauti interesus trukdo išteklių stoka. Dauguma nacionaliniu mastu dirbančių organizacijų (respondentai išskyrė penkias pagrindines šioje srityje dirbančias organizacijas) turi po kelis narius, kurie yra atsakingi už jaunimo

---

¹²⁹ Interviu su Lietuvos studentų sąjungos prezidentu; Interviu su VU studentų sąjungos prezidentu

advokatavimą. Jie aišku dirba savanoriškais pagrindais ir gebėjimus yra suformavę praktikoje. Dėl minimalių išteklių yra orientuojamasi į lobizmą si svarbiausiose srityse. Jaunimo organizacijos Jos negali atlikti politikos analizės ir pan., nes yra dažniausiai nekompetentingos. Tai pastebėjo ir ministerijų tarnautojai, konstatuodami, kad jaunimo pasiūlymai dėl rengiamų teisės aktų būna nepagrįsti, neparuošti ar neišbaigti.

4. Jaunimo ekonominis įgalinimas (A. Lazauskienė)

Ekonominis įgalinimas siekia suteikti žmonėms įgūdžius, galimybes bei išteklius, kurie užtikrintų saugias bei tvarias pajamas. Itin svarbu ir išteklių bei pajamų prieinamumas, užtikrinantis jauno žmogaus savarankiškumą. Šiame poskyryje bandysime išsiaiškinti kaip Lietuvoje sudaromos galimybės jaunimui būti ekonomiškai savarankiškam ir kaip jaunimas pasinaudoja valstybės sukurtomis struktūromis. Kokie yra ištekliai norint pradėti verslą, koks yra verslo konsultavimo įmonių, bankų suteikiamų nuolaidų, įvairių programų vaidmuo. Ar jaunimui lengva rasti darbą ir ar palanku pradėti kurti savo verslą, įsigyti nuosavą būstą.

4.1 Jaunimo nedarbo situacija ir priemonės nedarbui mažinti

Lietuvos Darbo biržos duomenimis 2014 m. sausio 1 d. darbo biržoje buvo registruoti 22770 jaunų iki 25 m. amžiaus bedarbių. Registruotas jaunimo nedarbas sudarė 6,2 proc. Palyginti su 2013 m. sausio 1 d. nedarbas sumažėjo 0,5 proc. punkto (nuo 6,7 proc.). Jaunimas 2014 m. sausio 1 d. sudarė 11,2 proc. visų bedarbių (2013 m. – 12,1 proc.). Didesnė dalis, 54,6 proc., jaunų bedarbių – vaikinai. Per metus sumažėjo dalis jaunų ilgalaikių bedarbių, nuo 25 proc. iki 22 proc. 2014 m. sausio 1 d. buvo 5024 jauni ilgalaikiai bedarbiai (registruoti darbo biržoje daugiau nei 6 mėn.), tai 21 proc. mažiau nei 2013 m. sausio 1 d. Su aukštuoju išsilavinimu – 19,2 proc., viduriniu – 54,7 proc., pagrindiniu – 18,0 proc., pradiniu – 8,0 proc. jaunuolių.

Per 2013 metus įsiregistravo 68063 jauni asmenys iki 25 m. amžiaus, tai 8,3 proc. mažiau nei 2012 metais. Jauni asmenys sudarė 22,7 proc. visų įregistruotų bedarbių, tai 0,3 proc. punkto daugiau nei 2012 metais (22,4 proc.). Du penktadaliai jaunuolių (26,7 tūkst.) darbo ieškojo pirmą kartą, kas antras jaunas bedarbis (33,0 tūkst.) neturėjo profesinės kvalifikacijos, todėl negalėjo konkuruoti darbo rinkoje.

Per 2013 metus įsiregistravo 21450 absolventų (31,5 proc. jaunų bedarbių), tai 2,1 proc. daugiau negu 2012 metais. Įdarbintas kas antras absolventas (tarp įdarbintų

absolventų apie 68 proc. sudaro absolventai su aukštuoju išsilavinimu). 2014 m. sausio 1 d. registruota 6319 absolventų¹³⁰.

Šiuo metu Lietuvoje veikia **28 Jaunimo darbo centrai**, kuriuose aptarnaujami darbo ieškantys ir profesinę karjerą planuojantys jauni asmenys iki 29 metų amžiaus bei darbdaviai, siekiantys įdarbinti jaunos asmenis. Jaunimo darbo centrai priklauso teritorinių darbo biržų struktūriniais padaliniais – Jaunimo darbo centro skyriams. 1999-2009 m. Lietuvoje apskričių centruose bei Naujoje Akmenėje buvo įsteigta 11 Jaunimo darbo centrų. 2013 m. liepos 1 d. Jaunimo darbo centrų tinklas išplėstas, papildomai įsteigiant 11 Jaunimo darbo centrų Lazdijuose, Varėnoje, Kaišiadoryse, Palangoje, Vilkaviškyje, Biržuose, Joniškyje, Mažeikiuose, Visagine, Zarasuose, Šalčininkuose. 2014 m. veiklą pradėjo Jaunimo darbo centrai Jurbarko, Druskininkuose, Jonavoje, Šakiuose, Plungėje. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija planuoja tolesnę Jaunimo darbo centrų tinklo plėtrą siekiant, jog Jaunimo darbo centrai veiktų kiekvienoje šalies savivaldybėje.

Jaunimo darbo centrai teikia informavimo paslaugas jaunimui ir darbdaviams individualiai, grupėmis, tiesiogiai ar nuotoliniu būdu. Sudaro sąlygas savarankiškai naudotis internetu darbo paieškai; Konsultuoja darbo biržoje registruotus jaunos asmenis individualiai, grupėmis, tiesiogiai ar nuotoliniu būdu. Padeda jauniems darbo ieškantiems ir profesinę karjerą planuojantiems asmenims: išsiaiškinti galimybes konkuruoti darbo rinkoje, pasirinkti profesiją, planuoti karjerą; apsispręsti dėl profesijos pasirinkimo, įgijimo ar persikvalifikavimo, mokymosi ir aktyvios darbo paieškos; pasirengti pokalbiui su darbdaviu ir pan.; mokytis savarankiškos darbo paieškos būdų, ugdyti gebėjimus suprasti ir panaudoti informaciją, naudotis elektroninėmis paslaugomis ir kt.

Jaunimo darbo centrai renka ir teikia informaciją apie laisvas darbo vietas, kandidatams keliamus reikalavimus; darbo paiešką, profesinės karjeros galimybes, elektronines paslaugas padėti darbo rinkoje ir jos pokyčių prognozes; profesijos pasirinkimą, joms keliamus reikalavimus, mokymosi ir studijų galimybes; profesinį mokymą, kvalifikacijas, jų įgijimo, tobulinimo ir persikvalifikavimo sąlygas ir tvarką; darbo rinkos paslaugas ir jų teikimo tvarką; užimtumo rėmimo priemonės ir dalyvavimo jose sąlygas; savarankiško užimtumo organizavimą. Organizuoja užsiėmimus (mokymus) jauniems bedarbiams; jaunimo darbo muges pagal darbdavių pageidavimus; informacinius renginius, atvirų durų dienas, informacines akcijas ir kt. priemonės tikslinėms jaunimo grupėms; užsiėmimus nemotyvuotiems, nekvalifikuotiems, socialinę atskirtį patiriantiems jauniems

¹³⁰ Jaunimo užimtumo didinimas 2013 m. Darbo biržos ataskaita. <http://www.ldb.lt/jaunimui/naudinga/Puslapiai/tyrimai.aspx>

asmenims; jaunimo informavimą apie savarankiškos veiklos organizavimą, verslumo pagrindus; susitikimus, diskusijas, forumus, konferencijas ir pan. su darbdaviais, įvairiomis jaunimo organizacijomis, mokymo įstaigomis, socialiniais partneriais, skirtus jaunimo problemų sprendimui. Rengia jaunimo apklausas, analizuoja tyrimų duomenis, teikia pasiūlymus dėl naujų paslaugų jaunimui poreikio ir kokybės; metodines priemones, medžiagą mokymams ir renginiams. Jaunimo darbo centrai bendradarbiauja su vyriausybinėmis ir nevyriausybinėmis jaunimo organizacijomis; su darbdaviais, vietos savivaldos organais, verslo organizacijomis, mokymo įstaigomis, socialiniais partneriais, kt. jaunimo problemas sprendžiančiomis organizacijomis, rengiant bendras priemones, jaunimo užimtumo galimybėms didinti; su organizacijomis, atliekančiomis darbo rinkos, profesinio mokymo paklausos ir kitus tyrimus; Sudaro galimybes darbdaviams ir kt. partneriams viešinti jų teikiamas paslaugas. Dalyvauja inicijuojant, rengiant ir įgyvendinant projektus, skirtus jaunimo užimtumo gerinimui. Jaunimo darbo centrų veiklą koordinuoja, metodinę pagalbą teikia Lietuvos darbo biržos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Darbo išteklių skyrius.

Be to Lietuvoje įkurta **Jaunimo metodinė taryba**. Ji yra visuomeniniais pagrindais veikiantis kolegialus organas, kurio teikiami sprendimai, pasiūlymai yra patariamojo, rekomendacinio pobūdžio Lietuvos darbo biržai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, teritorinėms darbo biržoms ir jų struktūriniais padaliniais – jaunimo darbo centrams. Jaunimo metodinės tarybos veikia prie kiekvienos apskrities teritorinės darbo biržos¹³¹. **Jaunimo metodinės tarybos tikslas** – skatinti užimtumo ir jaunimo politiką formuojančių ir įgyvendinančių institucijų bendradarbiavimą bei jaunimo dalyvavimą, rengiant ir įgyvendinant programas ir priemones, padedančias jaunimui sėkmingai integruotis į darbo rinką, užtikrinant teritorinių darbo biržų teikiamų paslaugų prieinamumą, atitikimą įvairių jaunimo grupių poreikiams¹³².

Įgyvendinant ES Tarybos 2013 m. paskelbtą Jaunimo garantijų iniciatyvą (JGI) (daugiau žr. ankstesnį skyrių), teritorinėse darbo biržose sudaryti Jaunimo garantijų įgyvendinimo koordinaciniai komitetai ir Jaunimo garantijų įgyvendinimo komisijos, kurie kartą per ketvirtį posėdžių metu analizuoja ir vertina JGI procesus kartu su partneriais. Pavyzdžiui, Utenos teritorinėje darbo biržoje 2014 m. įsiregistravo 3912 jaunuolių iki 29 m., kuriems taikomas JGI nuostatos. 19 % užsiregistravusių jaunuolių – absolventai. 23% turi

¹³¹ http://www.ldb.lt/jaunimui/apie/Puslapiai/metod_taryba.aspx

¹³² Lietuvos darbo biržos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus įsakymas dėl Jaunimo metodinės tarybos nuostatų patvirtinimo 2011 m. lapkričio 17 d., Nr.V-579.

aukštąjį išsilavinimą, 40 % profesinį, 37% - neturi jokios kvalifikacijos. Per 2014 m Utenos teritorinėje darbo biržoje užimtumas suteiktas (įdarbinta arba nukreipta į aktyvios darbo rinkos politikos priemonės) vienam iš dviejų registruotų jaunų asmenų¹³³. Utenos teritorinėje darbo biržoje surengti įvairūs mokymai, konsultavimo užsiėmimai, kuriuose dalyvavo per 2490 jaunuolių. Be to buvo surengtos įvairios akcijos jaunimui: „Planuok karjerą atsakingai“, „Apie profesijos pasirinkimą“, „Nuo diplomo iki darbo sutarties“, propaguotos savanorystės idėjos, jaunimui siūlyta įgyti darbo įgūdžių dalyvaujant savanorystės projektuose „Savanoriai - žmonių saugumui“, „Savanorystės bendruomenės kūrimas ir vystymas“ ir kituose¹³⁴.

Lietuvos Darbo birža atlieka pagrindinį vaidmenį mažinant jaunimo nedarbą. Teritorinės darbo biržos nuolat rengia motyvacinius seminarus socialiai pažeidžiamam, nekvalifikuotam, nemotyvuotam jaunimui, siekiant padidinti jų galimybes įsitvirtinti ir lygiaverčiai konkuruoti darbo rinkoje. Grupių užsiėmimuose jaunuoliai susipažįsta su profesijomis, darbo pasauliu, gali išsiaiškinti problemas, ugdyti gebėjimus, būtinus integruotis į darbo rinką.

2013 metais vyko 518 darbo biržos organizuotų motyvacinių seminarų, kuriuose dalyvavo 4,4 tūkst. asmenų. Iš jų apie 480 jaunuolių nebuvo registruoti darbo biržoje, bet priklausė socialinės rizikos grupei, todėl, bendradarbiaujant su vyriausybinėmis ir nevyriausybinėmis organizacijomis, socialiniais partneriais, buvo įtraukti, siekiant daugiau jaunuolių suteikti efektyvią pagalbą. 63,7 proc. dalyvavusių motyvaciniuose seminaruose asmenų vėliau įsidarbino, dalyvavo aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse, kt. programose (2012 metais – 63,0 proc.). Nuo 2013 metų spalio 1 d. jaunimo motyvavimui ir aktyvinimui bei individualaus darbo su jaunimu tobulinimui įdiegta nauja intervencinė priemonė nemotyvuotam ir nekvalifikuotam jaunimui: konsultavimas grupėms „Aš galiu“, kuri pakeitė motyvacinių seminarų programą. Per 2013 metų IV ketvirtį įvyko 98 šios programos užsiėmimai, kuriuose dalyvavo per 700 jaunuolių 16-29 m. amžiaus¹³⁵.

2013 m. Jaunimo darbo centruose informavimo ir konsultavimo paslaugos suteiktos 191,5 tūkst. darbo ieškančių asmenų. Atviro informavimo zonose teikiama savarankiškos darbo paieškos paslauga pasinaudojo 34,7 tūkst. jaunuolių. Informacija apie darbo paiešką, laisvas darbo vietas, profesijas, studijų programas ir kt. klausimais individualiai suteikta 68,5 tūkst. asmenų. 2013 metais Jaunimo darbo centruose įvairiuose

¹³³ Puodžiukas, E. (2014). Jaunimo garantijų iniciatyvų įgyvendinimas Utenos teritorinėje darbo biržoje. // Jaunimas globalioje visuomenėje: pokyčiai ir iššūkiai. Mokslinė praktinė konferencija. VDU.

¹³⁴ Ten pat.

¹³⁵ Jaunimo užimtumo didinimas 2013 m. Darbo biržos ataskaita. <http://www.ldb.lt/jaunimui/naudinga/Puslapiai/tyrimai.aspx>

renginiuose ir užsiėmimuose dalyvavo apie 76,8 tūkst. asmenų. Per 2013 metus įdarbinti 35568 jauni bedarbiai iki 25 m. amžiaus (52,3 proc. įregistruotų jaunų bedarbių), 3,8 proc. daugiau nei 2012 metais, kai buvo įdarbinti 34274 (46,2 proc. įregistruotų jaunų bedarbių). Per 2013 metus į aktyvios darbo rinkos politikos priemones nusiųsti 12585 jauni bedarbiai iki 25 m. amžiaus. Iš jų: 2944 nusiųsti į profesinį mokymą, 2369 – į darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemonę. Jaunuoliai iki 25 m. amžiaus sudarė 67,5 proc. darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemonės dalyvių bei 31,4 proc. dalyvavusių profesiniame mokyme. Jaunų bedarbių, kuriems per 4 nedarbo mėnesius pasiūlytas „naujas startas“, dalis nuo visų įregistruotų jaunų bedarbių 2013 metais – 96,8 proc. (2012 m. – 97,8 proc.)¹³⁶.

4.2 Jaunimo verslumo skatinimas ir verslui palankios aplinkos užtikrinimas

Sąlygos jaunimui pradėti savo verslą, verslumo skatinimas yra vienas svarbesnių jaunimo ekonominio įgalinimo aspektų.

Dažnai pažymima, kad verslumo ugdymui Lietuvoje skiriama nemažai dėmesio, tačiau trūksta visuotinumą. Verslumo ugdymo integravimo į aukštųjų, profesinių ir kitų švietimo įstaigų programas gairės vis dar nepatvirtintos. Be to, strateginiuose dokumentuose, programose jaučiamas tam tikras fragmentiškumas, nėra sisteminio požiūrio į verslumo ugdymą. Minima, kad verslumą reikia ugdyti visuose švietimo lygmenyse, tačiau konkretūs lygmenys ir priemonės neįvardijami. Lietuvoje vis dar nėra bendros strategijos, kuria būtų siekiama ugdyti verslumą visuotinumą aspektu: nuo ikimokyklinio ugdymo įstaigose, mokyklose, aukštojo mokslo institucijose iki darbuotojų verslumo ugdymo įmonėse. Anot Lietuvos mokslininkų, tam, kad verslumo ugdymo visuotinumą perspektyvos gerėtų, būtina sukurti naują programą, kuri sistemingai, koordinuotai apimtų visus ugdymo lygmenis, skatinti verslo sektoriaus ir mokslo institucijų dialogą ir tobulinti valstybės politiką¹³⁷.

Šiuo metu Lietuvoje viešosios paslaugos fiziniams asmenims, ketinantiems pradėti verslą, ir smulkiojo bei vidutinio verslo subjektams teikiamos panaudojant Europos Sąjungos struktūrinių fondų, valstybės ir savivaldybių lėšas, skirtas verslumui skatinti ir smulkiojo bei vidutinio verslo plėtrai. Viešųjų paslaugų teikimas verslui yra užtikrinamas inicijuojant ir įgyvendinant tikslinius verslo paslaugų projektus.

Lietuvoje veikia 10 verslo, turizmo ir verslo informacijos centrų ir 4 verslo

¹³⁶ Jaunimo užimtumo didinimas 2013 m. Darbo biržos ataskaita. <http://www.ldb.lt/jaunimui/naudinga/Puslapiai/tyrimai.aspx>

¹³⁷ Paužaitė, Ž., Barynienė, J., & Cibulskaitė, J. (2014). Verslumo ugdymo visuotinumą politinės ir teisinės iniciatyvos. *Viešoji politika ir administravimas*, 2014, T. 13, Nr. 3, p. 497-512.

inkubatoriai kurių viena iš dalininkų yra valstybė. Panašią funkciją atlieka ir mokslo, technologijų parkai, kurie padeda naujai įsikūrusioms įmonėms, veikiančioms taikomųjų mokslinių tyrimų, informacinių technologijų, eksperimentinės plėtros srityse ir kuriančioms aukštą pridėtinę vertę, komercializuoti mokslo ir studijų įstaigų atliekamų mokslinių tyrimų rezultatus, skatina aukštųjų technologijų ir verslo plėtros srityse verslo, mokslo ir studijų integraciją bei prisideda prie žinių pagrindu plėtojamos ekonomikos kūrimo, MTP taip pat atlieka technologinio verslo inkubatoriaus funkcijas - palankiomis sąlygomis teikia informacijos, konsultacijų ir mokymo paslaugas bei praktinę pagalbą smulkaus ir vidutinio verslo subjektams, naujai įsteigtiems verslo subjektams padeda kurtis, plėtoti veiklą ir prisitaikyti prie kintančių rinkos sąlygų, didina konkurencingumą ir veiklos efektyvumą¹³⁸.

Už jaunimo verslumo skatinimą yra atsakingas įvairios institucijos, ypač svarbus vaidmuo čia tenka Ūkio ministerijos įkurtai VŠĮ „Versli Lietuva“. Įstaiga vykdo plačią konsultacinę, pagalbą naujam verslui veiklą. Pavyzdžiui, „Pradėkime verslą kartu“ - renginiai skirti jaunimui iki 29 metų, norinčiam pradėti verslą. Renginių metu pasakojama apie tai, kaip pradėti verslą, pristatomi ir dalinami „Pirmųjų verslo metų krepšeliai“. 2013 m. buvo išdalinti 483 krepšeliai, įkurtos 132 naujos įmonės. Verslo pradžios krepšelių teikiama nauda pradedantieji verslininkai turėjo galimybę sužinoti, dar net neįkūrę įmonės - jiems buvo teikiamos išankstinės konsultacijos dėl verslo pradžios. Naują įmonę per pusmetį nuo krepšelio gavimo įkūrusieji turi galimybę visus pirmuosius verslo metus gauti profesionalias konsultacijas buhalterinės apskaitos, marketingo, strateginio valdymo, derybų bei kitais klausimais ir dalyvauti įvairiuose mokymuose¹³⁹.

Verslą pradėję asmenys pagal Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Finansų ministerijos nustatyta tvarka yra priskiriami prie naujų mokesčių mokėtojų, kuriems taikoma speciali aptarnavimo tvarka. Jiems priskiriami aptarnaujantys specialistai, kurie 12 mėnesių nuo įregistravimo į Mokesčių mokėtojų registrą dienos teikia metodinę pagalbą ir konsultacijas dėl VMI teikiamu el. paslaugų, mokesčių dokumentų pateikimo terminų, suteikia bendro pobūdžio informaciją. Verslą pradėjusiems asmenims VMI interneto svetainėje (www.vmi.lt) yra daug naudingos ir efektyviai pateikiamos informacijos, taip pat VMI organizuoja mokesčių mokėjimo, deklaravimo, mokesčių prievolių ir aktualijų

¹³⁸ Gyvenimas ir darbas Lietuvoje. http://www.ldb.lt/Informacija/Documents/Gyvenimas%20ir%20darbas%20Lietuvoje_2014.pdf

¹³⁹ http://www.ukmin.lt/web/lt/verslo_aplinka/smulkaus-ir-vidutinio-verslo-politika/verslumo-skatinimas/jaunimo_verslumo_skatinimas

nemokamus seminarus, seminarų medžiagą, kuri skelbiama prieš vykstančius seminarus, galima rasti internete adresu www.vmi.lt, ir nemokamai ją parsisiūsti.

Skatinant verslą, taip pat ir jaunų verslų steigimąsi bei plėtrą, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, UAB „Investicijų ir verslo garantijos“ (INVEGA) ir Finansų ministerija trišale sutartimi įsteigė **Verslumo skatinimo fondą** (VSF). Verslumo skatinimo priemonės tikslas – sudaryti palankesnes sąlygas mažoms įmonėms, fiziniams asmenims pradėti savo verslą. Paskolos, kurių didžiausia galima suma vienam verslo subjektui siekia 86 tūkst. litų, teikiamos jau ketvirtus metus. Gaunantiems lengvatines paskolas iš šio fondo kompensuojama net 95 proc. faktiškai sumokėtų palūkanų. Tokios sąlygos taikomos visiems smulkiojo ir vidutinio verslo subjektams, kurie nuo 2010 m. lapkričio 1 d. iki 2015 m. rugsėjo 30 d. mokės palūkanas. Dėl paskolų verslo idėjai įgyvendinti verslininkai gali kreiptis į Lietuvos centrinę kredito uniją arba artimiausią kredito uniją pagal gyvenamąją, darbo ar veiklos vietą. Dėl palūkanų kompensavimo gavus paskolą kreipiamasi į VSF valdytoją – INVEGĄ, kuri administruoja palūkanų kompensavimą, taip pat teikia garantijas už apyvartinių lėšų ir investicinių projektų paskolas labai mažoms, mažoms bei vidutinėms įmonėms (t.y. gali kredito unijai ir kitai kredito įstaigai garantuoti iki 80 proc. kredito sumos grąžinimą). Pradėjusieji verslą VSF pagalba taip pat galėjo pasinaudoti pagal priemonės „Subsidijos verslumui skatinti“ (SVS) galimybėmis. SVS priemone siekiama sudaryti papildomas finansines paskatas VSF paskolų gavėjams ir palengvinti jiems įsitvirtinti rinkoje pradinėje savarankiškos veiklos stadijoje. Pagal priemonę kompensuojama darbuotojų darbo užmokesčio išlaidų dalis VSF paskolų gavėjams (išskyrus socialines įmones), pateikusiems INVEGAI paraišką¹⁴⁰.

Šiuo metu Lietuvoje veikia 9 Lietuvos banko licenciją turintys komerciniai bankai, 8 užsienio bankų filialai, ES licencijuoto užsienio banko kontroliuojama finansų įmonė veikianti LR įsteigus filialą, 2 užsienio bankų atstovybės, Lietuvos centrinė kredito unija, 68 kredito unijos, 226 ES bankai veikiantys LR neįsteigus filialo ir 3 ES licencijuotų užsienio bankų kontroliuojamos finansų įmonės veikiančios LR neįsteigus filialo.

Verslo paskolos jaunimui suteikiamos tokia pačia tvarka kaip ir bet kam kitam. T.y. čia nėra ypatingų ar išskirtinių sąlygų. Galioja klasikinės taisyklės. Paskola gali būti suteikiama 1) investicijos (tuomet reikali įnešti 30-50 % savų lėšų) ir 2) apyvartiniam kapitalui (žiūrima ar per 2 metus klientas bus pajėgus grąžinti).

Kai kurie didieji Lietuvos bankai taiko programas - „krepšelius“ verslo pradžiai,

¹⁴⁰

t. y. suteikiamos įvairios bankininkystės nuolaidos įsteigus įmonę. Pvz. planas „Startas“ (SEB bankas), padeda sutaupyti pinigų atliekant kasdienes finansines operacijas ir naudojantis į planą įtrauktomis banko paslaugomis¹⁴¹, „Verslo krepšelis“ (Swedbank), užtikrina kad pasirašius sutartį **„netaikomi mokesčiai svarbiausioms kasdienės bankininkystės paslaugoms, Banko sąskaitos tvarkymui ir jos valdymo priemonėms“¹⁴²; VITAMINAI STARTUI® (DNB bankas) - nemokamų kasdienių verslo paslaugų krepšelis, suteikiantis galimybę visomis populiariomis kasdienėmis paslaugomis naudotis nemokamai.**

Šios lengvatos naujam verslui teikiamos 12 mėnesių nuo įmonės įregistravimo dienos. Pažymėtina, kad jos, kaip ir anksčiau išvardintos priemonės, yra orientuotos į naują verslą, jo gali imti ir penkiasdešimtmetis, t. y. tai nėra susiję su įmonės steigėjo amžiumi. Tačiau dažniau šia paslauga naudojasi jaunimas.

DNB užsakyto „Jauno verslo barometras“ tyrimo, kurį atliko (UAB „Socialinės informacijos centras“), duomenimis, tarp jauno verslo įmonių vadovų dominuoja vyrai (74 proc.), 30-39 metų amžiaus asmenys (46 proc.) ir turintys aukštąjį išsilavinimą (69 proc.). Taigi, pagrindinę naujo (jauno) verslo vadovų dalį sudaro vyresni nei 29 m. asmenys. DNB „Jauno verslo barometras“ tyrimą atliko rinkos tyrimų bendrovė SIC (UAB „Socialinės informacijos centras“). Telefoninės apklausos būdu buvo apklausta 1 000 Lietuvos įmonių iš įvairių šalies regionų. Tyrimo metu buvo apklausiamos 12-24 mėnesius veikiančios įmonės, o tyrimui buvo naudojama nuo 2012 metų spalio iki 2013 metų spalio įsikūrusių įmonių duomenų bazė. DNB el. programėle ĮKURK VERSLĄ per 2013 m. – 2014 m. devynis mėnesius parsisiuntė ir pasinaudojo daugiau nei 22 tūkst. besidominčiųjų nauju verslu. DNB VITAMINAI STARTUI paslauga iš viso naudojasi 2 846 įmonės. Per pirmus devynis 2014 m. mėnesius DNB klientais tapo 3 663 įmonės (33,7 proc. rinkos dalis)¹⁴³.

Taigi sąlygos kurti naujam verslui yra pakankamos, tik kiek jauni žmonės tai išnaudoja. Remiantis kai kuriais tyrimais jauni žmonės nėra pasyvūs, nebijo imtis verslo. 2011 m. Lietuva net gi buvo įvardinta kaip „jaunų verslininkų šalis“, išsiskyrusi 18-24 metų amžiaus grupėje¹⁴⁴.

2012 metų apklausos duomenimis net 25 proc. jaunimo steigė verslą sau (atitiko

¹⁴¹ <https://www.seb.lt/verslo-klientams/pagrindines-paslaugos/seb-paslaugu-planai/paslaugu-planas-startas>

¹⁴² https://www.swedbank.lt/lt/pages/verslui/specialus_pasiulymai_naujoms_imonems

¹⁴³ DNB tyrimas: lėtejančios ekonomikos akivaizdoje – jauni verslai planuoja plėtrą. <https://www.dnb.lt/lt/apie-banka/pranesimai/naujienu-archyvas/2014/dnb-tyrimas-letejancios-ekonomikos-akivaizdoje-jauni>

¹⁴⁴ http://www.ukmin.lt/web/lt/verslo_aplinka/smulkaus-ir-vidutinio-verslo-politika/verslumo-skatinimas/verslumo_tyrimai

2011 m. skaičių); 21 proc. 18-24 metų jaunuolių steigė verslą kitiems (2011 m. – 17 procentų); taip pat 3 procentais daugiau jaunuolių šioje amžiaus grupėje ketino steigti verslą per ateinančius trejus metus. Tačiau šios amžiaus grupės verslumo dinamiką trikdo didėjantis išėjusių iš verslo skaičius (2011 metais – 9 procentai, o 2012 metais – jau 14 procentų) bei mažėjantis verslo savininkų skaičius (susitraukė nuo 15 procentų 2011 metais iki 8 procentų 2012 metais). 25-34 metų amžiaus grupės verslumo tendencijos palieka dar geresnį įspūdį: verslininkų skaičius ženkliai didėja visose pozicijoje¹⁴⁵.

Vertėtų atkreipti dėmesį į jaunosios kartos motyvus steigti verslą. Respondentai turėjo pasirinkti tarp atsakymų „padidinti asmenines pajamas“, „didesnė nepriklausomybė“, „tiesiog išlaikyti pajamas“, „nė viena iš minėtų“. Verslo steigimo motyvas kaip „Didesnė nepriklausomybė“ buvo ypatingai akcentuojama 25-34 metų amžiaus grupėje: 33 procentai 2011 metais ir 49 procentai 2012 metais. 2011-2012 metais pasigendama 18-24 metų respondentų grupės nuomonių ir motyvų vertinimo tvarumo: sumažėjo tiek didesnė nepriklausomybę, tiek didesnes pajamas kaip svarbiausius motyvus mininčių procentinė dalis. Skirtingai nuo jaunesnės kartos respondentų, vyresnės kartos atstovai 2012 metais siekė padidinti asmenines pajamas, steigdami verslą¹⁴⁶.

Minėtame tyrime buvo apklausti ir ekspertai. Ekspertų vertinimas 2012 m. buvo geresnis, lyginant su 2011 m. Finansų prieinamumas, ekspertų nuomone, naujoms ir augančioms įmonėms Lietuvoje 2012 m. pagerėjo, lyginant su 2011 m., tačiau išliko vidutiniame lygyje. Ekspertų nuomone, padidėjus vyriausybės subsidijų ir kreditų gavimo galimybėms, sumažėjo finansavimas iš privačių investuotojų; kai rizikos kapitalo finansavimo galimybės liko nepakitusios. Ekspertų vertinimu, tiek vyriausybės politika, tiek vyriausybės programos, tiek švietimas ir mokymas nepakankamai skatina naujų verslų kūrimą ir vystymą. Ekspertai mažiau palankiai vertino veiksnius (licenzijų, leidimų gavimo trukmę, biurokratinius reikalavimus, mokesčius ir kt.) kontroliuojančius naujų ir augančių įmonių veiklą. Vyriausybės politikos nuoseklumas, skatinant naujas ir augančias įmones, ekspertų yra vertinami palankiau. Švietimo sistemoje, ekspertų nuomone, orientacijos į verslumą labiausiai trūksta pradinėse ir vidurinėse mokyklose, toliau kolegijose, universitetuose ir verslo vadybos mokymuose; profesinis, specialybinis ir tęstinis mokymas

¹⁴⁵ Laužikas M., Vaiginienė E., Miliūtė A., Varnienė S., Dailidaitė S., & Jakimavičius, T (2012). *Lietuvos verslumo stebėjimo tyrimas 2012 m.* Vilniaus universiteto tarptautinio verslo mokykla. p.40. http://www.tvm.vu.lt/repository/IKC/Verslumo_tyrimai/GEM_ataskaita_2012.pdf

¹⁴⁶ Laužikas M., Vaiginienė E., Miliūtė A., Varnienė S., Dailidaitė S., & Jakimavičius, T (2012). *Lietuvos verslumo stebėjimo tyrimas 2012 m.* Vilniaus universiteto tarptautinio verslo mokykla. p.42. http://www.tvm.vu.lt/repository/IKC/Verslumo_tyrimai/GEM_ataskaita_2012.pdf

yra įvertintas kaip geriausiai galintis parengti specialistus, gebančius steigti ir vystyti įmones. Tiek prieigos prie komunikacijų bei pagrindinių komunalinių paslaugų trukmė, tiek jų kaina yra vertinama palankiai naujų ir augančių įmonių veiklos atžvilgiu. Galimybės pradėti verslą Lietuvoje buvo įvertintos geriau nei vidutiniškai¹⁴⁷.

Kaip ir daugumoje ES šalių, Lietuvos verslumo politikos rėmimo modelis yra „įgalinantis“, t. y. siekiantis sukurti kuo palankesnes sąlygas verslui vystyti. Tačiau kaip pažymi Ž.Židonis, išsivysčiusiose ES šalyse daugelį metų buvo taikomas „apribojimų“ modelis, kuriuo siekta sumažinti stambių korporacijų galią, skatinti konkurenciją ir užkirsti kelią oligopoliniams susitarimams. Paradoksalu, tačiau būtent „apribojimų“ modelio netaikymas Lietuvoje suteikia per daug galios stambioms įmonėms (pvz., mažmeninės maisto prekybos sektorius) ir tokiu būdu neigiamai veikia verslumo lygį.

Viešosios politikos intervencijos logika grindžiama prielaida, kad jaunimo tikslinė grupė dėl finansinio, socialinio ir simbolinio kapitalo bei informacijos, žinių, gebėjimų ir patirties trūkumo, kuris atsiranda dėl to, kad rinkos mechanizmas nesugeba užtikrinti šių gėrybių tolygaus paskirstymo visuomenėje, dažnai turi blogesnes verslo pradžios pozicijas¹⁴⁸.

Apibendrinant galima teigti, kad jaunimas socialiai įgalinamas tada, kai būdams problemine grupe supranta save ir pats bando imtis problemų sprendimo – pats imasi veiklų, t.y. įgalinimo laipsnis priklauso nuo veikėjo ir galimybių struktūros sąveikų. Taip pat nuo išteklių kurie yra panaudojami veikimui. Šiuo metu valstybė („valdžia“) sudaro prielaidas problemoms spręsti, tačiau jaunimas lieka pakankamai pasyvus. Galima teigti, kad jaunimo darbo reikalų srityje trūksta įgalinimo. Inicijatyva „nuleidžiama“ iš viršaus, o ne kyla iš apačios, t. y. ne iš jaunimo tarpo.

4.3 Jaunimo apsirūpinimas būstu

Apsirūpinimas būstu yra vieno iš būtinausių poreikių patenkinimas, darantis didelę įtaką ne tik gyvenimo lygiui, bet ir ekonominiams, socialiniams aspektams. Tai yra vienas iš jauno žmogaus savarankiškumo, gebėjimo gyventi atskirai nuo tėvų garantų.

Būsto pirkimas – tai didžiulė ir dažnai didžiausia asmens gyvenimo investicija. Todėl labai svarbu, kokiomis lėšomis finansuojama ši investicija. Efektyvus gyvenamojo būsto įsigijimo finansavimas gali daryti įtaką norimo įsigyti būsto paklausos ir potencialios

¹⁴⁷ Ten pat. p.60

¹⁴⁸ Židonis, Ž. (2012). ES struktūrinių fondų parama Lietuvos jaunimo verslumui skatinti: valstybės intervencijos logikos rekonstrukcija. *Viešoji politika ir administravimas*, (11 (2)), 222-234

būsto pasiūlos atitikimui, kartu didinant visuomenės gerovę. Galima išskirti du pagrindinius būsto įsigijimo finansavimo šaltinius – tai nuosavos arba skolintos lėšos. Kaip parodė Darbo ir socialinių tyrimų instituto atlikta sociologinė aukštųjų mokyklų paskutinių kursų studentų apklausa, daugiau negu pusė tyrime dalyvavusių respondentų išreiškė neigiamas nuostatas būsto įsigijimo sąlygų šalyje atžvilgiu: 31,1 % apklaustųjų, atsakydami į klausimą „Kaip Jūs vertinate būsto įsigijimo sąlygas Lietuvoje?“, pasirinko variantą „neigiamai“, o 30,8 % – „labiau neigiamai negu teigiamai“. Teigiamai būsto įsigijimo sąlygas mūsų šalyje vertino 16,9 % respondentų¹⁴⁹.

Lietuvos būsto paskolų statistika rodo, kad per penkerius metus šeštadaliu sumažėjo būsto paskolas imančio jaunimo. Be to, sumažėjo būsto paskolų dydis, sutrumpėjo įsipareigojimų trukmė ir paskolos žymiai rečiau imamos būstui mažesniuose miesteliuose įsigyti. Po sunkmečio labiausiai sumažėjo paskolas imančių 18-25 metų amžiaus gyventojų. Klientai iki 30 metų, ėmę būsto paskolas 2007 m. SEB banke, sudarė apie 40 proc. visų tais metais suteiktų būsto paskolų gavėjų. 2011 m. šis rodiklis sumažėjo iki 24 proc. 2012 m. būsto paskolomis šiame banke daugiausia domėjosi 27-34 metų amžiaus gyventojai¹⁵⁰.

SEB banko duomenimis, 2012 m. (sausio-rugpjūčio mėn.) būsto paskolos gavėjo vidutinis amžius buvo 36 metai, o 2013 m. (sausio-rugpjūčio mėn.) - 34 metai. Tais metais 65% visų paskolų atiteko jaunesniems nei 35 m. asmenims. Kodėl imama būsto paskola? SEB banko užsakyta apklausa rodo, kad ketinantys imti paskola šiame banke ją ima dėl skirtingų priežasčių. Amžiaus grupėje nuo 25 iki 29 m. respondentų nuomonės pasiskirstė taip: „nebenoriu nuomotis“ - 65%; „dabartinis būstas nebetenkina“ -21%; „noriu investuoti į NT“ - 28 %, „gavau gerą pasiūlymą“ - 7%. Tyrimas atliktas 2013 m¹⁵¹.

Lietuvos būstų rinkoje galima matyti tokias paskutiniųjų metų tendencijas: du trečdaliai jaunų žmonių patys ima būsto kreditus, likusiam trečdaliui būstą nuperka tėvai arba jis paveldimas iš giminaičių. Jaunimą bankai dažniausiai supranta kaip 18-29 m. amžiaus žmones. Kažkokių išskirtinių sąlygų jaunimui įsigyti būstui nėra. Svarbiausia, išduodant paskolą, yra kriterijų atitikimas. Kriterijų yra taikoma keliolika, tačiau du pagrindiniai yra šie: galimybė gražinti paskolą (t. y. gaunamų pajamų dydis ir stabilumas) ir užstato turėjimas (į tai įeina ne tik perkamo turto įkeitimas, bet ir bent 15 % savų sutaupytų lėšų įnešimas). Šis minimalus bent 15 % savų lėšų įnešimas yra reglamentuotas Lietuvos

¹⁴⁹ Jurevičienė, D., & Okunevičiūtė Neverauskienė, L. (2008). Būsto įsigijimo sąlygų įtaka jaunimui įsitvirtinti nacionalinėje darbo rinkoje. *Verslas: teorija ir praktika*, (2), 116-124.

¹⁵⁰ <http://www.delfi.lt/verslas/nekilnojamas-turtas/sumazejo-bustui-besiskolinancio-jaunimo-paskolu-dydis-ir-ju-trukme.d?id=58652509#ixzz3MSuaTZRf>

¹⁵¹ https://www.seb.lt/sites/default/files/web/pdf/SEB_prezentacija_paskolos1023.pdf

banko Atsakingo skolinimosi taisyklėse, kurios Lietuvoje įsigaliojo nuo 2011 m. lapkričio 1 d.

Taigi, jeigu pirmoji sąlyga – turto įkeitimas yra lengvai įgyvendinama, tai savų lėšų turėjimas jaunimui yra didesnė kliūtis. Tarkime, jeigu būsto kaina yra 200 000 lt., tai jį perkant reikia turėti bent 30 000 lt, kas jaunimui yra gana didelė našta, t. y. Jeigu jaunuolis pradeda dirbti būdamas 23 metų ir jo mėnesio uždarbis yra 3000 lt., norėdamas sutaupyti reikiamą sumą, atsidėdamas per mėn. 500 lt. jis turėtų taupyti 5 metus. Taigi paskolą gautų sulaukęs 28 metų. Tai optimistinis variantas. Jeigu imtume mažiau uždirbantį jaunuolį, maždaug 1,5 tūkst. litų ir siekiantį būsto už 150 000 litų, taupyti skiriančiam bent dešimtadalį – 150 litų – sutaupyti pradinei įmokai reikiamą sumą (22,5 tūkst. litų) užtruktų maždaug 12 metų (tarkime, nekilnojamojo turto kainų augimo ir pajamų augimo tempai sutampa, o taupymo palūkanų norma yra ne mažesnė negu infliacija¹⁵²). Kaip matyti taupyti norint sukaupti reikiamą sumą reiktų ganėtinai ilgai ir tai nėra palanku jaunam žmogui.

Kalbant apie galimybes gražinti paskolą, kaip minėta, įvertinamas pajamų stabilumas, t. y. asmuo turi būti pradirbęs 6-12 mėn. Lietuvos banko Atsakingo skolinimosi taisyklės reglamentuoja, kad kreditams negalima išleisti daugiau kaip 40 % mėnesinių pajamų. Tai jeigu uždirbama neatskiačius mokesčių 3000 lt., tai paskolai galima išleisti ne daugiau kaip 1200 lt. (būna papildomų sąlygų, jeigu atlyginimas itin didelis).

Kokią būsto paskolų dalį sudaro jaunimo paimtos paskolos oficialios statistikos nėra, tačiau ekspertai nurodo, kad Lietuvoje maždaug 30 % būsto paskolų suteikiama jaunimui iki 29 metų, 30 % nuo 30 iki 35 metų ir nuo 36 metų - 40%. Jaunimas dažniausiai perka mažos kvadratūros butus, o vyresnio amžiaus žmonės dažniau namus arba prabangesnius butus.

Lietuvoje būsto įsigijimą finansuoja bankai, tačiau Vyriausybė vykdo tam tikras programas, remiančias paskolų gavėjus arba aprūpinant piliečius socialiniu būstu. Programos nėra tiesiogiai orientuota į jaunimo apsirūpinimo būstu problemos sprendimą, tačiau valstybės parama būstui įsigyti apima ir jaunų šeimų kreditavimo sąlygų palengvinimą, priskirdama jaunas šeimas prie socialiai remtinų kategorijos. Šiuo metu Lietuvoje taikoma Valstybės remiama būsto paskola skirta socialiai remtinų žmonių būsto poreikiams tenkinti – būstui pirkti, nuomoti, statyti, turimam būstui renovuoti arba pritaikyti neįgaliųjų poreikiams. Valstybė bankui gražina nuo 10 iki 20 proc. tokios paskolos sumos, pinigus pervesdama tiesiai būsto paskolą suteikusiam bankui. Viena iš sąlygų gali būti turtas ir gautos pajamos už

¹⁵²Šeimos ekspertės komentarai. Kam taupyti jaunam žmogui? [https://www.seb.lt/naujienos/2014-08-08/kam-taupyti-jaunam-zmogui?field_news_category_tid\[0\]=776](https://www.seb.lt/naujienos/2014-08-08/kam-taupyti-jaunam-zmogui?field_news_category_tid[0]=776)

12 paskutinių mėnesių yra mažesni nei šie LR Vyriausybės nustatyti dydžiai: asmens šeimos grynosios metinės pajamos – 27 500 Lt ir turtas – 40 300 Lt; kai įgyjamas pirmasis būstas (kai paskola skirta būsto įsigijimui) ir kt. Tai reglamentuoja Valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti ir daugiabučiams namams atnaujinti (modernizuoti) įstatymas¹⁵³.

Per 2012 m., į „Swedbank“ kreipėsi kiek daugiau nei 60 klientų, kuriems suteikta apie 5 mln. Lt paskolų. Toks nedidelis klientų skaičius aiškinamas ribotomis jų finansinėmis galimybėmis, nes valstybės remiamą būsto paskolą gali gauti tik neaukštas pajamas gaunantys asmenys. Valstybės remiamų būsto paskolų vidutinė suma – 80 tūkst. Lt – tai beveik perpus mažiau nei įprastų būsto paskolų¹⁵⁴.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje nėra taikomos kokios nors ypatingos sąlygos, nukreiptos į tikslinę jaunimo grupę. Jaunimas priskiriamas prie mažas pajamas gaunančių gyventojų. Jaunų žmonių savarankiškumo užtikrinimas suteikiant sąlygas įsigyti būstą nėra pakankamas. Daugeliu atveju jauni žmonės sulaukia paramos iš tėvų arba vykdami užsidirbti į užsienį. Taupyti iš atlyginimo realiai sunkiai įmanoma.

---

¹⁵³ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=449907

¹⁵⁴ <http://www.delfi.lt/verslas/manolitai/valstybes-paramos-busto-paskolai-nusprendenebelaukti.d?id=60518829>

● Išvados ir rekomendacijos

1. Apibendrinat galima pastebėti, kad įgalinimo analitinis modelis yra tinkamas jaunimo, kaip socialinių grupių tyrimams dėl konceptų adekvatumo bei dėsningumų kuriais remiantis galima formuluoti hipotezes tinkamumo. Tai atskleidžia juo remiantis atlikti kiti jaunimo įgalinimo tyrimai. Be to, šis modelis gali būti lengvai suprantamas bei galima naudojamas ir praktiku. Kita vertus, įgalinimo sąvoka yra grindžiama jaunimo (plačiau kitų grupių, – moterų, etninių, rasinių bei socialinių mažumų) įgalinimo (arba jaunimo) politika bei jų priemonių, projektų taikymas. Tai parodo atlikta tarptautinių bei nacionalinių vystymo agentūrų dokumentų bei studijų analizė. Modelio tinkamumo argumentą gali papildyti ir socialinio darbo, edukologijos, socialinės psichologijos modeliai skirti jaunimo įgalinimui. Šiais praktiniais modeliais yra grindžiamas atskirų jaunuolių ar jų grupių įgalinimas.
2. Atlikta empirinių studijų analizė parodo, kad Lietuvoje beveik nėra analizuotas jaunimo įgalinimas. Mokslininkai, pastaruoju metu, yra nagrinėję tik kai kuriuos jaunimo įtraukties bei socialinio ir politinio dalyvavimo aspektus. Taigi būtų veiksminga naudojant jaunimo įgalinimo konceptą atlikti sisteminius tiek kokybinius, tiek giluminius tyrimus.
3. Jaunimo organizacijų lobistinio pobūdžio veikimas Seime, kaip atskleidžia kokybinių duomenų analizė, yra prioritetas. Viena vertus dėl to, kad šioje institucijoje yra tvirtinamos daugelis viešųjų politikų. Kita vertus, įsitraukimas yra aiškiai apibrėžtas procedūromis bei dažnai grįstas nusistovėjusia praktika. Advokataudami jaunimo organizacijų atstovai stebi įstatymų leidybos procesą nagrinėdami nesunkiai viešai prieinamus teisės aktų projektus bei teikdami pasiūlymus. Dažniausiai jie tiesiogiai bendradarbiauja siekdami palankaus problemos sprendimo su Seimo nariais arba dalyvauja atsakingų komisijų darbe.
4. Jaunimo interesų atstovavimas vykdomosios valdžios lygiu gali būti įgyvendinamas keliais institucionalizuotais būdais. LR Vyriausybė yra sukūrusi kelis institucionalizuotų mechanizmų susijusių su pasiūlymu priėmimu be persiuntimu kitoms atsakingoms vykdomosios valdžios institucijoms. Vis dėlto daug veiksmingesnis interesų atstovavimui yra dalyvavimas įtakojant sprendimus ministerijose. Ministerijos turi kelis patariamuosius organizacinius darinius: kolegijas, tarybas bei darbo grupes. Veiksmingiausios atstovavimui yra ministerijose sukurtos

darbo grupės. Jaunimo organizacijos pasinaudojusios interesų advokatavimo įdirbiais gali būti pakviečiamos įsitraukti į darbo grupes. Kontaktus ir įdirbį šiose interesų srityse turi jaunimo NVO dirbančios ŠMM. Tuo tarpu, Ūkio ministerijoje dalyvavimas darbo grupėse yra atsitiktinis. Įsitraukti į programų aktualių jaunimui svarstymą gali ir pastovaus lobistinio darbo nedirbančios organizacijos. Atliktas tyrimas atskleidė, kad dalyvavimas darbo grupėse yra veiksmingesnis už atstovavimą tarybose ar kolegijose. Tiesa, ne visos ministerijos noriai įtraukia jaunimo atstovus į darbo grupes, net jiems pareiškus susidomėjimą.

5. Kokybinis tyrimas atskleidė, kad jaunimo organizacijos dažnai savo interesus atstovauja pasinaudodamos tiesioginiais kontaktais su Seimo nariais, valstybės pareigūnais bei tarnautojais. Pastebėta, kad jie tam turi tam tikras strategijas. Tiesa veiksmingai atstovauti interesus trukdo išteklių stoka. Dauguma nacionaliniu mastu dirbančių organizacijų (respondentai išskyrė penkias pagrindines šioje srityje dirbančias organizacijas) turi po kelis narius, kurie yra atsakingi už jaunimo advokatavimą. Jie aišku dirba savanoriškais pagrindais ir gebėjimus yra suformavę praktikoje. Dėl minimalių išteklių yra orientuojamasi į lobizmą si svarbiausiose srityse. Jaunimo organizacijos Jos negali atlikti politikos analizės ir pan., nes yra dažniausiai nekompetentingos. Tai pastebėjo ir ministerijų tarnautojai, konstatuodami, kad jaunimo pasiūlymai dėl rengiamų teisės aktų būna nepagrįsti, neparuošti ar neišbaigti.
6. Galima teigti, kad jaunimas socialiai įgalinamas tada, kai būdams problemine grupe supranta save ir pats bando imtis problemų sprendimo – pats imasi veiklų., t.y. įgalinimo laipsnis priklauso nuo veikėjo ir galimybių struktūros sąveikų. Taip pat nuo išteklių kurie yra panaudojami veikimui. Šiuo metu valstybė („valdžia“) sudaro prielaidas problemoms spręsti, tačiau jaunimas lieka pakankamai pasyvus. Galima teigti, kad jaunimo darbo reikalų srityje trūksta įgalinimo. Inicijatyva „nuleidžiama“ iš viršaus, o ne kyla iš apačios, t. y. ne iš jaunimo tarpo.
7. Galima teigti, kad Lietuvoje nėra taikomos kokios nors ypatingos sąlygos, nukreiptos į tikslinę jaunimo grupę. Jaunimas priskiriamas prie mažas pajamas gaunančių gyventojų. Jaunų žmonių savarankiškumo užtikrinimas suteikiant sąlygas įsigyti būstą nėra pakankamas. Daugeliu atveju jauni žmonės sulaukia paramos iš tėvų arba vykdami užsidirbti į užsienį. Taupyti iš atlyginimo realiai sunkiai įmanoma.

Rekomendacijos:

- 1) Rekomenduojama viešosios politikos formavime ir įgyvendinime dalyvaujančioms institucijoms (tiek valstybės, savivaldybių, o taip pat ir jaunimo NVO) naudoti jaunimo įgalinimo modelį, kaip analitinį instrumentą vertinant, stebint politikos įgyvendinimą. Taip pat įgalinimo sąvokas galima naudoti politikos formavimo kalbėsenose. Tiesa reiktų atsižvelgti į šios sąvokos kompleksiskumą bei tam pasiruošti.
- 2) Rekomenduojama jaunimo įgalinimo vystymo modelius naudoti kaip koncepcinį pagrindą vystant projektus. Jie ypatingai būtų tinkami ES politikos priemonėmis remiamų projektų pagrindimui, kadangi atlieptų bei būtų suderinami su jos idėjiniais pagrindimais.
- 3) Rekomenduojama atlikti gilią bei sistemišką jaunimo įgalinimo analizę, nagrinėjant procesą ir jo prielaidas bei rezultatus kiekybinėmis bei kokybinėmis priemonėmis.
- 4) Rekomenduojama inicijuoti diskusiją (aukščiausiuoju vykdomosios valdžios lygiu) dėl jaunimo atstovų įtraukimo į ministerijų susijusių su jaunimo įgalinimo sritimis kolegijas, tarybas net ir atsižvelgiant į ribotus jų poveikius priimamiems sprendimams ar jaunimo nepasirengimą veiksmingai atstovauti sprendimus.
- 5) Rekomenduojama atsakingoms institucijoms inicijuoti priemones pagal jas paremti projektus sustiprinančias jaunimo interesų advokatavimo gebėjimus susijusius su teisės aktų projektų rengimu, lobistinių veiklų įgūdžių formavimu, viešosios politikos analize bei vertinimu.
- 6) Rekomenduojama sistematiškiau išanalizuoti darbo grupių (išskyrus ŠMM, SAM) darbo grupių rengimą ir jaunimo atstovų įtrauktis. Ministerijų lygiu diskutuoti dėl jaunimo įtraukimo konsultantų teise į atskirų ministerijų darbo grupes. Aiškiau apibrėžti informavimą apie ministerijos darbo grupių sudarymą.